

A tartalomról:

Dr Baltazár Dezső: A zsidóság világhivatása országgal és ország nélkül. — Kauftheil Ernő: Látogatás Bözödújfalun. — Dr Oscar Neumann: Armin Stern. — Kiss Arnold: A grad-nulicai zsidó csata. — Bogár Lili: Eszter. — Johann Kremenecky (Wien): Palesztina-utam. — Dr Fürst Aladár: A régi Budapest emlékei a zsidó múzeumban. — F. Fürth Margit: Márta purimja. — Dr Baltazár Dezső püspök előadása a Pro Palesztina Szövetségben. — Dr Reisz Gyula orsz. képviselő előadása Wienben. — A Mult és Jövő kamaraestje. — Dr Löwenherz előadása Budapesten. — A szentföldi társasutazás névsorának lezárása. — Csermely Gyula: Reb Gedalje purimja. — Peterdi Andor: Misztérium (vers). — Zsidó humor. — Patai József bevezetője Baltazár Dezső püspök előadásához. — Új könyvek. — Tollhegyről. — Két műmelléklet és 35 illusztráció.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST - WIEN - BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felolvas szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

Klein Antal

divatáruházában

Budapest, VII. ker., Király-utca 53. szám.
(Akácfa ucca sarok)

FUCHS-TOKAJI

1 liter	pecsenyebor	96 fill.	Telefoni
0.7	„	„	édeskés 90	„ rendelésre
0.7	„	édes furmint	160 „ házhoz
0.5	„	Tokaji asszu	180 „ szállítja

LERAKAT: V., NÁDOR U. 20. T. 18-0-25

Sel Peszah cukor

az orthodox hecsherre reflektáló nthű hazai zsidóság részére

ez évben is

Központi Irodánk irányítása mellett készült. Ezt a felragasztott vignetták tanúsítják.

A cukor gyártása ez évben is a

Selypi Cukorgyár

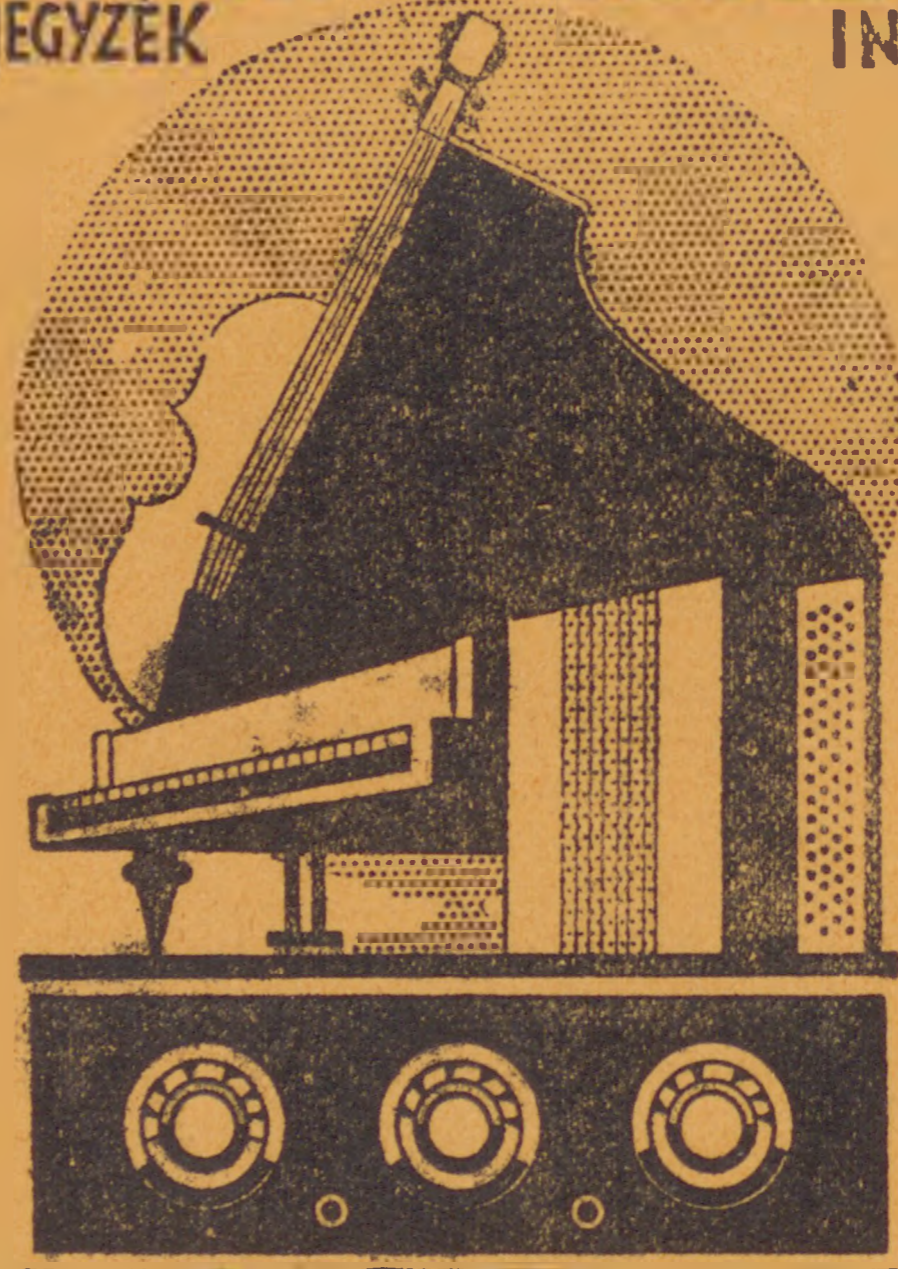
Részvénytársaságnál

(Budapest, V., Zrínyi ucca 14)

történt, Silberstein Dávid váci főrabbi vallási főfelügyelete alatt. Központi Bizottságunk Rabbicollegiumának legutóbbi vallási döntése szerint: az orthodox hívek csak olyan kereskedőknél szerezhetik be Sel Peszach cukorszükségletüket, akik üzletükben kizárólag ezen központi felügyelet alatt készült cukrot árúsítanak, nehogy az esetleges elcserelésből vagy összekeveredésből vallási tilalomszegések keletkezessenek.

Budapest, 1933. évi máreius hó. A magyarországi orthodox izraelita hitfelekezet központi irodája (Budapest VI, Eötvös-u. 19)

HANGSZER-ZONGORA-RADIO-GRAMOFON
ÁRJEGYZÉK **INGYEN**

Sternberg

HANGSZERGYÁR-BUDAPEST VII. RÁKÓCZI U. 60

Ritka alkalom!

A házat eladom esetleg az üzlettel együtt is. A raktáron levő kész sírköveket a költözökös költségessége folytán egyenként is minden elfogadható árért eladom.

Löwy József

BUDÁN, II., Fő-utca 88

(saját ház) Telefon: 515-81

STRASSER MANÓ
LAKBERENDEZŐ, KÁRPITOS
ÉS DÍSZÍTŐ

Készít: egyszerű és iparművészeti lakásberendezéseket, valamint javításokat és átalakításokat!

BUDAPEST,
IX., ULLŐI-ÚT 9.
TELEFON: 864-78

**«MODERN SZINES
ÉS FEHÉRBUTOROK»**

(konyha, előszoba és leányzóba berendezések)
nagy választékban, kedvező fizetési feltételekkel rendelés szerint is

WERBNER asztalosmesternél

VIII., Bérkocsis-utca 31 és VIII., Baross-utca 9
ALAPITTATOTT 1906 * TELEFON 45-0-86
Jó munkáért ezüstéremmel kitüntetve

*Prof. Leonid Pasternak (Berlin): Önarckép — Selbstbildnis
(A most megnyitott berlini zsidó Muzeum gyűjteményéből)*

A Mult és Jövő 1933 márciusi műmelléklete

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

Lesser Ury : Berliu utca

A most megnyitott berlini zsidó Muzeum gyűjteményéből (Verlag Benjamin Harz jogosítványa)

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MUVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXIII. ÉVFOLYAM, 1933 MÁRCIUS

DR. BALTAZÁR DEZSŐ: A ZSIDÓSÁG VILÁGHIVATÁSA ORSZÁGGAL ÉS ORSZÁG NÉLKÜL

(A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGBEN MÁRCIUS 1-ÉN TARTOTT ELŐADÁS)

Előadásom tárgya: „A zsidóság világhivatása országgal és ország nélkül.“ Mikor erről a világhivatású kérdéstről szólok, a felelősség súlyát teljes mértékben érzem. A felelősség súlyának viselését a történelmi igazság tiszta látása könnyíti meg.

A zsidókérdéshez nagyon sokan szólnak hozzá. Legtöbbször tudatlanul és hivatlanul. Azt hiszik az emberek, hogy könnyű ez a kérdés; mint általában mindenről így gondolkoznak, ami politikum. Ezért lehet a tudatlanságot mennyiségileg is, minőségileg is legnagyobb százalékkal a politikusok táborában megtalálni s ezért van, hogy a politika következetes eredménye rendszerint az szokott lenni, hogy az élet természetes egészsége helyére valami emészthetetlen természetellenességet állít, amitől aztán beteggé lesz a szervezett állam is, a szervezetlen társadalom is. A politikus tudatlanság a zsidókérdés irányában kétféle magatartást ismer. Az egyik tudatlan dicsérete a zsidóságnak, hogy a dicséretből egyéni haszon legyen. A másik tudatlan gyalázása és bántalmazása a zsidóságnak ugyancsak egyéni haszon céljából. Az utóbbi magatartás kitűnő ugródeszkának vált be a politikai érvényesülés arénájában, ahol a nem ismerők hősnek, az ismerők csak ügyes játékosnak tartják a szerencsés ugrót.

Én évtizedek tudományos és gyakorlati munkájával készültem rá, hogy ne tudatlanul szóljak a zsidókérdéshez és többször megismételt felszólítások sorát vártam be mindig, hogy a hivatlanul általam igen lenézett hibájának még a lehellelnyi látszata ellen is megvédjem magam.

Az emberek igen sajátos felfogással vannak a fontos elméleti és történelmi kérdések felől. Az ilyen kérdéseket azok szokták könnyűnek tartani, akik nem értenek hozzá; nehéznek pedig a minden oldalnak, tehát a nehézségeknek is az ismerői. Mennyi elméleti, gyakorlati, történelmi és vallás erkölcsi ismeretet kell gyűjteni, amíg olyan magaslatot épít fel az ember, ahol többé nem befolyásolják a tárgyilagosságot az alacsony szenvedélyek s a még alacsonyabb

egyéni számító érdekek! A zsidókérdés egyike azoknak a világtörténelmi kérdéseknek, amelyeknek megértéséhez és megmagyarázásához az elméleti, gyakorlati, történelmi és vallás erkölcsi ismeretek nagyon messze felérő magaslatát kell felépíteni. A zsidókérdés mingyárt legősibb megjelenési tartalmától és formájától kezdve a végtelenségbe érő jelentőség igényével lépett fel, amikor t. i. az élő lelki, személyes, teremtő és gondviselő Isten fogalmával kapcsolatosan az embert eszményi mivoltában felemelte az égig s az eget az isteni kegyelem útján lehajlította a földre.

Sokszor halljuk, hogy tulajdonképpen nincsen is zsidókérdés. Volt idő, mikor magam is hajlandó voltam így gondolkodni. Azt hittem, hogy a zsidókérdést csak a zsidóság ellenségei rángatják elő átmeneti célok szolgálatára s ha nyugtatni hagyánk, el is tűnnek a világból. A kérdés teljes ismeretében, a tárgyilagosság leghűvösebb magaslatán, de egyúttal a rokonszenves érdeklődés meleg delelőjén állva meg kell állapítanom, hogy zsidókérdés volt, van és lesz. Lehet, hogy ez a megállapításom a zsidóság oldalán is talál ellenzékelt, de minden sértő szándék nélkül sorolom ennek az ellenzéknek a tagjait azok közé, akik híjával vannak a zsidókérdés értésének legalább is nyelvismeretük fogyatékoságánál fogva. Sohasem tapasztaltam a nyelvnek, mint a lélek kulcsának nagyobb jelentőségét, mint éppen a zsidókérdésnél. Az újkor zsidóság legnagyobb történelmi alakja: Herzl Tivadar is érezte, hogy a zsidókérdés lelkének mélyére csak a héber nyelv arany kötelén lehet egészen leszállani. Ebbeli fogyatékoságát lángesze és vasszorgalma helyre tudta hozni rövid idő alatt.

Ha a zsidókérdést a jövőre vonatkozóan is állandónak állapítom meg, megállapításom nem egyedül a vallás területére vonatkozik. A zsidóság mint lelkiség a valláson kívül a másminőségű tartalmi gazdagság óriási készletével is rendelkezik. A zsidóság világnézlet. Egyetemesen átfogó világnézlet. Együtt elméleti és gyakorlati világnézlet. Ez a világnézlet nemcsak a vallásos szükséglet fedezetével rendelke-

zik, hanem az ember életteljességének minden részletkérdésére kész feleletet ad. Igaz, hogy a hit lényege és szimbolikus formája az életteljesség minden részterületét átalhatja döntő befolyása transzcendentális erejével; de azért a zsidó világnézet általános emberisége megtartja a maga autonóm körvonalait. A zsidó világnézet ószövetségi formái a dolog természetére szerint erősen vallásiak. Az emberiség fejlődésének féktelenül vulkanikus őskorszakaiban az egyéni és a közélet rendbentartását, a népelet állandóságát, a gyakorlati igazságok érintetlenségét csak teokráciában, istenuralmi rendszerben lehetett biztosítani. Legnagyobb hatások gyújtópontjába kellett állítani a legjelentéktelenebb cselekedeteket is, hogy a lavina megindulása egy madárrugásnyi hóban se lelje meg indokát. Ilyen lefékezésre pedig csak a hit hatásai, a vallás parancsai és tilalmai képesek.

Hogyan fejlődött a zsidó világnézet teokratikussá? Semmi szín alatt sem faji alapon. A teokrácia körvonalainak kialakulása a zsidó nép történetében olyan időkre nyúlik vissza, amikor az emberiség genetikai egységébe semmiféle szelekció nem vitte be a faji tagoltság elemeit. Történelemelőtti időkről pedig éppen a zsidósággal vonatkozásban nem beszélhetünk. *A zsidó történelem a teremtéssel kezdődik*, tehát a történelem és a létezés kezdete egyidejű. A zsidó világnézet kifejlődése nem faji specifikumok eredőire vezethető vissza, hanem az *egyetemes, általános emberinek olyan tisztulási folyamatára*, amelyben az irányt mingyárt a legkezdeten isteni kijelentés adta meg. A személyes, egy örök Istenben való hitet s az embernek ehhez a szellemerkölcsi végtelen valóságához való viszonyát nem a faj hozta létre a maga különben is meghatározhatatlan erőszakosságával, hanem *egy kidifferenciálódott népfaj őrizte meg legkisebbségében és legkövetkezetesebben azokat a nagy általános emberi és isteni igazságokat, amelyek a zsidó világnézet tartalmát képezik.*

A világnézet, amibe a *nemzeti eszme is*, mint érzület tárgya beletartozik, nem testi tulajdonságok központosított eredménye, hanem olyan lelkiesség, ami képes magába asszimilálni a faji adottságok legelágazóbb különféleségeit. Vajjon merné-e tagadni valaki, hogy a magyar világnézet, a magyar génusz képes magyarrá tenni a legkülönbözőbb fajtájú embereket is? Sőt inkább a türelmetlen magyarság mindig rohamozni kész oldalán többségileg azok állanak, akikre egy futó pillanat elég a más fajiság tényét megállapítani. Az ember fölényes lelki lényege nagyon is szájalmasan nézne ki, ha értékmérésének eszköze éppen az lenne, ami az állatoké.

A zsidó világnézet egyetemes emberi tartalma, lényege, célja, jelentősége és fajiságtól mentes lelkiessége Istennek Ábrahámhoz intézett eme kijelentésében nyer igazolást: *והתברכו בורעך כל גוי הארץ* „és megáldatnak a te magodban a földnek minden nemzetségei”. Az Isten áldása testi áldás és lelki áldás. És ha már az áldás tartalmából nem vitatható is ki a testiség, a lélek és igazság Istenének áldásában a lelkiesség a domináló elem. A lelki áldás az Ábrahám hite, az Ábrahám világnézlete, amelynek tisztasága és

szentsége méltó volt arra, hogy az isteni kegyelem kétoldalú szövetség alapjául ismerje el ember és Isten között.

Kétségtelen, hogy Ábrahám az első és pedig a zsidóság egész jövődjére döntően első jegecesedési pontja a *népegység és nemzeti közösség kialakulásának*. Az ő idejében szó sem lehetett róla, hogy az úgynevezett „genius loci”, a helynek a lélek-formáló ereje, a haza földhöz rögzített történelmi folytonossága legyen a világnézet képző tényezője. Ur-Khaszdim, Hárán, Egyiptom, Hebron, Gérár, Beér-Seba azok a pontok, amelyek között a nagy lelki országalapító rója szent nomádságának útját s alakítja ki a nemzeti egység körvonalait. Ha az Ábrahám földi alkotását az államtudományok mai mértékével mérjük, nem minősíthetjük államnak. Országnak ez alkotást, mert hiányzik belőle a földrajzi határoltóság pontossága és állandósága. De ha az államot bölcsészeti alapon nézzük s karakterisztikonjaként már az „*állam*” név nyelvtani tartalma szerint is, az irányozó szellem, a kialakult rend, a megállapodott tekintély, a világnézleti egyöntetűség, a népholdogság azonos feltételei együttességét s főleg állandóságát vesszük, akkor az Ábrahám patriarchatusa — ha igen szűk keretek között is — az *állam kellékeinek színvonalát megütik.*

A zsidóság országnélküliségben kezdte világhivatása betöltését. Ezen országnélküliségben is voltak hatalmi terjeszkedésének olyan lelki bázisai, amelyekről nem tudta elszakítani az érintkező, vegyülő, leigázó törzsek, népek kisebb-nagyobb fejedelemségek, nagy hatalmasságok súroló, őrítő hatása sem. *Szinte csodával határos, hogy milyen érinthetetlen félelmetességet tudott kisugározni az az óriási világnézleti fölény, amellyel a zsidó nép kimagasodott más keleti népek fölött.* Mint jövevények éhségtől, szükségtől, vagy mint foglyok porkolábok által hajtatva mennek hatalmas országokba s világnézetük tekintélye mégis meg tudja őket nemcsak az elpusztítástól, hanem a befolyásolástól is őrzeni. Sőt mint József, Mardókeus, Eszter, Dániel, Jerémiás, Zorobábel, Esdrás, Nehémiás példájából látjuk, döntő befolyást tudtak gyakorolni ellentétes világnézletű birodalmak uralkodóira s egész állami életére.

A tiszta teokráciának jellemvonása, hogy egy ember tekintélye benne az összetartó erő. Olyan emberé, akinek egyéni tulajdonságai az emberi mérték fölé emelkedve Istennek kijáró tisztelet fényével veszik a nagyság áldottját körül. Ilyenek voltak a pátriárkák s a bírúk. Amint az Isten elsőségét és világuralmát nem emberi választás ténye és kódexbe foglalása dönti el, úgy a földi teokrácia ősi formájának elsői a maguk egyéniségének lenyűgöző súlyával lépnek a vitássá nem tehető tekintély magaslatára. A nagyságnak ez a természetes kényszere olyan elemi erejű, hogy minden előítéletes korlátokat, szokásokat, hagyományokat által tud törni, mint ahogy ennek klasszikus példáját a *Debora* bíróságának esetében látjuk, aki a maga nemes tulajdonságaival minden megörögzött társadalmi dogmát összetörve, asszony létére Izrael feje koronájává emelkedik. *A zsidó teokrácia vezérei ítélő bölcsességüknek fényes szóróival is, vitéz-*

ségük véres fegyverével is úgy jelennek meg Izráel élete hullámverésének taraján, mint a gondviselés küldöttei. Nem elsőségre, hanem áldozathozásra vágyakozással, nem uralkodni, hanem szolgálni. Tündöklő példa marad ez örökre a világ hatalmasainak, elsőinek, fejedelmeinek arra, hogy az elsőség tisztét miként kell hivatottság mértéke szerint betölteni. Hogy az ilyen előjáróságban micsoda erő rejlik: valósággal is, szimbolikusan mutatja Sámson bíró, aki világtalanságában megbilincselve is ki tudta dönteni az oszlopot a tivornyázó zsarnokok alul. Ki csodálkoznék felette, hogy az emelkedett világnézet tiszta levegőjében látnokok, hősök és hősi tettek világraszóló hatványai nőnek nemcsak férfi, de női szereplőkkel is, mint Mirjám, a prófétaasszony, aki hitének és hazafiságának szent extázisában a magasságos Isten ihletett papnőjévé emelkedett, vagy Jáhel, aki elszántsága emberfölöttiségében a temérdek ellenség rettegett vezérének: Siserának agyát szeggel üti át. És a próféta férfiak csillagokat verő nagyságuk méreteivel. Bennük nem a jövőbelátás lángesze a legimponálóbb, hanem a bátorság, amellyel az Isten által reájuk bízott igazság mellett az egész megtévedt világ minden fenyegető hatalmával szemben is szilárdan megállanak. Inkább lesznek halottak, mint hűtlének.

A teokrácia tiszta formájának előkészítője Mózes volt, a minden idők legbölcsebb törvényadója, legemelkedettebb gondolkodója, legbátrabb vezére, legművészebb hazafija. Egy-egy világnézetet a történelem nem állított nagyobb próba alá, mint a zsidó világnézetet a négy századon át tartó egyiptomi fogság alatt. Ha volt valaha aranyat próbáló tűz, akkor az egyiptomi rabszolgaság szégyenének és szenvedéseinek tüze az volt. Ha volt valaha setéség, amely alkalmas a hitnek és tudásnak minden világosságát kioltani, akkor az egyiptomi négyszáz esztendő gyászának sötétsége az volt. Ha volt valaha tenger, amelybe egyesek s nemzetek hajótörése a feltámadás reménye nélkül eltemetkezhetik, akkor Izráelnek négyszáz esztendő könnyhullatása az volt. És ebből az emésztő tűzből, tébolyító sötétségből, halálveszedelmes tengerből a zsidó világnézet, a maga örök isteni és emberi igazságaival megtisztult arany, fényes hajnalsugár és fejedelmi csillogású drágagyöngyként került ki. Nem az a csodálatos, hogy négyszáz esztendő járomhúzása alatt a hetven bevándorolt harmadfélmillió néppé szaporodott, hanem az a csodálatos, hogy a rabszolgaságban született, szenvedett, egymásra torlódó generációk mindegyikében érintetlenül megmaradt az ősök világnézlete, melynek legékeesebb koronáját az általános emberinek is, a legsajátabb nemzetinek is a viszonylatában kétségtelenül Mózes hordta Isten lelkétől csodálatosan felkent fején.

A népelet egészét minden részletében pontosan ismerte és rendezte is. Az ő törvényei és kormányzata olyan óriási kincstár, amit évezredek során sem tudtak a világ összes népei sem széthordani. A Mózes után következő korszakoknak könnyű volt a helyzete. Az egyéni, társadalmi és állami életnek nem volt egyetlen oldala sem, akár a gazdasági, akár az egészségügyi, akár a katonai, akár a művelődési, akár a

kormányzati, akár a vallási oldalt vesszük is, amelyre meg ne találták volna Mózes törvényében és cselekedeteiben az irányozó sugárt. Minden előadódható kérdések tömkelegének zajló tengerén fényes barázdát vágott ennek a világraszóló embernek örökkévalóság felé haladó hajója. A fényes barázda ma is érintetlen, nem tudta az évezredek habzajlása, vihara, ellenséges vagy tévelygő hajók keresztező kalózkodása, imbolygása sem elgörbíteni, sem elhomályosítani. Mózessel vonatkozásban, még Jézus is csak a betöltő szerepére vállalkozott.

Így lett minden előkészítve arra, hogy a bölcseleti követelményeknek megfelelő állam jogtudomány szerinti állammá is legyen. Ami meg is történt Kanaánnak elfoglalásával. A világnézetileg egységes néphez és teokratikus főhatalomhoz most már csatlakozott a terület is az államteljesség szigorú követelménye szerint. A zsidó népnek így nyílt alkalma világhivatását országgal is betölteni. Mint láttuk, az országban szabad evolúciós teokráciát rendezett be. Így is mondhatnánk, hogy a nép engedte, hogy Isten akaratára választott embereiben és emberei által Izráel javára érvényesüljön.

Nem isteni kijelentés forrásából, nem Izráel népének ihletett lelkéből, világnézetéből, hanem emberi nyers természetből fakadt a királyság intézménye. Kifejezetten a pogány népek példáira mutatva óhajtotta a királyságot a nép. A rendszeressé vált sorozatos hadviselések hozták a szükségét. Sámuel bíró azonban csak akkor enged a nép akaratának, amikor Istentől is intést kap reá. Isten visszatartó intelmek keserűségével együtt adta a királyság fényűzéses édességét. Kérdés, hogy nem büntetésül adta-é? A nép ennek ellenére is elfogadta, de a választást Isten emberére: Sámuelre bízta, vagyis a királyságot a teokrácia talajából termelte ki. Saul és Dávid sorozatos diadalaiban konszolidálódott az ország. Dávid és Salamon bölcsességével kialakult olyan állami rendszerre, amely befelé a jog, igazság, szeretet és hit erőivel tette rendessé és szilárdá a magán- és közéletet; kifelé pedig fegyverek élével írta Izráel dicsőségének történelmét s tette példává és iskolává az országot az ámuló és behódoló világ előtt.

Ez a dicsőséges állami konszolidáció Cionban nyer földrajzi megrögzítettséget s egyúttal eltörölhetetlen szimbolizáló vallásos nemzeti jelentményt. Cion a frigylárával, szent sátorral, Dávid királyi székével, csillag pajzsával, Salamon templomával, zoltárok énekével, bölcsességek mondásával, dicsőségek koszorúerdőivel, majd később próféták könnyével, népnek gyászával, letiportatás üszkeivel, a vágy és reménység fel-fellobbanó lángjaival, a messiási váradalom rejtelmes, sejtelmes ígéreteivel lett kiröpítő fészke Izráel nagyrahivatottsága minden erőinek és beszívó központja minden vallási és nemzeti emelkedett vágyakozásnak: Cion vallási és nemzeti jelentősége Babilón vizeinél is a foglyoknak, a szétszórtság sokszor felperzselt, feldúlt, vérrel keresztelt gettóiban is a nyomorgóknak, de a kincses házak hűvös fényében kiélve didergő gazdagoknak is ihletett vigasztalás forrását tudta nyújtani. Egy földdarabot hazává két té-

nyező emel. A dicsőség és a szenvedés. A zsidóság-
nak Istentől rendelt helyén mindkettőből kijutott.
Ezt a helyet pusztává tehetik a föld vulkanikus erői,
a természet csapásai, taposhatják idegen hatalmak ön-
kényei, ez a hely szent eszmények szimbóluma, törté-
nelmi emlékek valósága, messiási ígéretnek megvalósu-
lásának álomtárgya, *a világ négy táját s ezeknek min-
den pontját a választott nép igazolásának arany szá-
laival egybekötő szent csomópont marad.*

*Cion történelmi követelményeit elvi és gyakor-
lati vonatkozásban is helyes megoldás vágányára iga-
zította a palesztinai kérdés nemzetközi elintézése,
amely kedvező lehetőséget nyújt az ősz nemzeti állam
kiépítésére és annak keretében elhelyezkedésre mind-
azoknak a zsidóknak, akik az országnélküliség állapo-
tában nem találták meg sem létfontosságukat, sem val-
lások-nemzeti szükségleteik kielégítésének feltételeit,
sem a testvérré befogadás szerető kezét.*

A zsidóság világhivatása országgal az volt, hogy
az általános, egyetemes isteni és emberi igazságok
világnézetét állami kereten belül nemzetivé tette
anélkül, hogy az igazságok egyetemes érvényéből, ál-
talánosságából elvett volna valamit. Országnélküli
világhivatásának lehetősége, valósága és nagysága ép-
pen ebből magyarázható. Ami igazságot, értéket,
energiát, hasznot, szépet, eszményt a világba széjjel-
vittek, mind könnyen váltak életté az idegen országok
kebelében, mert általános emberi tartalmuk miatt
nem volt honosításuk előtt semmi akadály. A zsidó-
ság országnélküli világhivatásának végrehajtási pro-
gramját általános lényeggel és formával Isten a Jeré-
miás próféta írásában adta meg:

וּדְרִשׁוּ אֶת-שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגַּלְתִּי אֶתְכֶם שָׁמָּה,
וְהִתְפַּלְלוּ בְעַדָּהּ אֱלֹהֵי כִּי בִשְׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם שְׁלוֹם
„Igyekeztek a városnak jólétén, amelybe fogságra

*küldöttelek titeket és könyörögjétek érte az Úrnak;
mert annak jóléte lesz a ti jóléteitek.*“ Bölcs tanács,
építő tanács, szeretet tanácsa, szép tanács. Még rea-
litásában is eszményi színvonalú. Hányszor tették en-
nek ellenkezőjét még saját hazájukkal is az emberek
forradalmi rombolásaik áldozatában!

A zsidóság országnélküli világhivatása az, hogy
mindazokat az igazságokat, értékeket, energiákat,
hasznokat, szépségeket és eszményeket, amelyekből
választott mivoltuk gazdagsága árad s amelyekkel
megelőzték a világ többi népeit, a befogadó országok
jólétére fordítsa. *Ezt a hivatást megértették, csele-
kedték és cselekszik is. Erényeik általános emberi
erények, hibáik általános emberi hibák. Az általános
emberi hibák egyikének-másikának eltorzulása abban
a kényszerben leli magyarázatát, amelynek ércigája
alatt oda kellett görnyedniök, ahová a parancsoló po-
gányság vagy keresztyénség vetette őket.*

*Zsidókérdés volt, van és lesz, mert a zsidóság is
volt, van és lesz, míg ember él a földön.* Mert a zsidó
vallás a reménység vallása. Messiási várakozásával fe-
lette fénylik a hite, mint álló csillag a váltakozó kor-
szakok borulatának. *A reménység transzcendentális
magasságáig nem ér fel a bíráló mérlege.* A bíráló
csak valóságra alkalmazhatja mérlegét. Azt a re-
ményt, amely túlnézett a názareti Jézus felett, a cso-
dák káprázatos jövője, a tökéletesség világa elé-
gítheti ki. Ennek a kora pedig a jövő végtelen-
jébe mosódik bele s a végtelenséggel edzi minden
idők, változások, próbák elbírására a lelkeket. Csak
szántson a zsidóság ez alatt a reménység alatt. A szán-
tás nyomán a keresztyénség számára is előkészítő ál-
dás fakad. *Teljesítse világhivatását ország nélkül ad-
dig is, míg az el nem száradó kezek hűsége meg nem
építi Jeruzsálemet.*

Armin Stern :
Jób. Hiob

A bözödújfalusi templom

A bözödújfalusi templom belseje

KAUFTHEIL ERNŐ: LÁTOGATÁS BÖZÖDÚJFALUN

— A ZSIDÓ HITRE TÉRT SZÉKELY SZOMBATOSOK KÖZÖTT. —

Szovátától háromnegyedórnyira fekszik Erdősztgyörgy (Sangeorgiu de Padure), melynek orthodox zsidó hitközsége gyakorol felügyeletet Bözödújfalva „gér“ hitközsége fölött.

Erdősztgyörgytől alig 7 km. az út, mely kétfelé válik. Az egyik *Bözödújfalura*, a másik *Udvarhelyre* vezet. Az út jobb- és baloldalán gyönyörű hegyek emelkednek. Balra letérünk, s rövidesen megérkezünk Bözödre. Különleg szép, rendezett, de szegény székely faluhoz hasonlít. Semmi sem árulja el, hogy itt zsidóvallású székelyek laknak. A kapuk gyönyörűen kifaragva, a legcifrabb motívumokkal, az uccán és mezőn parasztruhába öltözött földművesek. Nyomor hélyegét viseli magán az egész falu.

A Ros Hákánhál, Rosenzweig Lajos, született zsidó Szatmár megyéből, de a felesége és az anyja is proselyta. Végigkalauzol a falun, megmutat minden nevezetességet, közben elmeséli az áttérés történetét.

A gérek azelőtt szombatosok voltak. A szombatoság keletkezése a XVI. századra esik. Teljes lelkiismereti szabadság volt a XVI. században. A szabad vallásgyakorlat kedvezett az összes felekezeteknek és vallási szektáknak. A XVI. század végén az új erdélyi fejedelmek szakítanak e liberális szellemmel és új törvények állják útját a szabad vallásgyakorlásnak. A katolikus Báthory István és Báthory Kristóf nem követik János Zsigmond nyomdokait. Az új idők szellemének vértanuja lett Dávid Ferenc. Az ő híveit nevezte a nép „zsidózóknak“ — *dávidisták* —, holott ő nem is volt szombatos, hanem unitárius. Az ő unitarizmusából sarjadt ki a *szombatoság*. Eössi András — a legrégebb szombatos költő — is dávidista, de ő és hívei csak a Bibliát, illetve Mózes törvényeit fogadják el. Eössi a fiatal Péchy Simont — ki nála nevelősködött — külföldre küldte, hogy a héber nyelv és a rabbinikus irodalom ismeretére szert tehessen. Évek multán, mikor Péchy visszatér, a szombatoság Erdélyben már nagyban virágzik, dacára annak, hogy az új szektát országgyűlési törvények üldözik. Egész községek felveszik a szombatos hitet, így a református Botfalu, Kissolyos, Szentdemeter, Szentersébet és még vagy 30 falu. A városi polgárság és főnemesség között is terjed. A Mátéfiak íródeákjai másolják a legintenzívebben az új hit irodalmi termékeit. A szombatosok zsinatot hívnak egybe, hogy az újhold napját

megállapítsák és ennek alapján az ünnepek megtartásának idejét. Csak Mózes öt könyvét tartják, de abból sem mindent. Így például nem vállalták a circumcisiót. Azokat az ünnepeket, melyeket a Biblia nem ír elő, mint például a Chanuka vagy Purim, nem tartják. Szombaton négyszer tartanak istentiszteletet: énekkel, prédikációkkal, imával és zsoltárral. Énekeikben „szombatosoknak“ nevezik magukat.

A szombatosok ismerték a rabbinikus irodalmat, a Talmudot, a Midrást, hagyományt, amit onnan tudunk, hogy a régi iratok között kalendáriumot is találtak. A külföldi egyetemeken járt szombatosok tanulták és hozták ezt haza. Péchy Simon imádságos könyve terjedt el a szombatosok között. Péchy Simon karrierje tüneményes. Születési éve bizonytalan, körülbelül 1565—1570 között van. Pályáját mint unitárius iskolamester kezdte, majd Eössihez kerül nevelői minőségben. Utána tanulmányútra indul, bejárja Európa és Afrika országait. Távol van évekig, megfordul Rómában, Nápolyban, Bukarestben, Konstantinápolyban, a spanyol és portugál királyi udvarban és Franciaországban. Óriási műveltségre és nyelvtudásra tesz szert. Műveltsége szefárd (spanyol) zsidók tanítására vall. Irodalmi munkásságából kitűnik, hogy tudott héber, latin, görög, kaldeus, török, spanyol, lengyel, román, francia, olasz, magyar és német nyelven. Kiváló író és költő, tudós és hebraista, vallásalapító és vitéz katona, ragyogó diplomata. Erdélyi fejedelmek „államférfia, ki egész a kancellári méltóságig felviszi.

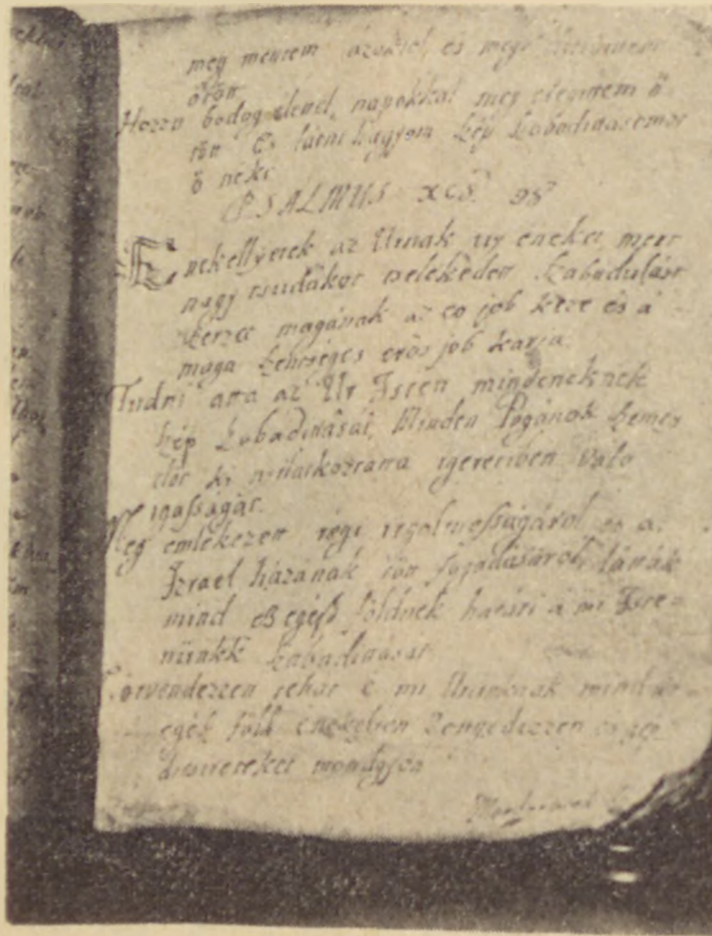
A szombatosok a XVI. századtól kezdve üldöztetések és elnyomatások dacára is kitartottak hitük mellett. Sok ág letöredezett a „zsidózók“ — azaz „félzsidók“, ahogy Erdélyben nevezték őket — fájáról, míg a XX. század derekán túl, *teljesen áttértek és felvették a zsidó hitet*.

A szombatosok a községi és városi életben előkelő szerepet töltöttek be. Volt közöttük jegyző, előljáró, bíró, „duló“ (főszolgabíró) is. Negyven *גור צדק* tért át 1864-ben és a szombatos hitet felcserélte a zsidó hittel. Ma már csak négy él közülük.

A hitközségi elnök megmutatja az új templomukat, melyet három év előtt építettek a régi helyébe. A régi bedőlt egy árvíz alkalmával, amikor a Küsmöd vize kiöntött. A templom előtt megmutatják a legidősebb *גור צדק*-t,

Zsidó hitre áttért székely szombatosok

Régi szombatos imakönyv

Zsidó hitre áttért szombatosasszony

özv. Csukor Hérachnét (Hénachné), 76 éves. Ő az egyetlen asszony, aki még él az áttértek közül és az egyetlen az egész faluban, aki tud jiddisül is beszélni.

Beszélgetés közben odaérkezik Bözödújfalú aprajagyja a templomhoz. Szemben megtekintem a hitközség renoválásra szoruló községházát, ahol a Talmud-Tórájuk van elhelyezve, de nem tudnak benne tanulni, mert a kijavítás 6—8000 leibe kerülne és nincs pénzük. A házon szép emléktábla hirdeti a következőket:

EMELTE
DR BECK MÓR BUCURESTI FŐRABBI ÉS
DR BÁNÓCZI JÓZSEF M. ZS. SZ. SZER-
KESZTŐ LELKES BUZDÍTÁSÁRA A MA-
GYAR ÉS KÜLFÖLD NEMESÉRSZÉSŰ IZ-
RAELITA KÖZÖNSÉGE 1889-BEN.

A három élő גר צדק közül is eljött az egyik. Beszédbe elegyedek vele, megtudom, hogy Kovács Gyulának hívták; Ávrohom Jajlenek (valószínűleg יונה)

A bözödújfalusi községháza a Bánóczi József emléktáblával

mondja magát. Most 76 éves, még „bócher“ — mondják —, mert nem nősült. Tízéves volt, amikor áttért.

A szombatosok egész nap a földeken vannak és dolgoznak, csak péntek este, szombat reggel és ünnepekkor van istentiszteletük. Ha valakinek „Jahrzeit“-ja van, akkor is felmennek a templomba imádkozni. Az összes zsidó szokásokat, a hit- és népelethől merített héber kifejezéseket ismerik és használják, de idegenszerű kiejtéssel. Tiszta székely típusok, annak ellenére, hogy már történt keveredés született zsidókkal.

Ottlétemkor láttam még Kovács Lázárt, a legöregebb gér cedeket, héberül Ávrom Lézernek hívják, 82 éves. Az egyetlen gér, akinek szakállja van. A többi borotválkozik, de nem késsel, hanem „aurum“-mal.

Felkerestem még Lovász Mihályt, mert hallottam, hogy van a birtokában egy eredeti, kézírással készült magyar nyelvű szombatos imádságoskönyv. Ez a falu utolsó példánya, a többieket összevásárolták már évtizedekkel ezelőtt a kutatók. Szeretné nagyon eladni, mert kenyérre kell a pénz.

A régi szombatos kódexet megvásároltam Lovásztól, már azért is, hogy segítsek rajta. A bőrkötésű, elsárgult levelű kódex, összehasonlítva az IMIT által 1914-ben (dr. Guttmann Mihály és dr. Harnos Sándor szerkesztésében) kiadott „PÉCHI SIMON SZOMBATOS IMÁDSÁGOS KÖNYVÉ“-vel, több kisebb-nagyobb eltérést mutat.

Azelőtt a gérek a református papnak is fizettek „kepét“ (kultuszadót). Voltak, akik egy „véka“ húzát (20 liter), mások egy „karangyát“ (2—2.5 véka) fizettek kepébe. Jelenleg Fried Jakab rabbi vezetése alatt még Talmud-Tórárt is szereztek.

Ottlétemkor két véletlen esemény folytán alkalmam volt ezeknek a földműveseknek a zsidó életét megfigyelni. Jahrzeitja volt az egyik gérnek és így este velük imádkoztam a minjannal. A templomuk teljesen orthodox, az almemor a közepén van és a nők sűrű rácsoszáttal vannak elválasztva a férfiaktól. A rítusuk áskénáz orthodox, az imakiejtésük szintén. Egyenes, becsületes, őszinte, vallásos zsidók. A másik véletlen esemény, hogy éppen látogatásom napján halt meg az egyik legöregebb גרת, özv. Csukor Záminé, szül. Ács Lina 76 éves korában. A maáriv ima után a hitközség rövid megbeszélést tart, me-

lyen elhatározzák, hogy a halottat másnap korán reggel temetik el, nehogy kárbavesszen az egész napjuk. Elhatározom, hogy éjjelen át ott maradok, mert kíváncsi vagyok a gérek szertartására. Az elnök sógorához, Lovász Hermannhoz, az egyik „jómódú gazdához“ szállásolnak el. Kovács Antal és Kovács Mihály látják el a sírásási, a שמירה teendőket és a מטהרה-feleségeik és az összes asszonyok.

Kovács Antalt megszólítom: Mondja, bátyámuram, miért végzi maga a sírásást?

— Most rajtam van a szer (sor), ki van vetve mindig másra. A sírásást mindig mi zsidók végezzük. Éppen csak akkor végzi egy gój, ha valami jeles nap van, például „Chálemajd Szükesz“, vagy valami más ünnep.

Este vacsora után a szállásadók előveszik a patéfónt és legnagyobb meglepetésemre héber gramofonlemezeket játszanak le, hogy nekem kedveskedjenek. Előkerülnek Kvartin, Holzer, Rosenblatt, Sirota, Chagi és Fischer bécsi főkántor szebbnél szebb dalai. Azonkívül magyar dalokból is van választék.

Akinek Jahrzeitja van, az körüljárja reggel az egész falut és felkelti a hívőket, hogy menjenek templomba. A régi „Schülklopfer“ jutott eszembe, mikor hajnali félötör felkeltettek.

Imádkozás után elmentünk a gyászházba, kihozták a

koporsót az udvarba, ahol Fried Jakab magyar gyászbeszédet tartott. Felkérésükre nekem is kellett Heszpedot tartanom. Utána אל מלא רחמים következett, majd pedig a vállukra vették a koporsót és megindult a halottas menet gyalog a falu közepéig, ahol a zsidó temető van. A temető domboldalon fekszik, lécekkel körülkerítve, körülbelül 70—80 halott van eddig eltemetve benne. A legtöbb sírkövön a נר צדק felírás olvasható. Nagyon sok öreg kövön már elmosódott a felírás. A temető még szombatos korukból való, úgyhogy párszázéves sírkövek is vannak. Egész friss kő ékesíti Hirsch Izsák rabbi sírját, aki 35 évig működött itt. A r. kat., a gör. kat. és az unitárius pappal a legjobb barátságban élt. Bözödön a felekezetek között a legjobb egyetértés uralkodott mindig.

A nyitott sírnál megállt a menet, leeresztették a koporsót a gödörbe, leszállt az egyik férfi és elővette a fejpárnának szánt vászonzacskót és mindenki lefelé fordított tenyérrel szedett háromszor az ujjával földet és betette a zacskóba. Utána két faágat tettek a halott kezeibe, majd eltörtek egy cserépkorsót és két szemfedőt tettek a halott szemére. Ezután mindenki bocsánatot kért a halottól (Mechilebeten) és minden tag külön-külön mondott „El Mólé Rachimim“-ot és utána elföldelték.

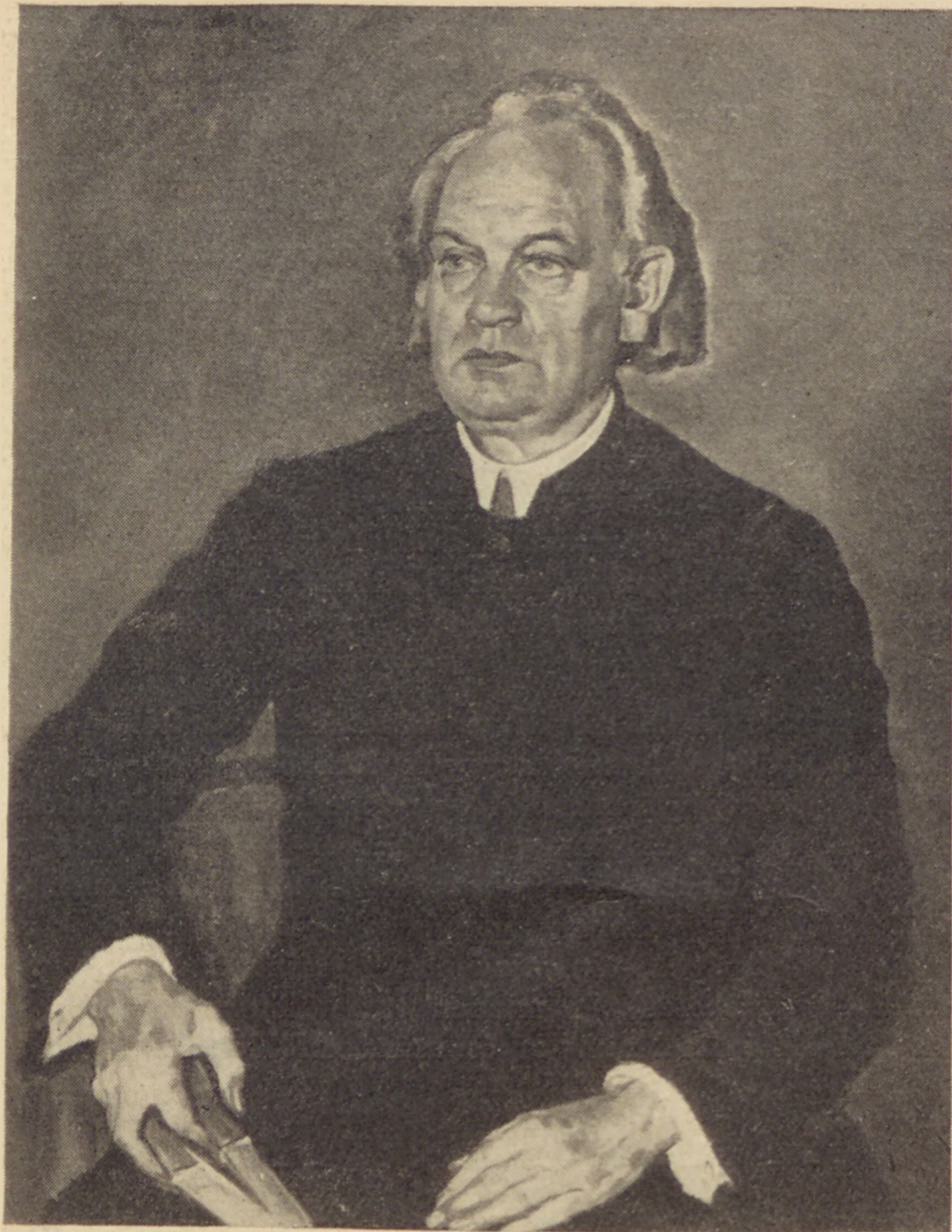
DR. OSCAR NEUMANN: ARMIN STERN

Hosszú az út Galánta, a kis szlovák városka szűk uccáitól Párizs világos, színes és életigenlő tágasságáig. És lelkileg még sokkal nagyobb ez a távolság, alig lehet áthidalni, világok merednek közöttük és a fiatal, kereső lélek könnyen esik egyik végletből a másikba. Kevés igazi alkotóerővel bíró zsidó ember van, aki ebből a szigorú, zárt vallásosságban élő közösségből megtalálta az utat kifelé és még kevesebben vannak azok a zsidó művészek, akiknek sikerült átmenteni és az életnek megtartani a szűk uccáskákból magukkal hozott zsidó értékeket. Ezek közé a kevesek közé tartozik Armin Stern. Művészi fejlődése a nagy francia impresszionista mesterek jegyében áll. Manet és Cézanne irányították első lépteit, de járt a modern expresszionisták iskolájába is, anélkül azonban, hogy bármilyen irányba lekötötte volna magát. Mert első sorban a szín mestere Armin Stern, a színé, amely nála teremtő elemmé válik. A világot csodálatos színjátékának tarkaságában látja és művészi alkotásának fő problémája a színes világ színértékeit megfogni és a vásznon a vonal zárt játékából újra felsugároztatni gazdag árnyalatú tarkaságban. Az öröm a fényben legbensőbb értékei közé tartozik ennek az életigenlő, telivér festőnek. Ellenállhatatlanul vonzódik Párizs felé, amelynek uccái, hidai és vizei palettájáról finom színjátékokban virágzanak fel. Párizs mellett, mily nagy ellentét, a Bretagne magánya vonzza álmodozó halászfaluival, napbarnította, viharedzette embertípusaival és a levegőnek azzal a csodálatos tisztaságával, amely csak úgy ontja a fényt és a színreflexeket. És itt, ezekben a kifejezésteli portréfejekben mutatkozik meg a maga teljességében a festő művészete. Ezek a fejek nemcsak festőt árulnak el, hanem pszichológust is. Itt a művész nem önmagát, hanem mo-

delljét adja. De, hogy Armin Stern kiváló portréista, arról arcképei tanuskodnak legbeszédesebben. (Emil Ludwig, Schrecker, a komponista és Monsignore Prof. dr. Kolisek portréja, amely a prágai állami képtár tulajdona.) Egészen természetes, hogy a régi Pozsony és mindenekelőtt a pozsonyi gettó régi uccáival, szögletes lépcsőivel és csodálatos barokk házacskáival lebilincselte a tájképfestőt. Egy sorozat finom tájkép

Armin Stern festőművész

A. Stern : Prof. Kolisek (A prágai állami képtár tulajdona)

lett ennek a vonzásnak az eredménye. Grafikai munkái közül legérdekesebb Shmarjahu Levin élettelen és művészi megrajzolt feje és mingyárt mellette Max Nordau és Alexander Marmorek portré-rajzai. Ennek a művésznak az útja minden kísérletezéstől és

Armin Stern : R. Akiba Schreiber pozsonyi főrabbi

szerkesztéstől távol halad. A festészetben a szín élményét keresi, képei fényt, levegőt és színt lehellnek és ez a szinte keleti öröm a fényben, ez a mély életigenlés, amely felragyog minden képén, ez a zsidó Armin Stern művészetében.

Armin Stern : Bretagnei asszony (A prágai állami képtár tulajdona)

Armin Stern : A pozsonyi ghetto (A cseh-szlovák állam tulajdona)

KISS ARNOLD: A GRADNULICAI ZSIDÓ CSATA

Ma már a gyerekek is úgy harcolnak és úgy küzdenek és úgy szenvednek, mint a felnőttek. Bizony, egykoriban bennünket, zsidó gyerekeket is ki akartak pusztítani a városból, mint a perzsa zsidókat Susán székvárosából. De átváltozott a mi szorongásunk diadalra, a mi jajongásunk vigasságra, s támadt nekünk hatalmas ellenséggel szemben megváltónk, nemzeti hősnök, Mordecháiunk és Makkabeus Judánk!...

A zsidó elemi népiskola negyedik-ötödik osztályának reményteljes növendékei voltunk, a Gaidushek Náci, meg a Messinger Józsi, meg a Politzer Teódor, meg a nyurga Lax Béla, meg én és még vagy húsz villogószemű és kalandokról, háborúkról álmódzó zsidó gyerek. Névszerint csak a „fővezéreket“ említettem.

Komorán és méltóságteljesen emelkedett ki egyemeletes épületével a körötte meglapuló alacsony viskók közül, a templom hátamögötti zuguccácskában a zsidó iskola.

Annak a tágas kerti udvarában ugyancsak sok harc esett meg. Az alma- és barackfák árnyában a kórfiúk vívtak (és mindannyian kórfiúk voltunk) elkeseredett és hős ütközeteket. Az egyik oldalon a szopránok harcoltak, velük szemben a tenoristák és a basszisták. Ha a szopránfiúk kaptak ki, akkor visító szopránsíralmak hangzottak fel, ha meg a tenoristákat és basszistákat verték kupán: gyönyörű mély bődulések verték fel a Kinizsi uccai epreskertek méla csöndjét. Aránylag nekem volt a legjobb dolgom. Nekem szabad volt verni, engem pedig amúgy Isten igazában nem mert elverni senkisé — hiszen én a rabbi fia voltam, örökkön át becsületben tartott főfővezér. Ez az idillikus csöndélet azonban nem tartott igen sokáig. Komoly veszedelmek fellegei vonultak fel a láthatárra. Mindeddig csak műháborúban volt részünk; hogy milyen lehet az igazi háború, arról csak álmódzhattunk.

Álmódzhattunk és — féltünk is tőle. Mert rémületes, veszett hírük volt a félelmetes, bicskás, kegyetlen sváb fiúknak a zsidó iskola tanulói között. Eddig még sohse volt velük bajunk. Azok nem igen vetődtek a zsidó iskola és templom tájékára. Künn laktak a Gradnolica és Opovala nevű városnegyedekben, oda pedig el nem bocsátottak bennünket gondos szüleink. Ha ki zsidó gyerek mégis kimerészkedett a sváb városnegyedekbe, hát az bizony véres fejjel került haza s nem győzött elég rémségeket hazudozni, hogy milyen ölesek, milyen harciasak, milyen kegyetlenek a sváb fiúk az „ellenséggel“ szemben. Hát az igaz, hogy a megtépázott fiúk hazudoztak, de azért bizony valami igazság mégis csak volt a híradásaikban.

Egy napon aztán a zsidó fiúk feje fölött komorharagossá változott az égbolt. Én voltam az ütközőpont. Miattam indult meg a „nagy és szent háború“.

Mit sem sejtve, tartottam hazafelé, egyedül bandukolva az iskolából, azon töprengve, hogy hogyan dézsmálhatnám meg a Szávicsék most nyíló rózsáskertjét, hogy az ifjú szívem ideáljának, a filigrántermetű, kacérszemű, gyönyörű kis Berger Alicenak, kerítések lécein való átmászásban szakadt nadrágok vértanui árán szerzett rablott pünkösd-i rózsákkal bizonyítsam be lángoló érzéseimet: amikor az iskola ucca sarkán, a magános kis uccácskában éltem állott egy csakugyan ölestermetű, haragos, mordtekintetű, báránybőrsüveges, nagycsizmás sváb fiú, a kezében fenyegető füttykössel.

Kicsiny, vézna, de hős zsidó gyerek voltam. Mégis, minden hősiességem dacára, nagyon megszeppentem.

A sváb fiú élém ugrott, magásra emelte a füttykösét és

sváb káromkodások bevezetésével, tört és recsegő magyarsággal rivallt rám:

— A mindenedet! mi te vagy? zsidó vagy keresztény?

Láttam a füttykösét, hallottam a suhogását — szánom, bánom, szégyellem, de mit tehettem? — szégyenlősen, meglapulva súgtam:

— Keresztény!

— Igen?! — rivallt rám a sváb fiú — hát ha keresztény vagy, akkor vess keresztet!

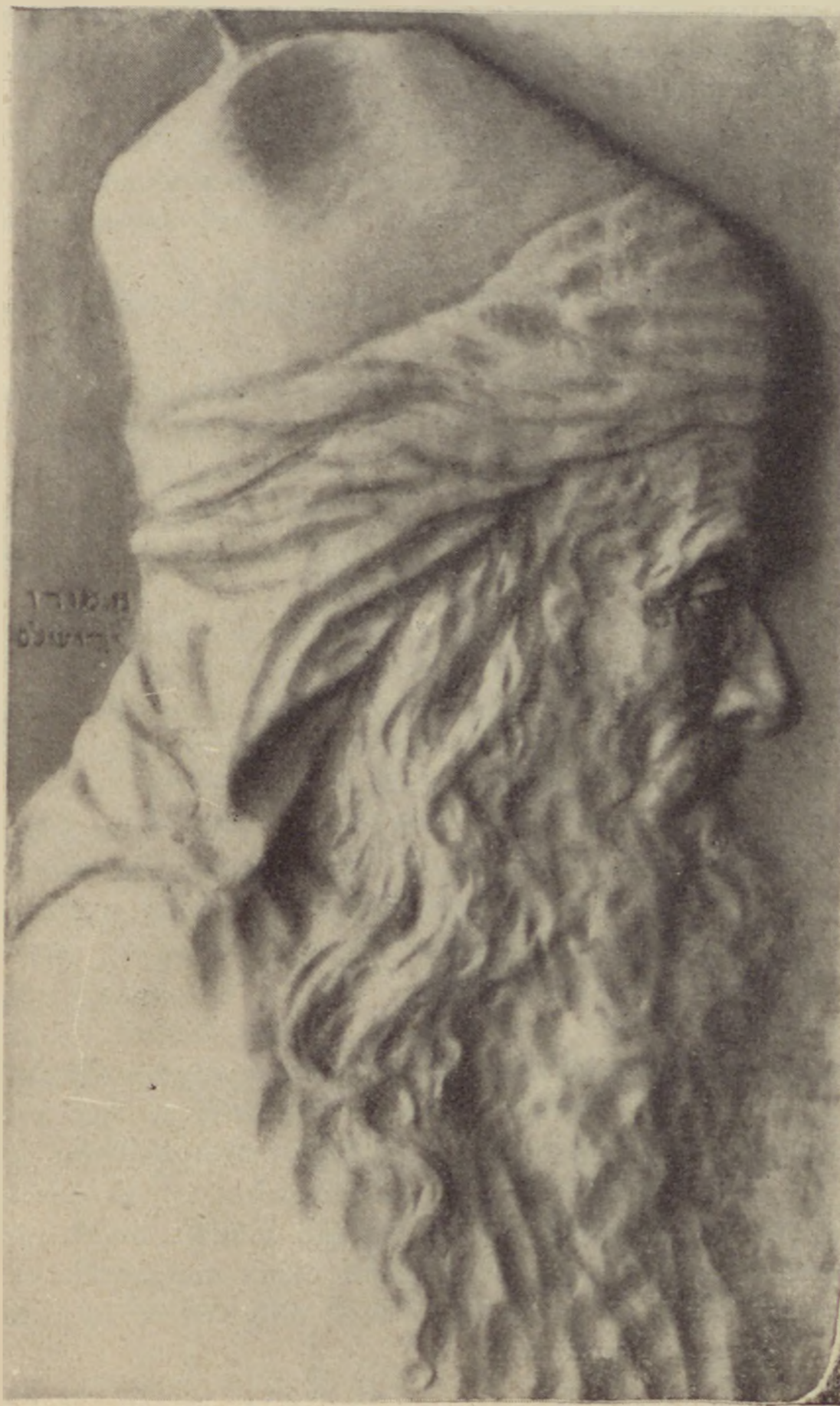
Szörnyű megdöbbenés, isszonyú lelki gyötrelmek szakadtak rám. Úgy éreztem magam: Mardochai vagyok, akitől a gonosz Hámán azt kívánta, hogy térdet-fejet hajtson a mellén lógó idegen szentségek előtt.

Nem! ezt nem teszem sohasem. Jöjjön aminek jönni kell, de a hitemet nem adom. Dacosan fölütöttem a fejem.

— Nem vetek keresztet! zsidó vagyok!

Hát erre iszonyú vértanuságban először szenvedtem zsidó hitemért. Hiába állottam ellen, a sváb fiú éktelen káromkodások között páholt el engem. Természetesen, sokáig a verést nem tűrtem, hanem hógve és visogatva inaltam el, hazafelé, az üldöző sváb fiú elöl, aki a bátorságosabb uccákba kerülve, abbahagyta az eretnekkergetést.

Ebből az eseményből fakadtak ki a későbbi emlékezetes hadi történések vérrózsái. A sváb Hámán hazatért az ő

Moro (Jeruzsálem): Tunulmányfej (Elefántcsontfaragás)

városnegyedébe, maga köré gyűjtötte harcias csapatját; a sváb fiúk vezérének, egy nálánál is araszosabb termetű vicsorgótekinetű fiúnak, a sváb Achasvérusnak hírül adta a régi vádat: „Van egy csapat fiú ebben a városban, a zsidó templom és iskola környékén élnek, törvényeik különböznek a miéinktől, keresztet vetni nem akarnak. Irtsuk ki őket, verjük meg őket.“

A sváb Achasvérus pedig vette a gyűrűjét, akarom mondani a füttykösét, odaadta azt Hámánnak, a „zsidók szorongatójának“, ő maga pedig egy még nagyobbat vett a kezébe s zordon hangon szólott:

— A zsidó fiúk a kezedbe vannak adva, tégy velük, amint jónak tetszik a szemeidben. Harcba szállunk ellenük.

Sorsot vetettek a napra, hogy melyiken kezdődjék a zsidók elleni háború.

Szomorú napok virradának a dacos zsidóra, „aki élt Susán, azaz Becskerek fővárosában, a Mardocháira, a Jáir fiára, a Simei fiára, a Kiss fiára“, a rabbi fiára, akit, mivel-hogy nem akart Hámán előtt meghajolni, számkivetésre ítélt Achasvérus, a sváb hős, a „számkivetéssel együtt, melyet elvitt Nebukadneccár, Babel királya“.

Borús napok várakozának reám és társaimra.

Másnap délben, hogy békésen tértünk hazafelé az iskola-lából, az uccafordulónál egy sváb fiúkból álló csapat lesett meg bennünket. Hujjogó, rémületes csataordításokkal rontottak elő rejtekeikből. A „bikacsek“ nevű füttykösök suhintva villantak a levegőben, pofonok zuhantak, mint az áradat, nagy és súlyos boxolások döfődtek az oldalainkba — mit szépítem a dolgot? az erős, vad, félelmeskülső sváb fiúk nagyon elverték bennünket, üldözve-üldözének árkokon, bokrokon, kerteken, lejtős uccákon által — szörnyű vereséget szenvedtünk.

Tudtuk, hogy ezzel csak introdukciója volt megadva a készülő nagy háborúnak. Azért másnapra már mi is fegyverekkel láttuk el magunkat. Botokkal, kövekkel, fókossal.

Úgy vonultunk iskolából hazatérőben a sváb csapat ellen.

Újra nagy vereséget szenvedtünk. Hiába, a hadviseléshez szokott lármás, vakmerő sváb parasztfiúkkal szemben, mi elkényeztetett úri gyerekek, gyöngye legyek voltunk. Harmad-, negyed-, ötödnap ugyanez a sors várakozott reánk. Kék foltokkal, sántító lábakkal futottunk, menekültünk nyakra-főre ellenségeink elől.

A sváb Achasvérus meg a sváb Hámán pedig minden vereség után utánunk kiáltottak fenyegető üvöltéssel és gúnyolódó szitkokkal: „Amíg mindnyájan ünnepélyesen bocsánatot nem kértek és mindnyájan keresztet nem fogtok vetni, addig mindennap elverünk benneteket.“

És elverték bennünket mindennap. Mi pedig inkább kék foltokat szereztünk, inkább szenvedtünk, de bocsánatot nem kértünk, keresztet, szíjat pedig inkább a hátunkból vágattunk volna, mintsem hogy azt magunkra vessük.

Szorongatott, szomorúságos volt a helyzetünk. Már nem mertünk többé szembeszállni a sváb fiúkkal — bűvó utakon át, a Béga partja felé lekerülve, vagy a Napholz-féle fatelep deszkarakásai mögé meghúzódva, úgy oson-tunk napról-napra haza, félve, remegően, otthonainkba.

De a sváb fiúk kilesték bűvőhelyeinket is. Csapatokra oszlottak, egy csoport a Béga tutajai mögött lesett ránk, a másik a kertek alján, váratlanul eléink toppantak, szívdobogtató „huj! huj!“ kiáltásokkal ránk törtek, újra meg újra megverték bennünket.

Már olyan iszonyú félelmesek voltak előttünk, hogy még éjszakai rémlátásokban is róluk álmodtunk.

Napról-napra vígasztalanabbá vált a helyzet.

Szorongatott sorsunkban volt egy védőangyalunk is. A mi szépséges kis „Eszterünk“, iskolatársnénk, a tízéves, filigrántermetű, kacérszemű, gyönyörű kis Berger Alice. Nem tehetett sokat értünk, csak sírt miattunk, aztán meg lelkesített bennünket s a döntő vereségek után pedig visszavonulásunkat fedezte. Fölmászott mokusügyességgel a Napholz-féle fatelep udvarában levő óriási eperfára, onnan kémlelte a terepet s onnan integetett nekünk, a bűvó fiúknak, hogy merről szabad a tér. Vagy pedig ártatlan orcácskával került a sváb fiúk útjába s félrevezette őket lestükben, mondván, hogy „arra szaladtak a zsidó fiúk“. Őt nem hántották, sőt — úgy látszott — hogy a sváb Achasvérus a sváb fővezér kedvteléssel legeltette szemeit szép arcán. Tőle nem kívánták, hogy keresztet vessen, sőt egyszer a fővezér harmonikán szép, merengő német-sváb nótákat pengetett neki. Kék láncvirághból koszorút font számára s a sváb harcosok elébe telepedtek a harmatos fűbe, a Szekuleszék füves kertjének alján, s csillogó szemekkel nézték, hogy milyen jól áll a szénfekete hajához a kékszirmú láncvirág. Hámán pedig cukrozott sváb datolyával kedveskedett neki. „És tetszést és kegyet nyert Eszter Achasvérus szemeiben.“ Nyilván a sváb fiúk nem is tudták, nem is érdeklődtek, hogy vajjon miféle nemzetséghez tartozik a szép leányka.

Ez a sváb idill azonban a mi bajunkon nem igen segített.

Egy napon aztán mégis csak fölillant a gondviselés segítő kegyelmének sugara.

Elszontyolodott lélekkel, szepegő félelemmel megint ott álltunk, iskola után, az iskola kapujában, arról tanakodva, hogyan, melyik egérúton juthatnánk haza, békés otthonainkba? Akkor jött a megváltó. A nemzeti hős. A mi Makkabeus Judánk. A rettenthetetlen, csodaszerű hős. A csillogópajzsú, győzhetetlen Lohengrin.

Dubovetz Sándor személyében. Följegyzem a nevért örök dicsőségre, Dubovetz Sándor, a hatodik elemi osztály, az ismétlőiskola egyetlen fiútanulója volt. Egy-két évvel idősebb lévén nálunk (felsőbb osztályba is járt), nem igen érintkezett velünk. Különben pedig a város felvégén lakó Dubovetz Márkus szappanosnak a fia volt.

Nem valami harcias külsejű gyerek a Dubovetz Sándor. Sovány, hórihorgas, de horpadtmellű. Hanem a szemei! a szemeiből valami csodálatos, vad elszántság, valami nagy eltökélés csillogott elő különös lánggal.

Látván bennünket lekonyult, lógó orrokkal, Dubovetz Sándor csodálkozva nézett ránk s azt kérdezte:

— Hát ti belétek mi ütött? Miért folyik az orrotok vére?

Mi pedig hosszan, tizen is beszélünk egyszerre, elpanaszoltuk neki a mi nagy bajunkat. A mi sokszoros vereségeinket. A mi vígasztalan kétségbeesésünket.

Dubovetz Sándor egy ideig nem válaszolt.

Azonban különös műveletet végzett. Szó nélkül lecsalta az iskolatáskája összekötő szíját, egy nagy követ vett föl a földről, a követ a szíj végére kötötte, azután pedig elszántan, röviden, fölvilanó szemmel csak ennyit mondott:

— Jöjjetek utánam! Megyünk a sváb fiúk ellen!

Rettenetes hátorságot öntött belénk a Dubovetz Sándor hős felbuzdulása. Elfelejtettünk minden eddigi vereséget. A Dubovetz Sándor sarkánytól óriássá nőtt a szemünkben.

Az uccasarkon leskelődő sváb fiúk meglepetve látták, hogy a zsidó fiúk most nem bujkálnak, nem szöknek előlük, hanem csodák csodája! szembe merészkednek jönni velük.

Mi történhetett ezekkel?! Az élükön egy idegen fiú, a kezében szíjas kövel.

Dubovetz Sándor pedig szörnyű csatakiáltással vetette magát a svábokra. Nem tudom miért? de hadikiáltásul a „Lechó daudi likrász káló“ szavait és dallamát választotta. Alkalmasint stílszerű akart lenni s más héber jelszót nem tudott találni.

De verekedni igen jól tudott. A szíjas kő hatalmas rendet vágott. Dubovetz Sándor oroszlánként harcolt. Dubovetz Sándor kezében a parittyá villanva suhant. Dubovetz Sándor nyomában ujjongva, fölébredt hátorsággal nyomultunk mi, a többiek. Győztünk, nagy győzelmet arattunk. Rendetlen futásban menekültek előlünk a sváb fiúk.

Másnap újra Dubovetz Sándor vezérlete alatt indulunk harcha. A sváb fiúk megnövekedett csapatokkal jöttek. De Dubovetz Sándorral újra győztünk. A szíjas köve csodákat végzett. Rémületesen menekültek előlünk a mi ellenségeink.

Győztünk harmadnap, győztünk negyednap, győztünk ezentúl mindig. Ha a sváb fiúk messziről megpillantották a Dubovetz Sándor alakját, kezében a rémületes szíjjal, elordították magukat: „velük van a Dubovetz!“ s ettől a névtől hanyatthomlok rohant a meggyávelt ellenség. Dubovetz Sándor alakja hőssé magasztosult a mi szemünkben. Nem volt a mi szemünkben gyöngé, horpadtmellű. Mi nagynak, óriásnak, diadalmasnak, félelmetesnek láttuk. Feje körött a győzelmek hervadhatatlan örök cserkoszorújával.

Különösen attól a naptól fogva, amikor kiállott egymaga mérkőzésre a sváb fővezérrel s a földre dobván, legyőzte azt. Azután ugyancsak egymaga szembefordult az egész sváb csapattal. Szétverte, szétkergette őket — egymaga, a suhogó szíjaskövével.

Most már a svábok bujdosnak mielőlünk, már mi kergettük őket. Most már ők lapultak meg gyáva suttogással és mi voltunk a hősök.

Már-már arról ábrándoztunk, hogy a gyáván megfutmodott ellenséget követjük városnegyedükbe is, betörünk a német Gradnucába — amikor egyszerre csak vége szakadt a dicsőségnek.

Dubovetz Sándort apja kivette a zsidó iskolából, megelégte itthoni csínytevéseit s a temesvári iskolába adta. Elveszítettük a fővezérünket.

A sváb fiúk is neszét vették a dolognak, újra veszedelmesen gyülekezni kezdtek a zsidó iskola tájékán.

Újra szorult a kapca. Ekkor nekem, a zsidó Mardocháinak, mentő gondolatom támadt. Azt mondtam a mi Eszterünknek, a filigrántermetű, kacérszemű, gyönyörű kis Berger Alicenak:

— El fogsz menni a sváb fiúhoz, a sváb fővezérhez. Te tetszel neki. Reád hallgatni fog. Mondd meg neki, hogy Dubovetz Sándor csak néhány napra ment el. Visszajön, jaj lesz nekik, ha békét nem kötnek velünk. Mondjad meg neki, annak a gonosz sváb fiúnak, a Hámánnak rosszaságát, hogy engem, a te rokonodat milyen méltatlanul bántalmazott.

A kis Berger Alice kissé habozott (hiszen a sváb Hámánnak is tetszett a kis kacér), de mikor zordonul azt mondtam neki — a Megillából idéztem —: „ha te hallgatva hallgatsz ebben az időben, szabadulás és menekvés fog támadni a zsidóknak más helyről, te pedig el fogsz veszni, rólad akkor mit sem akarok többé tudni“, akkor: Berger Alice elment a sváb fővezérhez. Nagyon megtetszett a mi kis Eszterünk az Achasvérus sváb fiúnak, mert hajlott a szavára. Meg aztán ők is igazán sok vereséget szenvedtek

Armin Stern: Emil Ludwig

már. Az is hatott, hogy Dubovetz Sándor hazajön. Meg is haragudott a sváb Hámán fiúra Achasvérus, elkergette őt a seregből — békét kötött mivelünk, a zsidó fiúkkal, a sváb fiúk visszatakarodtak városnegyedükbe... „és a purim eme napjai nem tűntek el a zsidó fiúk közül s emléküket nem szűnt meg magzatjukból...“

Hát a mi nemzeti hősünkökből, a svábok legyőzőjéből, Dubovetz Sándorból mi lett vajjon?

Bizony én nem láttam, húsznál is több esztendőök óta. Hírt se hallottam róla.

Hanem egy nap a rabbihivatalomba beállított egy gyönyörű szép sváb leány. Azt adta elő, hogy a zsidó hitre akar térni. Hiába akartam lebeszélni: nem tágitott. Hogy ő tiszta meggyőződésből akar zsidó hitre térni.

Át is tért a zsidó hitre.

Aztán egynéhány hétre az áttérés után beállított egy férfi karján a hivatalomba. Az a férfi Dubovetz Sándor volt, a mi nemzeti hősünk. Bemutatkozott s elmondta, hogy a zsidó hitre tért szép sváb leány a menyasszonya. Virágos szép május havában lesz a lakodalmuk.

Hát mégis csak legyőzték a svábok Dubovetz Sándort? Vagy újra ő győzedelmeskedett a svábokon?

Nagy titok a szerelem. Tengerek vize el nem oltja azt sohasem.

BEKÖTÉSI TÁBLÁK és tartalomjegyzék
a Mult és Jövő 1932. évfolyamához
kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34. szám

BOGÁR LILI: ESZTER

I. kép.

(A perzsa császári palota Asszonyháza, párnák, kerevetek, hátul ablak.)

AKHMÉTA (*méd leány, kinek arca hasonlatos a barackvirág szirmához, s teste izmos és gyönyörű, hárfát penget*): Énekeljünk valamit, társnőim, nővérekim. Így szólítalak benneteket, hiszen egy a sorsunk, nővérekim vagyok ti úgye, mint a remegő csillagnyáj a hold körül, mikor az éjszaka rózsák és áloék illatába burkolja a szívét.

DAJKA (*édes hangon, mint a folyóméz*): Kicsinykéim, gyönyörűségek, énekeljete. — Holnap valamelyikőtök már Perzsia királynéja lesz s villogó ékszerei súlyosan lehúzzák majd kicsi fejecskéjét. Vajjon emlékeztek-e majd a vén Arumára, ki tejben fürdette, rózsavízzel kenegette fiatal testetek?

CSERKESZLÁNY: Emlékezünk rád, Aruma!

PERZSA HERCEGNŐ: Tizenketten vagyunk itt Ahasverus választására, de mondom néktek, csak egyetlen nőre eshet a sors s az én vagyok. Születésem és rangom kellő biztosíték, sötét aranyhajam, ha Aruma kibontja, mint Thyrsus aranselymei verik a térdemet. Mondom néktek, én holnap Perzsia királynéja leszek! (*Kéjesen nyújtózik fehér selyemruhájában és egy rózsát az övébe tűz.*)

AKHMÉTA: Énekeljünk, társnőim, nővérekim. Atyám gazdag volt a szabad Média földjén. — Olyan éjszakán raboltak el engem, hogy a gránátalmák ájultan meghasadtak a gyönyörűségtől s a szerelmesek könnyű lépései alatt roskadozott a mirtusok szigete. Elraboltak, hogy Ahasverus király szolgálatára s kedvére legyek...

PERZSA HERCEGNŐ: Én szívesen leszek Perzsia királynéja. Mindennap másik ruhát veszek magamra s mindennap más aranytálból fogok étkezni.

CSERKESZLÁNY (*kinek arca hófehér s szemei kékebbek a zafirnál*): Miért mondd, hogy Perzsia királynéja csak te leszel? Nem fehérebb-e az én arcom a kaukázusi havasok vakító csúcsainál s szemeim nem kékebbek-e az átlátszó zafirónél? Miért mondd, hogy Perzsia királynéja csak te leszel?

NUBIAI: Táncoljon valaki. Olyan unalmas ez a fecsegés. Táncolj, Akhi.

AKHMÉTA (*feláll*): Szívesen. Szeretek táncolni. Ha táncoltam, arcom rózsásabb a barackvirág szirmánál s nincs éji lepkeszárny bársonyosabb s feketébb a szememnél. — Pengessétek a hárfát, kérlek s én táncolok nektek. (*Tánc.*)

PERZSA HERCEGNŐ (*kegyesen*): Úgyes vagy méd leány. Ha királynéd leszek, udvaromba fogadlak.

AKHMÉTA: Oh!

NUBIAI: Te mért hallgatsz, Eszter? Énekelj valamit, hogy ne fecsegjenek ezek.

LÁNYOK: Énekelj, Eszter, kérünk téged.

ESZTER: Ó, az énekem egyszerű, mint a forrás habja s a belehajló nefelejtseknél is egyszerűbb.

LÁNYOK: Mégis énekelj, Eszter. Hangod kedves és csengő s az este olyan tikkadt, olyan reszkető.

ESZTER (*feláll, a szeme sötét és nagy és mély titkokkal teli, keskeny arca fehér s a szája mint az összeszorult vörös virágszirom*):

Hadd emlékezzem, várjatok, gyermek voltam én s lobogó dús hajam aranykarika fogta össze ha ünnepesten csöndesen küszöbre ültem én a nagyanyám mesélt nekem ráncos öreg kezekkel

amikkel még a botot is jól forgatta ám én kedves, jámbor csöppnyi nagyanyám. Az ifjú herceg volt a mesének hőse s az ifjú lány ki aznap lett tizennégy éves talán.

Hófehér karját nap se sütötte még soha s az aranyperecek csillanva zörrentek, ha lépett, karján, bokáján, hullámozó haján, az aranyakat szerette nagyon s a tó vízében hosszan nézte el mint reszket lány, arany, a lány habon.

De jaj, rezzent a sűrű s mélyéből kilépett az ifjú [herceg,

aranyruháján száz fénysugár vetett lobot selyemhaja a szélben lobogott...

az ifjú herceg selyemhaja a gyöngye szélben lobogott...

ESZTER (*elhallgat, csönd*).

ARUMA: Ideje alunni menni, galambocskáim, fehér pávácskáim. A hold olyan magasan jár az égen, mint éneklő madár a rabszolgák kunyhói felett.

NUBIAI: Nem hallotok valami jajsztót?

DAJKA: Csak a hatalmas Hámán korbácsoltatja zsidó bérlőjét.

ESZTER (*felindulva*): Jól mondád-e, Aruma?

DAJKA: Hallottam reggel. Hámán gyűlöli a zsidókat, reszketnek tőle sokan az egyistenhitűek közül.

ESZTER (*ablakhoz megy*): Nem bírom hallgatni a jajgatást, Aruma! (*Jajszó elhallgat.*)

LÁNYOK (*borzongva*): Ideje alunni menni.

ESZTER: Aruma, kérlek, tudd meg, mi lett a sorsa a zsidónak!

DAJKA: Csak csendesesen, nyugodtan, lelkecskéim. Holnap nagy napra ébredünk. Valamelyikőtök Perzsia királynője lesz.

ESZTER (*az ablaknál felegyenesedve*): Erzem... érzem...

NUBIAI: Olyan sötét az arcom, mint a csillagtalan éjszaka, fogaim vakítanak akár a nyitvafelejtett ajtóból a fény... Aruma, mondd, szép vagyok-e? Én Nubiából való vagyok, de anyám a kananeusok törzséből származott, fejedelmi vérből...

DAJKA (*kifelé tessékeli őket*): Szép vagy, lelkecskéim, szép vagy!

AKHMÉTA: Jó éjt, Eszter, szépeket álmodj!

NUBIAI, CSERKESZLÁNY: Jó éjt!

DAJKA: Vigyázz, kedvesem, ne tekintsd soká a nyugtalan csillagokat ablakod rácsa mögöl! Vigyázz, kedvesem, mert ha az ör meglát, bizony mondom, mindnyájunkat megkorbácsoltat. Valaki megláthatja arcod szépségét, Eszter! Vigyázz, kedvesem!

ESZTER (*nem felel, mind elmennek. Eszter előrejön, leheveredik a párnára, kicsi könnyvet vesz elő, fölkel, nyugtalanul fel-alájárkál; forró éjszaka ez, az ablak rácsai mögött sötéten kék az ég s csupa fény a hold*): Milyen nyugtalan vagyok... (*Kint halk zene.*) Istenem, te tudod, hogy nem magamért... (*Imádkozik, egyszerre az ablak felől nesz, kavics zörren, az ágak meghajolnak, Eszter riadva felfigyel*): Ah! (*Az ablakban megjelenik egy előkelő perzsa ifjú feje a rács közötti meglehetősen széles sávban; ez a fej szép s a szemek nagyok, szenvedélyesek.*)

ESZTER (*sikoltva ugrik fel, az oldalfalhoz hátrál, kezét szájára tapasztja s szinte belemarkol a falba, oltalmat keresve*).

IFJÚ: Ne fuss, szépség! Mióta hátrálnak a fényes nap leányai közönséges halandók elől?

ESZTER (*rémülten*): Ó, Isten, ó, ó... ki vagy te? Hogy merészelsz?

IFJÚ (*nevető, hetyke*): Megvesztegettem az őrt, elaludt a jámbor mézédés ciprusi boromtól.

ESZTER: Ha meglátnak, halálfia vagy!

IFJÚ: Oh, ne beszélj így. Nagyon is fiatal vagy még.

ESZTER: Vakmerő vagy. Távozz innen!

IFJÚ: Ne küldj el, szép leány!

ESZTER (*eltakarja arcát*): Nagy Isten! Kiáltok az őrnek!

IFJÚ: Te azt nem teszed. Kár volna meghalnom még.

ESZTER: Ruhád pompája nemes vért mutat!

IFJÚ: Ahasvérus sokszor üríti serlegét velem.

ESZTER: De kérlek, miért jöttél? Nézd, könnyörgöm, hogy menj. S mit is beszélek veled. Távozz! Mit akarsz tőlem?

IFJÚ: Nézni téged. Holnap talán...

ESZTER: Holnap talán már királynéd leszek!

IFJÚ: Alázattal hajtom meg előtted a térdem, s te meg fogod engedni, hogy hiborköntösöd szélét csókoljam ajkaimmal...

ESZTER: Könnyörgöm, menj. Idegen dolgokról beszélsz!

IFJÚ: Ó, jöjj csak annyira, hogy érinthessem kezéd, mely bársonyosabb és fehérebb a lepergő rózsalevélnél s én elmegyek...

ESZTER: Nem, az én kezem csak uram, királyom érintheti, ki férjem lesz.

IFJÚ: De most még nem vagy az övé. Most még leány vagy, szépségedben szédítőbb az érintetlen havasoknál, ajkad üde, mint összeszorult vörös virágszirom, szemed sötét, nagy és mély titkokkal teli...

ESZTER: Ne szólj így hozzám. Én nem ismerem férfit. Szavaid mint a síma kígyók körültekerik a szívemet s fojtogatóbbak a halálos ölelésnél... nem akarok hallgatni tovább...

IFJÚ: Eszter! Jöjj ide csak egy elszálló pillanatra. Gyönyörű ez a pillanat és futóbb a szélsuhanásnál, futóbb a felhők árnyánál kék tenger hátán...

ESZTER: Nem... nem...

IFJÚ: Félsz, Eszter, félsz tőlem! Már megperzseltek szavaim...

ESZTER (*egy lépéssel közelebb jön*): Hát félek, igen. Szemeid szenvedélyesek s olyan iszonyú lobogás van bennük, minőt még sohasem láttam.

IFJÚ: Eszter!

ESZTER (*kínlódva*): Az éjszaka, mint a kobra ölelése, lelkemre száll. Könnyörgöm, eredj. Nézd a szerelem halálos, rettenetes mákony, s én oly gyöngé vagyok. Sajnálj engem, Uram!

IFJÚ: Nem tudlak sajnálni, amikor neked kívánom adni ennek az éjszakának minden szépségét. Engedd, hogy ujjad megcirógassam, csak ennyit. Ha megtudják, mit tettem, holnap kivégeznek.

ESZTER (*ingadozva közelebb jön*): Megszédülök. Minél közelebb látlak, mintha aranyos hurok szorulna körülöttem.

IFJÚ: Add, add ide a kezéd! (*simogatja a kezét*).

ESZTER: És most már mégysz, úgy-e? Fölzaklatsz, mint alvó gyermeket a hajnali dal. Nem, én nem tudok szeretni és nem akarok. Meddig tart a mámor, mit a mákony lehelt a szívbe? Futóbb a pillanatnál s a kék árnyéknál futóbb táncoló habok hátán. S te elmégy s én itt maradnék, s te elmégy örökre. Ó, nem, nem akarom ezt. Rettenetes lehet a szenvedés, amit a szerelem ad.

IFJÚ: Eszter, nem tudom, mit beszélsz, a szemedet néztem, félelmesen tündöklök a szemeid, Eszter! Arcodat

néztem, mely halványabb az ezüstnél. Ajkadat néztem Eszter, ezt a forró vérnél zengőbb, minden édességnél édeesebb, gyötrelmesen édes két kelyhét a vágnak. Most bágyadt bíborban remeg felém s fogaid csillannak mögöttem gyöngykagylónál nemesebben. Eszter! Meghalok a vágytól. Kiterítenek majd, s olyan fiatal halott leszek.

ESZTER (*bágyadtan*): Bocsáss el engem...

IFJÚ: Meg kell, hogy csókoljalak (*lihegve*). Meg... kel... hogy csókoljalak, Eszter! (*És a rácson keresztül megcsókolja feléje vont kezét.*)

ESZTER (*fulladozva*): Elég... menj, menj. Az őrt látom közeledni... én átkozott... ki vagy te, aki az éjszakából jöttél?

IFJÚ (*leugrik, eltűnik, kiáltva*): Eszter, minden gondolatomban veled van! ...még látjuk egymást, Eszter!

ESZTER (*újra az ablakhoz rohan*): Mondd... csak egyetlen szót még... ki vagy?

IFJÚ (*hangja*): Aridáj vagyok, a Hámán fia! (*Bokor- és ágzörrenés, utána nagy csend.*)

ESZTER (*előrejön, maga elé mered*):... Hámán fia...

(*Függöny.*)

II. KÉP.

(*Szín: Eszter királyné termeinek egyike, háttérben asztal, dúsan terítve, kint akasztófák merednek ég felé.*)

ESZTER (*az öltöztető asszonyokhoz*): Siessetek, siessetek, Amita, Irsis! (*ablakhoz siet*) Nézzétek, már minő vörös az ég! Mérhetetlen nyugtalanság árad az égből. Ó, és ezek a szörnyű fák ott a túlsó kertben...

AMITA: Hámán, a kegyes emeltette azokat asszonyom, a zsidóknak, kik nem tisztelték őt...

ESZTER: Ó, igen, tudom... a zsidóknak emeltette Hámán, a kegyes... kicsiny házaikban ülnek a zsidók s lobog az ünnepi gyertya rőten... mérhetetlen ez a nyugtalanság s mint valami vörös vérpatak... mit is beszélek menjetek kérlek, menjetek... (*Asszonyok el.*)

IRISIS (*visszalopakodik*): Asszonyom!

ESZTER (*nyugtalanul*): Mi az? Irsis, miért jöttél vissza?

IRISIS: Asszonyom... Aridáj úr ezt a papyrustekercset bízta reám...

ESZTER: Áh... örült... meg foglak korbácsoltatni...

IRISIS: Asszonyom (*térdre esve*). Én csak a szegény szolgálód vagyok... ki teljesíti a rábízott parancsot...

ESZTER: Aranyat kaptál érte, nyomorult... s oh, az én szegény szívem, amúgyis könnyektől izzik s nem... nem tudom már, meddig bírom ezt a kettős terhet... mutasd... (*összeborzad, a kert felől hosszú jalkiáltás hallatszik*) s én itt bünt bűnre halmozok s népem, atyáim, testvéreim megszagattott ruhákban... (*odakünt villám fut keresztül az égen s lánccsörömpölés hallatszik*).

HANGOK: Örökkévaló... kegyelmezz nekünk, benned bízunk, légy védelmünk, segélyünk, szükség idejében!

ESZTER: Ah!

HANGOK: Ne rejtsd el ábrázatodat tőlem szükségem napján, hajlítsd felém füledet ugyanazon nap, midőn kiáltok, felelj nekem nemsokára. Tehozzad, tehozzad emelem fel szemeimet, ki az égben lakol...

ESZTER: Ezek a hangok! (*eltakarja szemeit*). Vidd, vidd ki ezeket a fullasztó selymeket, ezeket a sidoni bíborokat... vigyétek... megölnek a kárpitok s a sok arany rajtam... (*kifut*).

I. RABLÁNY (*kézenfogva húzza társnőjét, be*): Nézd, nézd a rettenetes akasztófákat...

2. RABLÁNY: Én félek. Én félek.

1. RABLÁNY: Láttad, a királyné milyen sápadt ma?

2. RABLÁNY: Jer, menjünk. Irtózatoss nézni az eget a villámok fényében... s az akasztófák mozdulatlanok, mint a meredt fekete ujjak...

1. RABLÁNY (*eltakarja arcát*): Menjünk, menjünk innen... áldozatot akarok bemutatni az isteneknek... (*el*).

(*Az ajtóban megjelenik Mardocháj, félrelökve a be-siető asszonyokat, Eszter a másik ajtón egyidőben bejön.*)

ESZTER: Mardocháj!

MARDOCHÁJ: Királyné! Küldd ki a szolgálódat! Beszédem van veled. (*Eszter int, asszonyok elmennek, Mardocháj közel jön, suttogva*): Hadasza! Hámán, az amalekita kiadta a végső parancsot... s te itt ülsz s mind bőjtben s reszketve emelik fejüket a királyi trón felé... Hadasza, zsidó vagy-e még?

HANGOK: Izrael Istene, ne fordítsd el tőlünk szemednek fényességét!

ESZTER: Mardocháj! Ami gyöngye erőmből telik, én megteszem. Lásd, a dúsan terített asztal uram királyomat várja kegyelemre vagy büntetésre... ma megszabadultok, vagy veletek pusztulok én is...

HANGOK: Az ég kapuit nyisd meg és javaid kincsét tárd fel előttünk, segíts, küzdelmünk ne tartson tovább, segíts rajtunk segítségünk Istene...

MARDOCHÁJ: Erősítsd meg a szívedet, húgom. Nagy és dicső lesz a te neved Izrael népe előtt... (*Eszter oltalmat keresve hozzásimul.*) Szép legyen, húgom. Az Örökkévaló vezérelje lépéseid. Imádkozunk érted, Hadasza! (*megáldja, Eszter lehajtott fejjel áll, az ajtóban reszketve megjelenik Amita*).

AMITA (*térdre esik*): Királyné! Asszonyom! A királyt láttam termeidben... mentében köntösével söpörte le kékszínű vázáit a márványkorlátnak... oh, jön ő asszonyom, ide!

ESZTER (*elfulladva*): A király! Menj, menj Mardocháj! Ide, ide gyorsan, majd hivatni foglak. Ó Isten, nézz le reám! Amita! Irsis! Jertek, segítetek... (*Mardocháj el, asszonyok be.*) Ó, hallottam omlásait, libbenő susogásait a bíborfüggönyöknek... mintha kósz szél járná keresztül az oszlopok sorát... s a perc elérkezik biztosabban s gyorsabban a hírvivő futárnál... s a madár szárnycsapásánál is gyorsabban... igazítsátok meg ruháim redőit... hol a legyezőm... smaragddal ékes fogantyúja oly jó, oly hűvös, s íme, az én tenyerem izzóbb árnyék-talan puszták homokjánál... szinte nem látok a könnyektől... Irsis... vajjon rendben van-e homlokom felett ez az aranyháló... mely súlyosabb most a márványoszlopoknál... (*ámuldozva*) hogyan van az, hogy egy csöpp szellő sem simogat körül s a rózsák illatát nem érzem... talán hűnömért, melyet magamban hordozok, sujtja Isten rettenetes keze népemet... testvéreimet... hát oly iszonyú-e a kibomló rózsának csodálkozása a szellő meleg tenyerének simogatásán? Iszonyú-e az alig vörösödő hajnal önkéntelen kacagása, mikor behunyorgat a napnak arany fényébe?...

IRSYS (*ijedve*): Asszonyom, rosszul érzi magát?

ESZTER: Semmi, semmi, meglátjátok elmúlik ez... halljátok... hallotok valami emésztő jajkiáltást... gertyáim fénye gyáván megreszket, mintha hatalmas erő teríténé felé kezének sötét árnyékát...

HANGOK: Te nem hagyhatsz el minket Rettenetes és Magasztos nevednek fölségeért... könyörülj rajtunk és vezess ki bennünket a sötétből nevednek fölségeért...

KÜRTÖSÖK (*kétoldalt megjelennek s harsányan belefújnak kürtjeikbe*): Trará! Trará! (*Ahasverus, a király, kíséretével megjelenik.*)

ESZTER (*ámuldozva*): A király... íme... megjelent... hívásomra... (*és az asszonyok karjaiba ájul, nagy riadalom*).

AMITA (*sikítva*): Elájult!

IRSYS: Hamar az ecetes vizet! Hamar szóljatok az asszír Sénakheribnek, ki mindent tud a gyógyító italokról s a babilóni orvosnak, ki Anunak vendége... (*néhány asszony és rabszolga átrohan a színen*).

AMITA: Már ébredsz... legyezzétek erősebben... már kinyitja a szemét...

ESZTER (*bágyadtan*): Bocsássatok meg... és ne hívatok orvosokat... már jól vagyok... bocsáss meg ó király...

KIRÁLY (*komoran*): Hivattál királyné!

ESZTER: Oh ne haragudj gyöngeségemért... múlt rosszul volt az egész, látod már mosolygok is...

KIRÁLY (*felé nyújtja pálcáját*): Kelj fel Eszter királyné! Ne fűrössze a porban Ahasverus hitvесе az ő homlokát...

ESZTER: Borús az arcod s szemed árnyékba merült, ó, király...

KIRÁLY: Semmi... semmi... Termeid bíborfüggönyei meglebbentek, királyné, mikor erre jöttem s idegen hangokat véltem hallani... régen jártam termeidben Eszter... titokzatos árnyékok osonnak keresztül a királyné szobáin s Ahasverus szívében, mely tiszta volt, mint a harmat, kedvetlenség támad.

ESZTER (*rebegeve*): Uram, hallgass meg engem...

KIRÁLY: Indulatomban köntösöm széle leseperte azúr szín korszóidat... ezer cserépre törve hullottak le a korlát márványáról... mi hántja Eszter királynét? Korszóidért athéni vázákat kapsz cserébe... s ha vétettek ellened, sérelmeidért elleneid fejét.

MIND (*térdet hajtván*): Dicsőség Xerxesnek, a nagynak!

ESZTER (*föjlélegezve*): Xerxes, szavaid gileádi balzsamnál erősebbek... (*megcsókolja a király kezét, melyet az kegyesen odanyújt*). Csak egy szerény kis vacsora az, melyre oly régen vágytalak meghívni. Ül le a te szolgálód asztalához s lakmározzál, Uram király. Hívatok lydiai táncosnőket, kiknek arany szemük van s térdük fehérebb az elefántcsontnál; hárfásaimat hívatom uram, kik régi háborúkat dűnyögnek el bíbor s arannyal ékesített hangszerük húrjain s van egy szerecsen törpém, oly mókás, olyan torz, az egyik szemével sír, a másikkal nevet...

KIRÁLY (*kegyesen*): No lám, ez igazán kedves. (*Asztalhoz ülnek, legyezőkkel rabnők s táncosnők vonulnak be, zene, tánc.*)

(*Időnként a szünetekben és elnyomva hallatszik kintről a zsidók imája.*)

HANGOK: Mi Atyánk, királyunk! Nekünk nincs királyunk kívüléd!

Mi Atyánk, királyunk! Nyisd fel az ég kapuját imáinknak!

Mi Atyánk, királyunk! Legyen ez az óra a kegyelem órája és az irgalom ideje előtted.

Mi Atyánk, királyunk! Nekünk nincs királyunk kívüléd!

ESZTER (*egy erősebb hang után összerezzen és kiejti a poharat a kezéből, zene elhallgat*).

KIRÁLY (*felugrik helyéből*): Eszter!

ESZTER (*nagyon sápadtan feláll*): Tudom, hogy zivataros éjszakánál sötétebbek a te börtöneid, uram, s az oroszlán bőgése átcsap a rozsdás záradon... mégis vallanom kell neked. Látod-e odakünn az akasztófákat palotád tiszta ege alatt?...

AHASVERUS: Az akasztófákat mondod? Hámán...

ESZTER: Igen, Hámán... *(térdreesik)* Ahasverus, hüntess vagy emelj magadhoz, én eltitkoltam előtted, hogy zsidó vagyok. Népemért, magamért szól könyörgő szavam. Kicsiny kunyhóikban ülnek az én testvéreim ó, király... a rettenetes halál fekete nevetése zúg fejük felett... s a csöpp imaház bús arany cirádái alatt hajlott-hátú vénék verik a mellüket... kicsiny gyerekek sötét szemében ül az iszonyat s a zsidó anyák éjszínű kendőt terítnek fürteikre s kezükben ólmos betűi remegnek az eget vívó kis imakönyvnek... nem vétettünk mi semmit... Hámán dölyfösen vágatott éjszín lován s kürtösök fennszóval kiáltották: Hajtsa meg térdét mindenki Hámán, a király első embere előtt... de a mi hitünk nem tűri a térdhajtást uram, csak Istenünk előtt. S halált mennydörgött Hámánnak szava, rettenetes halált mind az ország zsidóságára... ígéreted köt ó király, hogy elleneim kezembe adod *(kiáltva)* Xerxes, aki nagy vagy és hatalmas, nem tűrheted, hogy a királyné atyjafiait szolgáló halálra ítélje!

AHASVERUS: Hivassátok Hámánt!

MIND: Reszkessetek Xerxesnek haragjától, ki lába érintésével porba dönti a dölyföst, s kezének intésével fel emeli a porig alázottat! Reszkessetek Xerxesnek haragjától!

ESZTER: Ha valaha szépnek talátlad szemeim tündöklését, Ahasverus, s hangom hárfák epedésénél edesebbnek, hatódjon meg a te szemed szenvedésében. Xerxes, én kérek tőled irgalmat népemnek, magamnak!

AHASVERUS *(feláll, nagy csönd)*: Királyné! Mithrának útjai kifürkészhetetlenek. *(Lassan.)* Én, Ahasverus, a perzsák ura, néked adom Hámánnak és *(nyomatékosan)* az ő fiainak és minden nemzetségének fejét...

ESZTER *(összerezzsen és feáll, csönd, rebegve)*: Uram, kegyes vagy...

MIND: Hódoljatok neki, Mithra fiának!

AHASVERUS: Száguldó lovakon vigyétek meg a hírt! A királyné tündöklő szeme szabadulást imádkozott népének! Ne hőjtöljenek az egyistenhitűek, birodalmam aláztosszívű alattvalói! És hívassátok Hámánt és fiait: Póratát. Adolját és Aridájt és a többieket. A királyné maga fogja ítéletét rájuk olvasni!

ESZTER *(reszketve)*: Ahasverus! Én nem kívánom az ártatlanok halálát.

AHASVERUS: A gyűlölet és irigység magvát végig ki kell irtani, Eszter! Hámán nemcsak testvéreid ellen tört. A királyi trónra vágyik ő. Bíbor palástomra, fehér lovamra és fejem koronájára. Ezt kérte jutalmul egy útra, egy napra csupán. De egész életére ezt áhítja dölyfe. Magának és gyermekeinek! Meg kell halniok!

ESZTER: Uram, nem vétekesek Hámánnak fiai atyjuk bűnében... ne kívánd vérrel bemoeskolni kezeim sápadtságát...

AHASVERUS: És atyafiaid? És néped? Királyné! *(egészen közel megy hozzá, a vállát megragadja)* Egész birodalmam látja s hallja, miként szól Xerxes az ő hitveséhez! Eszter... az Asszonyház rácsos ablakai könnyektől nedvesek... s titokzatos árnyékok osonnak keresztül a palota kertjében... *(Eszter összerándul)* ne kívánd, hogy hosszasan szóljak, rózsáim királynéja... emlékezz Vástira, királyné! *(Eszter eltakarja arcát.)* Kelj fel és vedd gyűrűmet. Ma este, ha kitekintek ablakaim mögül, az akasztófán kívánom látni Hámánt és az ő fiait. Menjünk! Áldozatot akarok bemutatni Mithrának. Tíz pár fehér galambot s ugyanannyi kecskegidát áldozok néki, ki kezével egyengeti az élet útjait... *(kürtök rivalgása közben eltávozik).*

(Ahasverus már az ajtónál van, mikor a másik ajtó-

ban megjelenik dölyfösen Hámán fiaival. Ahasverus visszafordul és rámutat.)

AHASVERUS: Fogjátok el!

HÁMÁN *(térdreesik, kétségbeesett kiáltással)*: Király! Mit vétettem? *(A király nem felel. Hámán támo-lyogva Eszter kerevetére dől. Eszter meghökkenve felugrik.)*

AHASVERUS: Talán a királynét is elragadnád koronámmal?! *(Az örök felé).* Halál az árulóra!

ESZTER *(háttal az ablaknál áll, kinéz, a beömlő vörös fény körülissza alakját, néma csönd).*

HÁMÁN *(nyöszörögve)*: Gyönyörűséges királyné, mit véthetett a te legalázatosabb szolgád, Hámán? *(Eszter nem felel.)* ...Ímé, térdeimen csúszok feléd s bocsánatot kérem, ha megbántottalak tudtomon kívül... *(csend. aztán Eszter anélkül, hogy visszafordulna).*

ESZTER: Szóljatok Mordechájnak, ki a másik szobában vár!

MORDECHÁJ *(besiet)*: Húgom!

ESZTER *(odmegy lehajtott fejjel)*: Bátyám! Isten kezünkbe adta ellenségeinket.

MORDECHÁJ: Ki fentről nézed parányi életünket, áldassék a te neved!

HÁMÁN *(kiáltva)*: Átkozott! Én átkozott *(a földön fetreng)*. Rettenetes istenek, kik cserbenhagytátok a ti szolgátokat... ó, ó, ó... kegyelem, kegyelem... fiaim, könyörögjete... Mordecháj, te egyistenhitű, te fekete árnyék... micsoda a te erőd, mely felnyúlik a palota termeibe és a királyné szíve felé...

HANGOK: Halljad Izrael, az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlenegy...

(Örök megragadják Hámánt és fiait.)

HÁMÁN: Kegyelem... királyné... kegyelem...

(Az örök előrelökik őket, Aridáj felkiált.)

ESZTER *(hirtelen rémülettel)*: Ne... még ne... *(kezét tördéli)*. Aridáj! *(Aridájt az örök elengedik, lassan és derűsen előrejön, Eszter szemébe néz).*

ESZTER *(kétségbeesve)*: Te tudd meg... Aridáj, én nem tehetek róla... Én könyörögtem... Nézd, te áldozat vagy a gyűlölet oltárán s ezért kell meghalnod... Szemidért kell meghalnod Aridáj, szemeidért, melyek nagyok és szenvedélyesek... Fialtal szépségedért is meg kell halnod Aridáj *(eszlelően néz körül)* mind itt... halálotat kívánják... s én nem segíthetek rajtad... beszélj hát, beszélj valamit... mosolyogsz?... a félelem elvette az eszedet...

ARIDÁJ: Nézlek királyné. Eszter királyné. Milyen szép vagy, most is... szívesen meghalok érted...

ESZTER: Aridáj!

ARIDÁJ: Büszkén halok meg érted, Eszter királyné.

ESZTER: Nem, az nem lehet... én megmentelek... *(önkívületben)* nézd, a trón elé térdelek... nem lehet trón magasabb a szívnek oltáránál... Aridáj... ó... *(hirtelen észreveszi magát, körülnéz)* beszéljete hát... mondjátok *(néma csend)* segítsetek... *(mindenki elfordítja a fejét).*

MORDECHÁJ *(lassan előrejön, erősen Eszterre néz. Eszter reszketve meghátrál, fullasztó csönd, Eszter lehajítja a fejét, ellenséges idegen suttogások a háta mögött).* *(Örök elviszik Hámánt s fiait, letakarják az arcukat.)*

ESZTER *(zokogva)*: Mordecháj! *(és Mordecháj átöleli szomorú szeretettel, mindenki el, ők ketten maradnak a terem közepén).*

(Kintről diadalmas hangok ömölnek szerteszét):

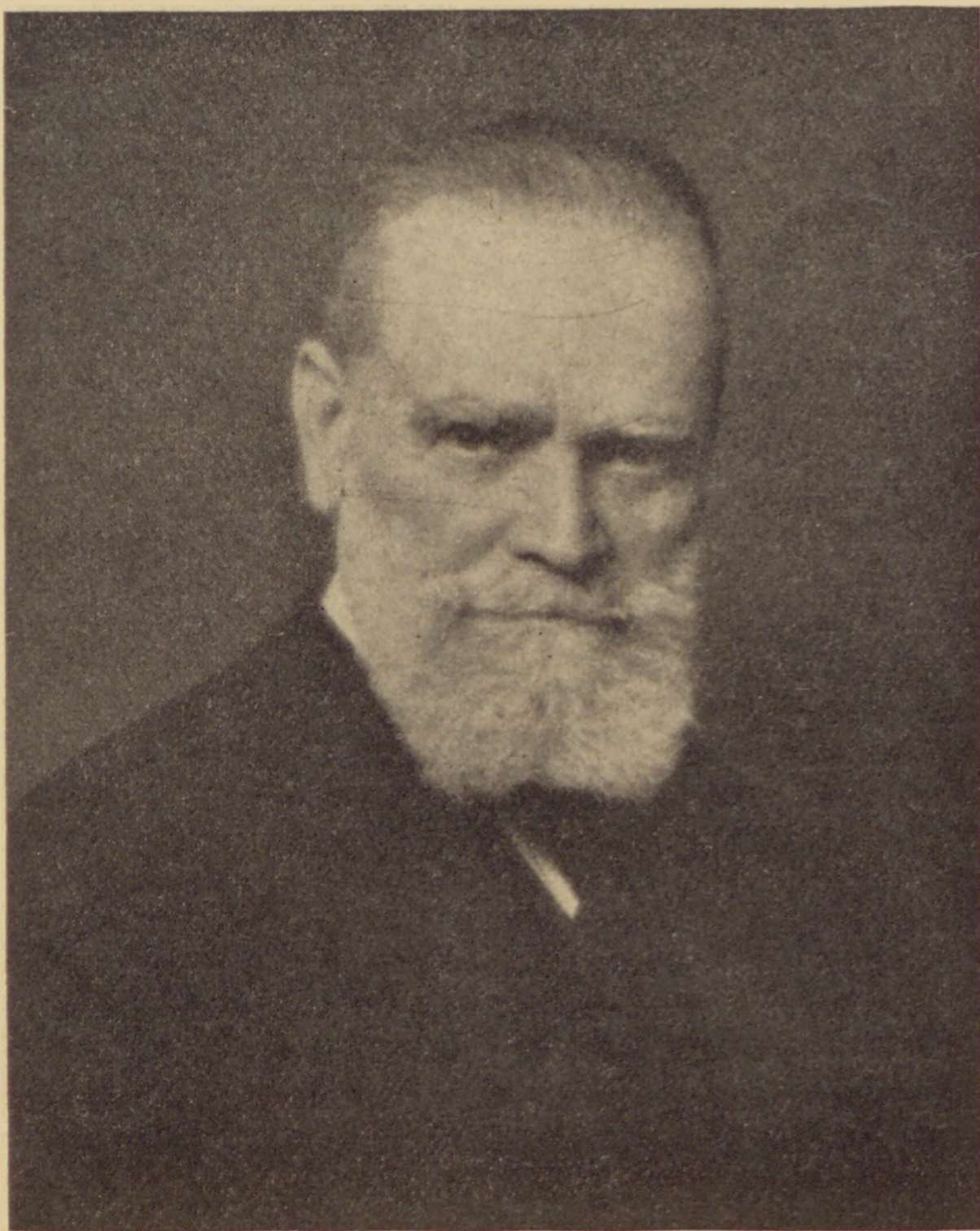
Halljad Izrael, az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlenegy! *(Függöny.)*

JOHANN KREMENECKY (WIEN): PALESZTINA-UTAM

Johann Kremenecky, a világhírű elektromossági iparmágnás, aki Herzlrel együtt alapította a Keren Kajemethet, 83 éves kora dacára Palesztinába utazott, hogy mint Herzl végrendeletének végrehajtója, annak írásbeli hagyatékát méltóképpen elhelyezze. Utjáról, tapasztalatairól küldte be barátjának, Pfeifer Ignác professzornak alábbi cikket a „Mult és Jövő“ számára.

Meghatározott feladattal indultam ezuttal Palesztinába. Alkalmos elhelyezést kerestem Herzl írásbeli hagyatéka számára, amelyet én őrzök. Drága kincs ez, melynek legnagyobb biztonságáról kell gondoskodnom. Boldog vagyok, hogy láthattam őseink földjét új virágzásában.

Az „Ausonia“ hajó vitt Triesztből Alexandriába és onnan a vonat Cantarán át Palesztinába. Ludban találtam régi barátaimat, Dizengoff telavivi polgármestert, Seidener mérnököt, York-Steinert, az író. akik elém utaztak és kocsijukon vittek tovább. Az egész út símán folyt le. A tenger is legbarátságosabb arcát mutatta nekem. Tel-Avivban még folytak az ünnepek, a kiállítás állandó mozgásban tartotta a várost. Megnéztük az ipari telepeket, köztük a Seidener mérnök építette Hűtőházat, a Villamosági központot, a Cementcsőgyárat, a nagyszerűen berendezett Tejüzemet melléktermékeivel. A város húsz év alatt épült fel és csodálatosan nagyra nőtt. Az új negyedekben szép farmok is fejlődtek. Az egyikben 15 leány foglalatostkodik, akiknek a Keren Kajemet adta

Johann Kremenecky

a földet. A leányok a világ minden részéről kerültek ide és összhangba hozta őket az építő munka nemes ideálja. Egy tel-avivi munkásszervezet gondoskodik a termés és áru rendszeres kicseréléséről a város és a kolóniák között. A köröskörül levő telepek és farmok olyan pompás zöldség- és főzelékfélét hoznak, hogy hasonlót nálunk nem is láttam még. A kolonisták teljes biztonságban érzik magukat a legelhagyatottabb helyeken is. Petach Tikva közelében egy leányfarmot láttam, barna, intelligens, új típusú zsidó parasztleányok. Még az éjjeli őrseget is maguk látják el, puszkával a vállukon. Nemcsak szorgalmasak, de hősiességben is versenyeznek a férfitelepeseikkel.

Különösen mély hatást tett reám a palesztinai gyermekápolás. Dr. Stein, a kitűnő sebész szakszerű vezetése alatt megtekintettem a gyermekegészségügyi intézményeket, amelyek párjukat ritkítják. A dolgozó asszonyok napközi otthonban hagyhatják kis gyermeküket. És gyönyörűség volt nézni, milyen ápolásban részesülnek itt az apróságok. A Nathan Strauss osztályon láttam babyket, amelyeket a legkényeztetettebb felső tízezrek csecsemői között sem láttam még sehol. A *jövendő generációra* nagyon vigyáznak az épülő Palesztinában.

Szombaton délben Tel-Aviv alpolgármesterének, a nagyszerű Sosana Persitz asszonynak voltam a vendége. Ifjúkori emlékek elevenedtek fel bennem. Persitz asszony, a nagyhírű Hillel Zlatopolsky leánya, nemcsak a város vezetésében játszik nagy szerepet, hanem egy nagy vállalatnak is a vezetője. Ővé az „Omanuth“ kiadó cég és nyomda, amely nemrég hatalmas palotát emelt magának Tel-Avivban. Évente sok-sok héber könyv köszöni neki a megjelenését.

Ezután Jeruzsálembé kellett mennem, hogy hozzáfogjak vállalt feladatomban teljesítéséhez. A „Malon hamelech David“, a Dávid király szálloda, ahol laktam, felveheti a versenyt London legelőkelőbb hoteljeivel. És keleti pompájával úgy hat, mintha az ember Sába királynő vendége volna.

Joe Cowen barátom társaságában, aki, fájdalom, azóta meghalt, meglátogattam *Ussiskint*, hogy Herzl hagyatékának elhelyezését megbeszéljük. A Keren Kajemeth palotájában találtunk alkalmas helyiséget, amely a szükséges trezorral van felszerelve. A drága ereklyék elhelyezéséről való végleges döntést természetesen a Herzl végrendeletét végrehajtó bizottság plénuma fogja meghozni.

Megdöbbenően mély benyomást keltett a Héber Egyetem a Scopus hegyén. És mellette a *Wolfsohn-ház* a monumentális Könyvtárral, amely csupa üveg és vasból áll. Megfontolóra vettük azt is, ne helyezük-e a Herzl-hagyatékot ide, ahol a legjobban volna hozzáférhető a kutatás számára.

Meglepő volt, amit a *Holttengernél* tapasztaltam. Új nevet kell majd adni ennek a tengernek, amelyre most óriási szerep vár a gazdasági *Életben*. Brom- és kali-tömegeket hoznak a felszínre zsidó kezek Novomejsky vezetése alatt. És a Holttenger

partját gyári épületek és munkásházak és irodák teszik elevenné.

Jeruzsálemből Tel-Avivba visszatérve, csodálattal szemléltük a *Ben-Semen* mezőgazdasági iskolát, amely a *Herzl-erdő* árnyékában húzódik meg, nagyjelentőségű jövőt várva. Miután én is faültetéssel hódoltam halhatatlan barátom emlékének, *Mikveh Jisraelba* utaztam, amely érdekes reminiszcenciákat ébresztett fel bennem. Fiatal mérnök voltam 1876-ban Párizsban. Én is tagja lettem az akkoriban nagy lendülettel induló *Alliance Israelite*-nek. És éppen akkor folyt le *Cremieux miniszter elnöklete* alatt a díszes közgyűlés, melyen a *Charles Netter* palesztinai iskolájáról számoltak be. Mivé lett az akkori kezdeményezésű gazdasági iskola *Mikveh Jisraelben*, Izrael Reményforrásában...

Rison L'Cijonban a Rothschild-pincék híres borával vendégelték meg bennünket. „The first in Palestine and the second in the World” — hirdeti büszkén vignettája. „Az első Palesztinában és a második a világon.” Én valóban nem tudom, hol és melyik bor előzi meg.

Tel-Avivból Haifába utazva, impozáns benyomást tett reám amajdnem kész kikötő, amely új perspektívákat nyit Palesztina fejlődésének. Első látogatásom a Technikumnak szólt. Aztán megnéztem a Cementgyárat, amely már jelentékeny exportot is bonyolít le. A Karmel és Hadár Hakarmel meglepően gyorsan épül. A kilátás innen felejthetetlen. Mint üdülőhely is nagyjövőjű.

Maxa Nordau (Tel-Aviv): Arab fiú

Maxa Nordau (Tel-Aviv): Mohamed

Természetes, hogy mint szakmabelit közelebbről érdekeltek a villanyművek a Jordánon! Csodálatos a tavak elővarázsolása a pusztaság helyére, a Jordán, a Jarmuk és Genezareth vizének összekapcsolásával. A technikai tudás és haladás csodaműve ez. A Jarmuk vize bizonyos évszakban rohamosan emelkedik, de ereje nem használható ki teljesen. Most ezt a Genezarethbe terelik, amelynek szintje egy méterrel emelhető, úgyhogy nyári hónapokban is megfelelő rezervoár lesz és télen utánatölthető. A Tiberias-tó közelében új vállalkozások alakultak. Itt vannak a nagy *kénforrások*, melyek fölé modern gyógypalotákat emelnek. Lord Melchett kastélya és narancsosa dísz a romantikus tájnak.

Az Émek kolóniának megtekintésére, sajnos, kevés időm maradt. *Stock* trieszti vezérigazgató barátom mintabarmfityenyészetén egész szakszerű, tudományos előadást hallgattam. Ez egészsíti ki az agrikultúrát. Míg a narancstermőföldek inkább a tengerhez közelebb húzódnak. A narancskertek igen jövedelmezők és már kis területek is exisztenciát adnak. Vannak persze nagy gazdaságok is, mint a Mond, Kann, Fischer és egyes német csoportok pardeszei, melyekből sokat parcelláznak kisemberek számára.

Bizonyos, hogy a *tőkebefektetés Palesztinában rentabilis és biztosabb, mint bárhol a világon!* És minden tőkebefektetés egyszersmind munkaalkalmgyarapítás, most, amikor a zsidó exisztenciák mindennütt tönkretéve, menedéket keresnek. És hogyan fokozhatjuk a bevándorlási lehetőséget? Ha segítjük a Keren Kajemethet, hogy minél több új földet vásárolhasson a zsidó nép örök birtokául.

R. Abelesz Mózes
óbudai rabbiülnök
Rabbinatsverweser in Altofen

Dr. Österreicher Manes József
első zsidó orvos Magyarországon
Erster jüdischer Arzt in Ungarn

R. P. L. Freudiger
óbudai rabbiülnök
Rabbinatsverweser in Altofen

DR. FÜRST ALADÁR: A RÉGI BUDAPEST EMLÉKEI A ZSIDÓ MÚZEUMBAN

II. ÓBUDA

Mintha a zsidó Historia aritmetikai egymásutánban látogatná meg Budapest kerületeit: az I. és II. kerületi, várbeli és vizivárosi zsidó letelepüléseket időrendben felváltja az óbudai, a III. kerületben. Míg a budai zsidók a 18. század eleje óta szívós küzdelmet folytattak ott fenn a Várban a városi polgárság protekciós privilégiumai ellen, mely 1746-ban a zsidók „örökös“ kiűzetésével végződött, azalatt néhány zsidó család már felütötte sátorfáját odalenn a Vártól északra, Óbudán, ahol Mohács óta nem laktak nagyobb számban zsidók. Ismét beigazolódott, mint annyiszor a zsidó történelem folyamán, hogy „a betegség előtt meg volt már teremtve az orvossága“.

Gróf Zichy Péternének, a koronától független földesúrnak voltak itt a Duna mentén kiterjedt birtokai, melyeket az készséggel hajlandó volt értékesíteni. Óhózzá fordultak tehát az újonnan jött letelepülők — vagy kétszázán, 43 család tagjai — „védelemért“. És a földesúrnő 1738-ban valóban első szabadságlevelet adott nekik, egyúttal telket jelölt ki számukra, melyen ő maga felépíttette, a Dunával párhuzamos fronton, a mai *Lajos uccát*. Itt már semmi nyoma a Werbőczy uccai — hár szegényes — palazzo-építkezésnek; itt józan, dísztelen, többnyire földszintes proletárházakról van szó, hosszú, keskeny udvarokkal, melyekbe kétfelől nyílnak az egyformán épült, szűk szegénylakások. 1766-tól kezdve maga a királyi kamara adja ki a zsidók „védlevelét“, mintája ezentúl a hasonló hazai okmányoknak.*)

*) Latin eredetjét és magyar fordítását dr. Kohn Sámuel közölte a Magyar Zsidó Szemle VIII. évfolyamában. A cikk kézírata a Múzeumban.

Befolyását az új község Budához való közelségének köszönhetette, ahol II. József a legmagasabb magyar hivatalokat központosította; ezeknél az óbudaiak sűrűn és úgylátszik szerencsével játszották a közvetítők, az úgynevezett stadlan-ok szerepét. A hitk. előjáróság tagjai — unikumszerűen — fizetést húztak, aminthogy a tanítók is részesültek az úgynevezett ReChás- (stóla) illetékekben, amire másutt szintén nem tudunk példát. A hitközség már 1738-ban megépítette első, csakhamar rozogának jelzett, zsinagógáját, 1760-ban Chevrát szervez és 1780-tól Zsidó kórházzal büszkélkedhetik. Mikor II. József felszólítja a zsidóságot Nationalschulen szervezésére, az óbudaiak az elsők, akik kedvében akarnak járni a császárnak, tudván, hogy „ez a szak leghőbb kívánságainak egyike“. Az iskola megnyitása 1784 június 22-én történt meg nagy ünnepélyességgel, mert „ohne Zweifel kommt solches auch in die Zeitungen“, — mint a hitk. jegyzőkönyv naivul megjegyzi. A felavató beszédet dr. Österreicher Manes József mondta, az első magyar zsidó, kit magyar egyetemen orvossá avattak.*)

*) A Múzeumban Österreicher doktori disszertációja mellett látható egyik legrégebbi hírlapunk, a *Magyar Hirmondó* 18. levele 1782 febr. 2-ről. Mindjárt első helyen „Tudománybéli dolgok“ alatt közli a következőket: A Budai Királyi Universitas Ő Felségétől különös parantsolatot vett az iránt, hogy ezentúl az orvosi főbb szabadság, vagyis az orvosi Doktorság, Nem-Katholikusoknak is azon módon valamint a Katholikusoknak megadatassék. Most mult Bőjt előhavanak 21-dik napján abbéli méltósággal egy Zsidó nemzetű és Vallású, Österreicher Mánes József Uram tiszteltetett meg. Nints kétség benne, hogy ezen új rend-tartás az Univeritásnak virágzására ne fogna szolgálni! Így gondolkoztak és írtak hajdanában, 150 évvel azelőtt!

Óbudai zsidók ajándéka József nádornak 1800
Geschenk der Altofner Juden an Palatinus Josef 1800

a budai ásványforrásokról szóló disszertációjával a „Budapest Fürdőváros“ jelszavának lett első propagátora (Hegedüs Loránt megjegyzése!) és aki később Balatonfürednek vetette meg alapját, hogy végül Bécsben fejezze be nevezetes, áldásos tevékenységét.

Óbuda igazi büszkeségét a 19. század huszas éveinek kezdetétől fogva monumentális arányú, klasszikus stílusú új temploma alkotta, melyet annakidején — a bécsi seitenstättengassei ovális alakú zsinagógának felépülte előtt — mint a monarchia legszebb zsidó Istenházát dícsérték, csodáltak és ábrázoltak. Az előbbi cikkemben már említett egykorú budai krónika, Schams János következőképpen írja le a csodát: „Hat hatalmas korinthusi oszlop hordja mint díszkapu a háromszögű oromzatot, melynek közepében csinos cifrázatok közt mint különös újítás egy ütőóra van elhelyezve. (Mint hogy a Talmud tanítása tiltja a harangok használatát, ebben az óraszerkezetben családásig híven ércsengettyűkkel vannak helyettesítve.) A templomnak megfelelő gipszdíszítményekkel borított belső falai és boltozatai harmonikus összhatást váltanak ki és csak emelik az ízlésesen összeállított oltárnak a szépségét, melyben a lángokban égő Sinai hegye domborműben van ábrázolva, amint Mózes — Isten horzongató közelségében és a menny dübörgő dörgése közepette — átveszi a tízparancsolatot népe számára.“ A templom berendezésének részletes leírása után a következő megjegyzést fűzi hozzá látszólag jól informált szerzőnk: „Ez az új templom valóban alkalmas lehetne arra, hogy ennek a vallásfelekezetnek örökös gyászát és sóvárgását egykori művészi jeruzsálemi szentélye után végre megszüntesse...“

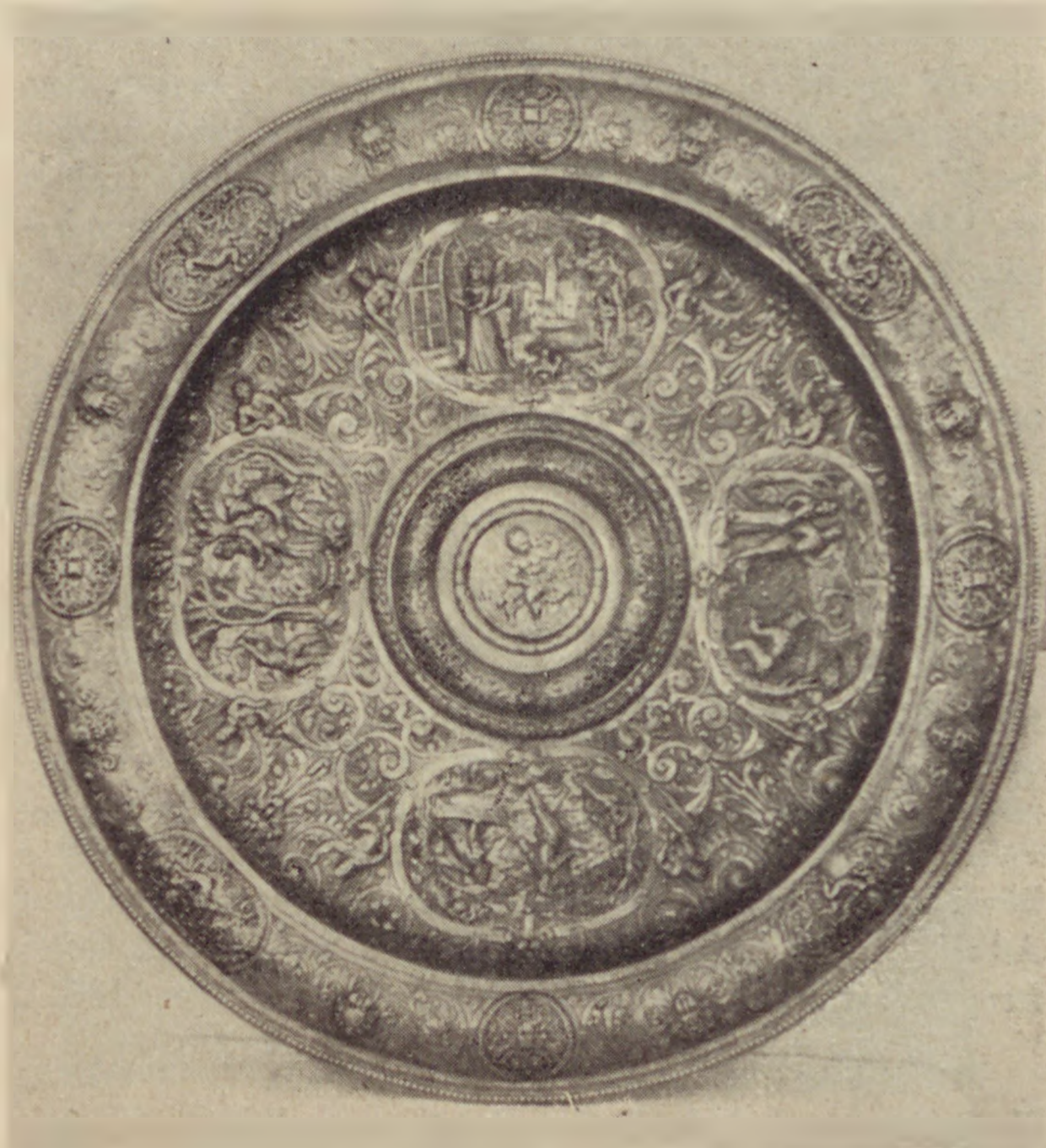
Valóban világcsodának számított akkoriban az óbudai zsinagóga; élő adoma, hogy József nádor, va-

lahányszor külföldi vendégeket kapott, azokat legelső sorban ennek a templomnak megtekintésére vezette, így Metternichet is. Ma is híresek és megtekintésre méltók régi templomdíszei, gyönyörű faragású „Illés-széke“, kettős tórakoronái, levitakancsója, Amor-díszítésű esküvői perselye; különösen szépek frigszekrénytakarói, egyike-másika még Mária Terézia korából való.*)

A hitközség szellemi feje 42 éven keresztül (1789—1831) a nagytudású, de erőszakos hajlamú, szerepelni vágyó Münz Mózes (Meharam Münz) volt, aki egy ideig Pest megye főrabbijának címét is viselte. Egyik legelső nyilvános fellépése 1791-re esett, amikor a nádort, Sándor Lipót főherceget, aki Óbudán keresztülutazott, héber beszéddel üdvözölte. A beszédet Bresnitz M. óbudai tanító németre is lefordította és ki is adták.** Címlapjának fényképe a Múzeumban. József nádort az óbudai zsidók 1800-ban egy művészi domborművű, aranyozott ezüst kancsóval és tállal tisztelték meg, a XVI. századbeli nürnbergi ötvösművészet remekével. Az ereklyét, eredeti bőrtokjában, ma is kegyelettel őrzik József főherceg budai családi kincstárában; mint illetékes he-

*) L. a *Múlt és Jövő* múzeumi 1915. aug., valamint 1916. évf. jan. számát. Mai műtárgyait, kincseit a hitközség nem kívánja a Zsidó Múzeumban letenni, hanem eredeti miliójében, ott a helyszínen szándékozik külön kis múzeumban kiállítani. Az Országos Múzeumnak íme első hatása és helyi fiókja!

** Milyen országgraszoló esemény volt ez akkoriban és milyen aprólékos intézkedéseket tett szükségessé — mivel a fogadtatás szombatira esett és éppen Áb hó 9-ére —, érdekes elolvasni Büchler: A zsidók története Budapesten, 303. lapján.

XVII. századbeli tál — Schüssel aus dem XVII. Jht.

Óbudai templom (Vasquez-féle metszetsorozatból)
Altöfner Synagoge (Alter Stich)

lyen értesülünk, vele keresztelik meg az újszülött fenségeket. *)

Ismeretes Münz éles állásfoglalása a fejlődő reformmozgalommal szemben, melynek egyik vezető egyéniségét, Chorin Áront a maga rabbiszéke elé citálta és a nép szemeláttára le akarta nyírni a szép szakállát, ha tévtanait vissza nem vonja. Híres tudósok, talmudisták működtek oldala mellett, így a később Pesten is rabbiteendőket végző Boskovitz Farkas, Abelesz Mózes, valamint Freudiger P. L., a pesti ortodoxia vezető családjának az őse, mely később az óbudai előnevet kapta. A hitközség fénykorában több mint 3200 lelket számlált, akik 59 házat mondhattak a magukénak. Az előljáróság szigorú rendet tartott; aki egyik tagját megsértette, az kalodába került, 39 szíjütést kapott és — a Múzeumban őrzött érdekes „Megkövetési tábla” szövege szerint — bűnbánóan ki kellett jelentenie, hogy szava olyannak vételessék, „mint kutya ugatása az uccán”. Községi átok alá került az is, aki átrándult Pestre, hogy ott a kártyázás vagy sakkozás szenvedélyének hódoljon, ami Óbudán csak a félünnepen avagy betegágyas asszonynál volt megengedve.

Mindazonáltal Óbuda sem vonhatta ki magát a nagyon is közeleső fő- és nagyváros elvilágiasító hatása alól. Az óbudaiak híresek voltak kedélyességükről, élénk társadalmi életükről, de buzgó gazdasági tevékenységükről is. Az óbudai gettóból származott a bécsi szabadságmozgalmak egyik vezéralakja, Fischhof Adolf, ott alapította meg az első kékfestőgyárat Goldberger Sámuel, első zsidó nemeseink egyike (1867),

*) Felirata: Gewidmet aus inbrünstigen Gefühl I. K. H. Erzherzog Joseph Anton, Palatinus und I. K. H. Alexandra Pawlowna von der getreu gesinnten Judenschaft der K. Kronherrschaft Alt-Ofen, 1800.

valamikor fél Óbudának a kenyéradója. Ferenc József látogatásáról e gyárban (1857) a Winter-féle illusztrált Isr. Jahrbuch első évfolyamában olvashatni fellengős tudósítást. *) Persze Pest fejlődésével Óbuda egyre vesztett jelentőségéből; többször említett forrásunk, Schams ki is emeli az óbudai zsidókról szólóiban: „kereseti tevékenységük nem szorítkozik lakóhelyük szűk területére, hanem Pest az életük háza”.

Másfelől viszont a pesti zsidók ezentúl Óbudára jártak „az Élet házába” — zsidó értelmezésben —, a temetőbe, ha apáik utolsó nyugalóhelyét akarták felkeresni. A laktanyauccai sírkert bejáratánál két vörös márványoszlop emelkedik: az egyiket kőbevéssé a temetői imádságok, a másik „áldozati oltárként” az 1831-iki kolerajárvány áldozatainak van szentelve. A temető közepén fekszik legnagyobb halottja, R. Mósé Münz, akit szintén az említett járvány vitt sírba. „Sátoros” sírján sűrű nyomai a kegyeletes megemlékezésnek, kövecseknek, gyertyamaradványoknak, melyekkel hívei felkeresni szokták. Nem messze tőle a „budai halottak” közös sírja, akiket éppen 70 évvel a kiűzetés után, 1816-ban hantoltak itt el megszentelt földben. Érdekes és a maga nemében szinte páratlan az a hármás „Óhel”, mely „Is, Isó és Ésel”, azaz férj, feleség és sarjadék fölé emelkedik: egy Vágújhelyről származó Reisz-család sírboltja, akik a 18. század utolsó éveiben haltak el gyors egymásutánban. A mi szempontunkból azonban még megkapóbb egy egyszerű, Hindl nevezetű asszonyságnak a sírköve, melynek szokatlan formájában meglepetéssel ismerünk rá a református temetők közkeletű magyaros fejfájára, amilyenre eddig zsidó temetőben nem tudok példát. 1826-ban, egy évvel „Zalán futása” megjelenése után, állították ezt a sírkövet: az akkoriban fellobbanó nemzeti felbuzdulásnak és magyar divatnak egyik legfrappánsabb tünete.

*) A kép a *Múlt és Jövő* 1916. márciusi számában.

Magyaros sírkő — Grabstein im ungarischen Stil

F. FÜRTH MARGIT: MARTA PURIMJA

Jó az este. Csend van. Elült a purimi készülődés lármája, ami három nap óta uralkodik a házon. A kiségitő szakácsné tésztákat csattogtat a gyúrótáblán s kifogyhatatlanul sorolja a receptjeit a nagymamáknak. A mama ideges, sírásba csukló hangon rendelkezik.

— Mari, mért nem hozod azt a habot?

— János, a fát hányszor kell mondani?

— Dada, ne bőgessen itt a fejembe a gyereket, meglesz minden, ha maga nem látja is, menjenek be a szobába.

Mártára is rászól, bár némi tartózkodással. Márta az üzletben az apa megbízottja. De mégis:

— Neked sem árt, kisasszony, ha közben egy kicsit segítsz.

Közben... Márta süteményeket szeletel, tortát díszít. Jön egy kocsis.

— Kisasszony, megjöttünk.

Márta leteszi a kést, veszi a kulcsokat. Lemegy a raktárba. Mázsál, „szortiroz“, tréfásan vitatkozik. Tréfásan, nehogy megsértődjön a „kuncsaft“. De mértéket tart a tréfában is, hogy a távolság, a láthatatlan, ami a falusi kiskereskedő és a Frei nagykereskedő lánya között van, megmaradjon. Zárja a raktárt. Fel az irodába! Számol, fizet, ír. Cseng a telefon. Apa az útról rendelkezik.

— Igen, apa, máris megyek. Bemondjam délután, mit végeztem?

Mielőtt öltözni megy, „együttal“ felszalad Márta a padlásra a napszámosokat ellenőrizni. Rendelkezik, utasít. Aztán bemegy a lakásba, öltözködik. Apa a bankba küldte.

— Mama, kérem, itt vannak a kulcsok.

— Hová mégis már megint? Muszáj?

Márta mosolyog. A mama talán attól fél, hogy a korzón felejtí magát. A korzón idegen emberek idegen nézése zavarja Mártát. Vannak a férfiaknak pillantásai, ajkrándulásai, amik valami félelemszerű érzést keltenek benne. Nem tud nevet adni ennek az érzésnek. Talán így: nagyon érzi, hogy az az ember más. Nem érezte ezt a szerkesztőségben, ahová a verseit vitte és irodalomról beszélgettek, mint élő valamiről. Nem vette észre, hogy az, akivel beszél, más, férfi, idegen. De már nem jár a szerkesztőségbe, mióta apa eltiltotta.

Jó a csend, az este. Elült a megilla hangja is, ami itthon, az ebédlőben recitálnak a családnak, mert a nagymamák bágyadtak a bőjttől, a mama fáradt a készülődéstől és nem mennek a templomba. Itthon a gyerekek apraja is kitombolhatná magát, kerepelhet, doboghat, ha Hámánt emlegeti reb Menasse, a melamed, akit a gyerekek Mámase bácsinak hívnak.

Apa éjfélre megjött.

— Még fenn vagy, Márta? Nincs semmi baj?

— Semmi, apa.

Sebtiben pár szóval referál az üzletről. Aztán

apa bemegy a hálóba. Kihallani, ahogy a mamát üdvözli. Vetkőzik. Kiszól az ajtón Mártának:

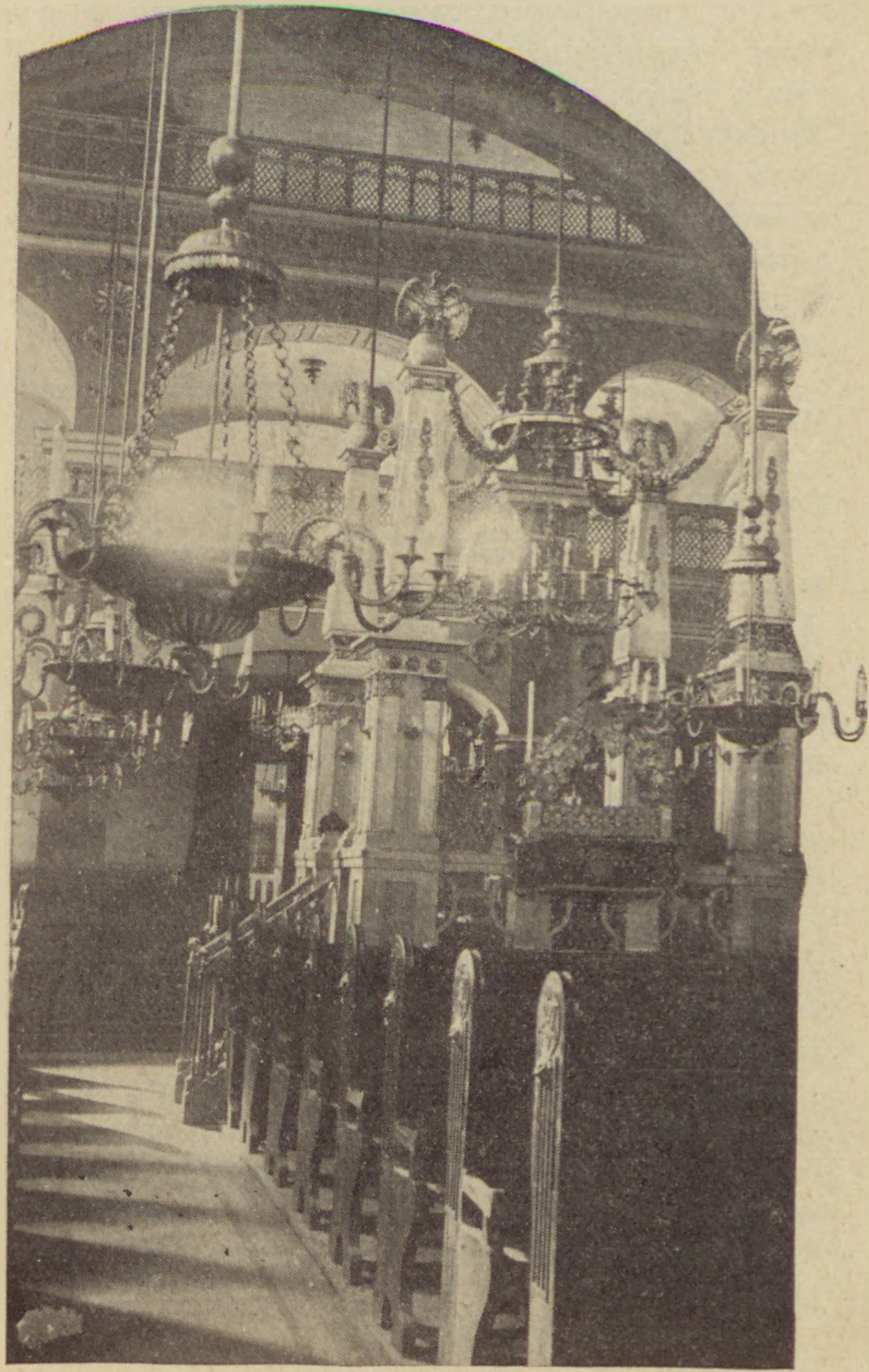
— Talán elég volt már az olvasásból?

Csak kérdés ez, halk és szeliden sürgető. De apa mondta. És Márta leteszi „Karenin Annát“, kikapcsolja a villanyt.

De nem jön az álom. A Tolsztoj világa is egy más világ... Tőle idegen. Vronszki... Kemény és szorosán zárt ajka lehetett. Egy idegen úr, mint anyni a korzón, a hivatalokban és másutt, ahol Márta megfordul. A Márta világában még kézfogás sincs nők és férfiak között, még üdvözlésnél, köszönetnél sem. Apa csak nagymamának csókol kezét. Néha nagyúri nők jönnek, birtokosnék hintón, a gyapjút eladni, vagy egyleti elnöknők gyűjteni. Apa tar feje födetlen ilyenkor, hajlong és elfogadja a köszönetre nyújtott női kezét.

— Ők nem értik, — mondja apa — miért nem szabad és megszegényülnének, ha nem fognék kezét velük; a megszegényítés pedig nagyobb bűn, mint a kézfogás.

Ez a Márta világa. Ahol a házasságok nem bájo-

Óbudai templom belseje
Inneres der Altofner Synagoge

san ellejtett menuettel kezdődnek, mint a regényekben, hanem a sadchen megjelenésével. Márta veszi át a postát és olvassa a héberbetűs németnyelvű leveleket, amikben „ajánlják“ a „parti“-kat...

... Mintha nyitná valaki az előszobaajtót... Márta felül az ágyban. Gyakorlata van a nesztelen, gyors öltözködésben és mire a kulcs másodszor fordul a zárban, Márta az üvegajtóban áll, félrevonja a függönyt. Egyenruhás férfi áll az előszobában. Márta rányitja az ajtót.

— Mit akar, kérem?

— A Mariskához jöttem.

— Honnan van kulcsa?

— A Mariskától.

— Adja ide a kulcsot. A kapukulcsot is.

Gondolkodás és habozás nélkül, a legmagátóléretedőbb természetességgel kíséri ki Márta a rendőrt az ajtón, az udvaron, a kapun. Gondosan becsukja a kaput a férfi mögött, aztán az ajtót is és visszaoson az ágyba. S most aludni... Nem talány ez, Mari és a rendőr. Csupán egy más világ. A talány a Márta világán belül van... Apa hazajön, bemegy a hálóba, kihallatszik, ahogy a mamát üdvözli... Minden él tovább. Mintha soha nem élt volna anya. Volt, szent volt, imádnivaló. És elfelejtették. Szimchasztórákor apa chaszán, mint azelőtt, nagy ünnepdélutáni lakoma van, vigasság, ének, mint máskor. Nem veszik észre az emberek, hogy más a ház asszonya? Mindegy? Chanukakor minden este más háznál gyűl össze a család, apával más asszony jött. És nem beszélnek róla. Csak ennyi? Itt náluk nincs semmi abból a szerelemből, ami a regényekben olyan nagy és döntő? Titkon és némán kell várni és tűrni és távozni a feledésbe?

Most purim van. És este vigasság lesz és nevetés. Mert purim van és így rendeltetett. Tisobeavkor sírni kell nagymamánál a földön ülve és purimkor nevetni kell. Lesz-e nevetés?

Virradatkor ébredt a ház. Apa templomba siet. Mari ártatlan képpel mered a kisasszonyra, mikor a szobán átmegegy. Már reggel jönnek a szegény gyerekek csapatostól. „Slachmónesz“-t hoznak kiskendővel szemérmesen letakart tányérkán. A kis kendő közepén kipúposodik a citromtól, almától vagy narancstól. A tányérkát süteménnyel töltik meg, a gyerek kezét pénzzel. Jönnek a családbeliek ajándékai, parádés-tál sütemények. A mama az éléskamra hosszú asztala előtt áll, lerakja a tálról a tésztákat, megrakja a magáéból. Olyan itt, mint egy cukrászboltban az asztal és az illat. A konyha akár egy vendéglőé. A szakácsné pulykával, kappannal bibelődik.

Délután nagy asztalt terítenek az ebédlőben. Apa mincha után, alighogy esteledik, már mosdik a lakomához. Gyertyatartók csillognak, lángok lobognak, fények táncolnak a borosbutellákon, ezüstökön, kristálytálakon. Gyűlnek a vendégek. A vacsoránál beszélgetnek.

— No, mi lesz, Mártuska?

— Most nem lesz semmi, Mili néni.

— Jó, jó, mindig azt mondd. Tavalý is. S egyszer csak berontsz, te kis suszterinas, a cipőkkel.

— Hát két éve? — szól közbe Lajos bácsi.

— Az! — bólint Róza néni. — A medvetáncolat a medvével. Jó volt. A könnyeim potyogtak a nevetéstől.

Maskarák jönnek, Lajos bácsi finom iróniával tréfál velük. Isznak, pénz csörög, zeng a Sosanasz Jákov hol cincogva, hol élesen. Cigányzene brummog az előszobában, a gyerekek sikongatva ugrálnak és kacagnak a maskarák mókáin.

Nagybotosan, nagy hanggal jön be a bócherek előadásának a rendezője.

— Sá! Sá! Csend legyen.

Mindenki odafigyel. Márta eltűnik.

Együtt van mindene az öltözködéshez. Titokban lassanként kicsempészett mindent az irodába. Hosszú, fodros alsószoknyát ölt, fehér harisnyát húz a lábára s a nagymama fekete everlastin félcipőjét. Haját magasra tűzi, cifra fésűvel támasztja a kontyát. Most a ruhát veszi fel, az uszályos fekete selyemszoknyát, a feszes derekat, ami vékonyka dereka köré simul. A nyakán finom kis csipkék közül kibuggyan az aranylánc, úgy, pontosan úgy, mint azon a képen, ami anyát ábrázolja ebben a ruhában, evvel a láncsal, ilyen frizurával menyasszonykorában. Azt mondják Mártára a nénik:

— Egész az anyja...

— — — Ám lássuk...

Félujjú, horgolt kesztyű a kezén, amiben a legyezőt szorongatja. Két ujjával kényesen emeli meg térdnél a hosszú szoknyát és belép az ebédlőbe. A szája kinyilik, — anyja mókásan, németül szokta üdvözölni a társaságot és Márta is.. így... akarja, de csak áll, némán, sápadtan, a szíve ki akar ugrani a sűrű sor gomb mögül, mert csend lett a szobában, valami dermedt csönd fagyott az asztalra, a vendégekre. Márta a csöndben fölemeli a fejét, szeme az apját keresi ott, az asztalfőn. Most, — úgy gondolta el — felelősségre vonóan fog nézni. Így gondolta el valaha, egy végtelen messzeségbe süllyedt multban. Most, — csak áll Márta halottsápadtan, az apját nézi. Így nézett apa a temetés után is a levegőbe, s akkor is, mikor a cselédek már az új mama jöveteléről suttoztak, — így nézett, ilyen kimondhatatlan, leírhatatlan, elviselhetetlen szomorúsággal. Márta csak áll mélységes szégyenletében, mert egyszerre ráeszmélt, hogy hiszen mindig jelenvaló az ő anyja és mit tett? Jaj, mit tett? Ő, éppen ő üzött játékot az anyja szent-szent emlékével...

Óh, nagyszerű elrendelése az ünnepi kötelességeknek! Lajos bácsi összecsapja a tenyerét:

— Purim van! Vigadjunk! Tartson velünk, Eufrozina kisasszony! Nevelőnöi állásra pályázik?

Így mókázik Mártával, míg enged a fagy és mosolyognak az arcok. Márta is mosolyog, gyerekes szégyenlősen és ajka elnyomott zokogásoktól reszket. Hol van a mama? Vagy... nem is látta őt? Oh, bár!...

Új maskarák jönnek, Márta kisurran. A mama a speizból jön ki. A szeme vörösen ég. Nem anya, nem. De egy szomorú asszony, aki... talán várt és tűr és szenved, titkon és némán...

BALTAZÁR PÜSPÖK ELŐADÁSA A PRO PALESZTINÁBAN

Budapesten soha nem látott elementáris erővel nyilatkozott meg az érdeklődés Baltazár Dezső püspöknek, a nagyhírű humanistának előadása iránt. És bár előrelátható volt, hogy Budapest legnagyobb terme, akár a Zeneakadémia, akár a Vigadó sem lesz képes befogadni a hallgatóság nagy tömegét, Baltazár püspök kívánsága volt, hogy ne profán helyen legyen az előadást és így a pesti hitközség Goldmark-termét kellett igénybe venni, amelyet Stern Samu udv. tanácsos, hitközségi elnök a legnagyobb előzékenységgel engedett át az illusztris vendég tiszteletére és nemcsak ő maga, hanem az egész előjáróság kíséretében jelent meg. Aminthogy ott volt a Szentegylet egész vezetősége Kramer Miksa kormányfőt., Porges alelnök, jánosii Engel Gyula udv. tan. és dr. Endrei Henrik főügyész-igazgatóval az élén. És megjelentek az összes intézmények vezető férfiai, a teljes rabbikar, a felsőháznak és a képviselőháznak számos tagja, az egyetem teológus tudósai és a fővárosi társadalom színe-java. Igen sokan a bejelentett előkelőségek közül is, sőt a Pro Palesztina Szövetség vezető tagjai közül is számosan kinnrekedtek a teremből. Mert a közönség, — bár 8 órára volt hirdetve az előadás — már 5 órakor délután kezdett sorakozni a Goldmark-terem kapuja előtt, 6 órakor már az egész Wesselényi uccai és Síp uccai rész feketéllett a várakozó tömegtől, 7 órakor már egyetlen hely sem volt üresen a teremben és be kellett zárni a kapukat, künn pedig a várakozó ezrek ostromát a kivezényelt rendőrség tudta csak fékentartani. És bár a bejutásra már semmi remény nem volt, ott állt a tömeg a Síp ucca és Wesselényi ucca kereszteződésén, megvárva, hogy legalább az előadás végén megéljenhesse az ünnepezt egyházfejedelmet.

Bent pedig a túllottul zsúfolt terem forró hangulatában folyt az előadás. Amikor Baltazár püspök Stern Samu hitközségi elnök, Pfeifer Ignác, dr. Friedmann Ignác, dr. Patai József kíséretében megjelent a teremben, az egész közönség felállt és percekig tapsolta a vendéget. A Betárkórus rázendített a Hatikvára, majd Pfeifer Ignác elnöki megnyitójában emelkedett szavakkal ecsetelte a zsidó lélek küzdelmét és a protestáns humanisták segítőkészségét. A megleghangú üdvözlőbeszéd után a Betárkórus szentföldi énekeket énekelt, ami szintén Baltazár püspök kívánsága volt. Pál Imre operaénekes „Jerusolájim“ című megkapó éneke után dr. Patai József köszöntötte dr. Baltazár Dezsőt, különböző szempontokat kiemelve, melyeknek mindegyike után felzúgott a viharos taps az illusztris vendég felé.

Ahítatos csendben kezdte meg előadását Baltazár püspök. Egy teljes órán keresztül méltatta a zsidóságnak értékeit, történelmi fejlődését, legmagasabb nézőpontból, prófétai szeretettől áthatva. Sűrűn szakította félbe a tettség kitörő vihara, mely az előadás végén valósággal extázisig fokozódott. Az egész közönség újból felállt helyéről, tapsolva, éljenezve és csak akkor csendesedett le, amikor Hillinger Margit, a M. kir. Operaház tagja belefogott az „Al naharot Babel“, „Babel vizénél“ című zsoltár szívhez szóló éneklésébe. (Gotschall szerzeménye, kísérte: Gerő György karmester).

Utána dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos fejezte ki a Pro Palesztina köszönetét, de joggal mondhatta, az egész magyar zsidóság háláját is, mert az egész országból felzarándokolt hallgatóság valóban nagy tettnek érezte ezt az előadást. Sőt azok is, akik nem tudtak bejutni és csak odakünn éljenezhették meg a püspököt, amikor Stern

Samu autóján a tömeg sorfalai között távozott a történelmi nevezetességű előadóestről.

A napisajtó nagy cikkekben foglalkozott Baltazár püspök előadásával, melyet részletesen közölt. A Pester Lloyd tárcában közölte az egész előadást, Patai Edith német fordításában, de megjelent az előadás egészében és kivonatosan a külföldi sajtóban, úgyszólván minden európai nyelven, héberül is, a szentföldi lapokban. A magyar szöveg teljes közlését Baltazár Dezső a *Múlt és Jövő*-nek engedte át.

Az előadást követő estén dr. Patai József lakásán gyűltek össze a Pro Palesztina vezetői Baltazár püspök tiszteletére. A fehér asztal körül helyet foglaltak: Prof. Pfeifer Ignác elnök, dr. Kiss Arnold vezető főrabbi, Szántó Jenő, az Orsz. Izr. Iroda alelnöke, dr. Makai Ernő vezérigazgató, báró Hatvany Bertalan, dr. Török Lajos egyetemi tanár, dr. Kahan Nisson ügyész, dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos, dr. Schönfeld József főszerkesztő, Eisdörfer Andor főtítkár stb. Dr. Kiss Arnold költői lendületű beszédben fejezte ki a Szövetség háláját, azért a nagy tettért, amit Baltazár püspök előadása jelentett. Átalakító hatással kell lennie a magyar zsidóság gondolkodására, melynek revideálni kell felfogását a palesztinai építéssel szemben. Az előadás „kidus hasém volt, az Úr nevének megszentelése“. Baltazár püspök megindultan válaszolt és a jelenlevők állva hallgatták szívhez szóló szavait. Beszélt Herzlről, aki feláldozta magát, mint a zsidóság mártírja. hogy beteljesüljön történelmi hivatása. Beszélt Patai József Herzl könyvéről, melynek olvasása mélyen megindította őt és családjának minden tagját, Herzl küzdelmében az igazságért a saját küzdelmének párhuzamára ismert. És meghatottan mutatott Herzl anyjának egykorú olajfestményű arcképére, mely ott foglal helyet Patai József gyűjteményében. „Ez az anya Izraelben az újkori zsidó történelemnek legnagyobb alakját adta a világnak“. Lesz még alkalma, mondotta, ebben a körben kifejezni érzéseit és gondolatait.

Emelkedett hangulathoz fejeződött be az emlékezetes est, mely még közelebb hozta a nagy humanista főpapot a szentföldi újjáépítés gondolatához.

PATAI JÓZSEF BEVEZETŐJE BALTAZÁR DEZSŐ PÜSPÖK ELŐADÁSÁHOZ

A zsidó tradíció mesterei valami egészen megkülönböztetett tisztelettel emlékeznek meg a „*chaszidé umót haolam*”, a „*világ népeinek jámborairól*”. Úgy vélték, hogy akik a zsidóságon kívül állanak, ha a történelem csúcspontjairól tudnak letekinteni, sokszor *igazabb színekben* látják Izrael arcát, még azoknál is, akik *belülről* és *közről* nézik.

„*Kohanécha jilbesu cedek*” „*Papjaid magukra öltik az igazságot*”, szól a Zsoltár. És az Írásmagyarázat hozzáfűzi: „*ilu cadiké umót haolám*”, „*ezek a világ népeinek igazai, akik papjai a Legszentebbek*”.

Köszöntöm Baltazár Dezsőt, mint *kohen cedeket*, az Igazság papját.

S boldog vagyok, hogy héber nyelven idézhetek itt őt előtte, aki nemcsak hogy *héber eredetiben olvassa a mi szent írásainkat*, de némely zsidó felfogással szemben hirdetője annak az igazságnak is, hogy *a héber nyelvnek élnie kell* és a héber nyelv élete legbiztosabb záloga a zsidóság életének és fennmaradásának.

Köszöntöm Baltazár Dezsőt, mint a „*lesón hakódes*” „*a szent nyelv*” *mívelőjét*.

Baltazár Dezső, mint egyike a „*cadiké umót haolamnak*”, megértője lett ama másik *cadiknak* — áldott legyen az emléke —, aki itt született a dohányuccai templom tözsomszédságában, *Herzl* Tivadarnak, aki hirdette a zsidó nép reneszanszát és Cion feltámadását. Nemrég megjelent egy nagy héber mű „*Chaszidé umót haolam bën chalucé hatechijá*” „*A világ népeinek nagyjai, mint a zsidó megújulás úttörői*”. A történelem legnagyobb neveit találjuk itt. És ezek közé az útegyengetők közé kell soroznunk Baltazár Dezsőt is. A *Mult és Jövő* régi évfolyamaiban gyönyörű szavakat szentelt a Feltámadó Szentföldnek, mely kultúrcentruma lesz Izrael veszendő értékeinek és menedéke holyongó hontalanjainak.

Köszöntöm Baltazár Dezsőt, mint az *újjáépülő Cion humanista barátját*.

A zsidóság elnyomása ellen mindenkor prófétai lélekkel, szent lángolással szállt síkra Baltazár Dezső. Nemcsak rokonszenves megbecsülésből, hanem mert *egy népnek, vagy fajnak, vagy osztálynak üldözésében mindig az igazság elnyomását látta*. Folytatója ő ebben a szabadságeszmék nagy magyar apostolainak, Kossuth, Széchenyi, Deák, Eötvös szellemének. Hazánk szomorú korszakában, a forradalmak és ellenforradalmak kaosa után, künn járt Amerikában, ahol hódolattal fogadták a nagy magyar főpapot. És miután Clevelandben megkoszorúzta Kossuth szobrát, lélekemelő beszédét ezzel a Vízözön történetéből vett héber idézettel fejezte be: „*Vajsalach et hajoná vehiné ale zájit taraf befihá vajédá ki kalu hamájim*”. „*Kiküldtem a galambot és íme, tépett olajfalevél van a szájában, és tudtam és tudom, hogy apadnak már a gyűlölet vizei*”. De abban, hogy apadtak, nagy része van Baltazár Dezsőnek, aki a gyűlölet hullámsodrában ott állott, mint a Szeretet mozgathatatlan sziklája, fennen hirdelve, hogy *csak a Szeretet lehet a pillére minden nemzeti megújulásnak*.

Köszöntöm Baltazár Dezsőt, mint a *Szeretet főpapját*.

„*Pitchu searim vejavo goj cadik sómér emunim*”, „*Nyissátok ki a kapukat, hadd jöjjön a szent idegen, hűségek őrizője*” — zengi Jézusajás. És a csodálatos liberalizmustól áthatott ókori Midras-magyarázat hozzáteszi: „*Nem azt mondja az Írás: Nyissátok ki a kapukat, hadd jöjjenek a kohaniták, leviták és izraeliták, hanem azt, hogy „jöjjenek*

a szent idegen”. A zsidóság sokszor ösztönösen megérzi, hogy *kívülről* jön feléje az igazság tanítója, aki sugaras igéket hoz neki és megvilágítja történeti útját, életfeladatait, világhivatását.

Köszöntelek Baltazár Dezső, mint *goj cadikot*, szent idegen testvért, aki testvérként közeledett hozzánk és aki nek felkent fejét megilleti a bibliai koszorú, hogy „*sómér emunim*”, „*hűségek őrizője*”, aki a bölcsnek filozófiai magaslattáról látja és hirdeti, hogy *a különböző hűségek harmóniába illeszkedhetnek össze: hűség a magyar hazához, hűség a zsidó hithez, hűség a multhoz és hűség Cionhoz*. Sőt minél inkább ragaszkodik a mult szentségeihez, annál inkább megbizonyosodik a zsidó szív, mint a hűségek fészke, melyből érzések, gondolatok röppennek ki, hogy szárnyalva, átíveljék, egybekössék az egyetemes emberiség szívét, mint hajdan a judeai próféták messiási ábrándjai.

„*Pitchu Seárim*”! Kinyitjuk lelkünk kapuit. Íme, eljöttek testvéreid az igehirdetésben, a magyar Izrael papjai. Eljöttek a magyar zsidóság világi vezérei, akik áhitatos lélekkel tanulni vágnak ezen az ihletett órán. És eljött az ifjúság, mely fiatal rajongással szavaidra szomjúhozik. És künn az uccán állanak ezrek és ezrek, akiket már nem tudott befogadni ez a nagy terem sem. Kinyitjuk lelkünk kapuit, Baltazár Dezső, nagy mester, várjuk a tanításodat!

Dr. REISZ GYULA ELŐADÁSA BÉCSBEN. Dr. *Reisz* Gyula országgyűlési képviselő, a szlovéniai zsidóság kiváló vezéralakja érdekes előadást tartott Bécsben a Handelsverein der Jüdischen Kaufmannschaft előkelő testületében. Az európai zsidóság gazdasági szolidaritását fejtegette, különös tekintettel a csehszlovákiai zsidóságra. Rámutatott arra, hogy a zsidóság szolidaritása nem szorítkozhat csupán vallási és nemzeti térre, hanem messze, országok határain túl kell, hogy megnyilatkozzék az egész világ zsidóságának kulturális, szociális és gazdasági kapcsolata. A zsidók osztoznak azután mindenütt a nemzsidó kereskedők, iparosok és alkalmazottak gondjaiban, de ezen kívül a zsidóknak vállalt még egy más teher is nyomja mindenütt; a zsidó teher. A zsidóknak a gazdasági terhek és gondok kettősségével kell küzdeni, hogy ugyanazt az eredményt érhessek el, mint nemzsidó versenytársaik. A zsidóknak nagyobb munkateljesítményt kell felmutatniok, nagyobb áldozatot kell viselniök. Lehet, hogy ez is hozzájárul a zsidó kereskedő erejének megacélozásához. De mindenképp számolnia kell ezzel a munkatöbblettel. Az előadó ezután a keleti zsidóság helyzetével foglalkozott behatóan, különös tekintettel Podkarpatszka Rusz, vagyis Keletiszlovákia zsidóságára. Kiemelte szorgalmukat, takarékoságukat és egyéb erényeiket, melyekkel szemben áll az égbekiáltó nyomor, amelyben különösen a falusi zsidóság tömegei sinylődnek. A nyugati zsidóságnak, fejezte be dr. Reisz, nagy kötelességei vannak a keleti zsidónyomorral szemben, a keleti zsidóságnak pedig történeti hivatása van a nyugati zsidósággal szemben, amelynek felbomlását és asszimilációját kiegyenlíti, vagy legalább is feltartóztatja. A nyugati zsidóság állandó felfrissítést kap a keleti zsidóság vándorlásából. Ezt a kérdést tehát csak a legnagyobb rokonszenvvel és szeretettel lehet tárgyalni. Nagy tetszés fogadta dr. Reisz fejtegetéseit, melyhez érdekes vita fűződött. A kereskedelmi testület elnöke felkérte dr. Reisz képviselőt, hogy előadását a felvetett irányban folytassa Bécs városában.

CSERMELY GYULA: REB GEDÁLJE PURIMJA

Régen élt, régen porrá is vált már reb Gedálje Aranyos, a szentéletű. Aki Szerdahelyen a talmudtudás egyik nagyja volt, aki betéve tudta a tengernyi Talmudot s ha a Biblia valamely részéből egy-egy vers szavainak csak a pontozását mondták el neki, például: á á é... á ó o... á aj e... már recitálta is a szöveget: vájáském Ávróhom bábajker...

Reb Gedálje Aranyos fölötté istenfélő zsidó volt és ezért is, nagy tudásáért is a róf mellett ő volt a legnagyobb tekintély a községben. Akkor még a nagyhírű rabbi Juda volt Szerdahely rabbija; rabbi Juda Aszód, az elősmert „fejedelme a Tórának“, s ha azt írom, hogy reb Gedálje a róf mellett volt a legnagyobb tekintély — nem a róf után, hanem mellett —, ebből következtethetni arra, mekkora tekintély is lehetett. Nemcsak Szerdahelyen és Pozsonyban, de Nagyszombaton, Nyitrán és még messzebb földön is, ha beszéltek róla az emberek, szent áhitattal vették nevét az ajkukra. — Reb Gedálje Aranyos?! — mondták. — Nem kívánunk mást, csak a zsámolyhordozói lehessünk mi odaát.

Bizonyos miszticizmussal vette körül magát reb Gedálje, amit semmiesetre sem feltűnési vágyból tett. Csak visszavonult életének a velejárója lehetett az a különöség. Reggel, sácharisz után, a templomban, nem ült oda a többiben tórához, hogy ezek társaságában vegye át a Talmudnak esedékes napi részletét, hanem messze tőlük egy sarokba húzódott és táliszába burkoltan tanult. Mit? Soha senki sem tudja, csak találgatták az emberek és bizonyos szent megborzongással mondták: — „Kebólét“ tanul reb Gedálje. Kebóle, helyesebben kabala: vallásos zsidónak ez annyi, mint még idelent a földön kinyitni az ég rejtett kapuit és bepillantást nyerni az örök élet és üdvösség titkaiba.

Sokszor megtette reb Gedálje, hogy késő este eltávozott hazuról és az országutakat járta a határban, ott pedig, ahol érte az éjféli, leült az árokponton a földre és „chacoszt csinált“. Vagyis: elsírta bánatát és belekönyözte fájdalmát az ölébe, miért hogy Jeruzsálem és vele a szent templom elpusztult és miért hogy a Szentföld annyi idegen nemzetnek a rabja lett?

Vásároló vagy falutjáró zsidók sokszor találkoztak sötét éjszaka reb Gedáljával, vagy látták őt, ahogy a földön ült és bánkódott. Ilyenkor a legélénkebb beszélgetés is elnémult, a legvidámabb hangulatot is nagy komolyság tolt ki a lelkekből s olyan áhitatos csendben mentek el mellette az emberek, amilyenre csak egyszerű naiv zsidók vallásossága képes.

Messze városokból és falvakból keresték fel szorongatott emberek, de reb Gedálje, noha mindenkit szíves szóval és barátságosan fogadott és melegen érdeklődött a baja iránt, soha senkinek ígéretet nem tett, mint például sok csodarabbi szokta. Ő sohasem mondta: — Menjen nyugodtan haza, beteg leánya feltétlenül helyrejön; sohasem mondta: — Ne aggódjék, ne féljen, ártatlansága kiderül s megint emelt fővel fog járhatni az emberek közt. Mindig azt mondta látogatóinak: — Csodát tőlem ne várjanak, mert csak a Legfelsőbb tehet csodát; én csak imádkozhatok a Legfelsőbbhöz, hogy tegyen csodát és gyógyítsa meg a maga beteg gyermekét.

Egyszer azonban mégis csak megtörtént, hogy reb Gedálje határozott ígéretet tett, ami azután azzal járt, hogy nagy lelki válságon ment keresztül. Jött hozzá egy alistáli zsidó, chanuka előtt egy héttel vagy kettővel és elpanaszolta neki az ő nagy baját. Hogy chál hamoed szü-

keszkor eljegyezte leányát egy jóra való megyeri fiúnak, még pedig azzal, hogy ros chódes niszán napján lesz az esküvő. Ígért volt a lányával kétszáz forint hozományt készpénzben, de semmi kilátása arra, hogy elő is teremtesse azt az összeget. — És rebbelében — kesergett az ember —, most kiszlévben vagyunk; tévesz, svát, ódor és a nyakamon niszán roschódesa... milyen szégyenben marad majd a lányom, ha nem lesz meg a pénz és a vőlegény egyszerűen visszalép.

Tán az alistáli könnyei tették, hogy reb Gedálje, a pillanat hatása alatt, eddigi gyakorlatától eltért? Elég az hozzá, azt mondta az embernek: — Menjen csak nyugodtan haza, purimra meglesz a hozomány.

Az alistáli ember még nem volt túl Szerdahely határán és reb Gedálje Aranyost már nagy lelki nyugtalanság fogta el. — Mit csináltam, mit mondtam, milyen bűnt követtem el, én Teremtőm! Könnyelműen reményt keltettem egy emberben, meggondolatlanul ígértem olyasmit, aminek teljesülése csak a Legfelsőbb kezében van! Már Mislé is óva int, mondván: Ki emesz jehge chikki vöszajávász szöfószáj resá... hogy csak igaz beszéd jöjjön ki szájunkon és ajkaink gyűlöljék, ami istentelen...

Elmúlt chanuka, el tévész hó; chámiso ószor bisvát is elmúlt... — még rövid négy hét és itt lesz a vigasság napja — gondolta reb Gedálje lelki kínok közt. — Rövid négy hét múlva purim lesz és az az ember ott Alistálon rendületlenül hiszi, hogy meglesz a pénz! Mert én mondtam neki, hogy meglesz. S csak az én vétkemül fogják felróni odaát, ha az alistáli emberben megrendül a hit és az Istenbe vetett sziklaszilárd bizalma. Milyen hajlamos is erre az ember, aki várakozásában és reményében csalódott!

Purim előtt két héttel reb Gedálját már kergette a nyugtalanság. Kiment Alistálra az illető emberhez és fojtottan kérdezte: — Nos, megvan a pénz? S mikor azt kapta válaszul, hogy nincs meg, megint csak azt mondta az embernek: Azért ne legyen gondja, purimra meglesz a hozomány.

Ezt most azért mondta reb Gedálje, mert már tudta, hogy mit fog ő csinálni. Gyűjteni a szerdahelyi zsidóknál? — Chólile, — gondolta magában. — Megszégyeníteni egy zsidót és könyöradományokat gyűjteni részére? Nem, nem; ez csak újabb bűnt jelentene, amiért felelnem kell.

— Hanem a magaméból fogom előteremteni a szükséges pénzt, — gondolta a szentéletű reb Gedálje. — Van házam, arra kölcsönt kérek és kapok is, van aranyórám és láncam és templomi ülém is, amit eladhatok...

...Néhány nappal purim előtt ez is, az is jelentette rabbi Judának, a nagyhírű szerdahelyi rófnak, hogy reb Gedálje nagy nyomorba juthatott, mert kölcsönt akart felvenni a házára és eladásra kínálta aranyóráját, láncát és gyűrűjét. És kétségbe van esve, mert a takarékpénztár megtagadta a kölcsönt, arany holmiját pedig nem vette meg senki, mert mindenki azt mondta: én nem fosztom meg reb Gedálját kedves tárgyaitól.

Rabbi Juda erre nem szólt egy szót sem, csak elhívatta magához reb Majsét, a milliomos szerdahelyi zsidót. — Reb Majse — mondta neki négy szemközt —, én megtiltom, hogy purimra nekem pénzt küldjön sláchmóneszül csak egy krajcárt is. Hanem azt, amit nekem szánt, küldje el reb Gedáljenak... így akarom. És ugyanígy cselekedjék a többi gazdag ember a killében; mondja meg nekik az én nevemben, de mindenki szent titokban tartsa...

Purim reggelével reb Gedáljera inkább gyásznap vir-

radt, mint vígságos nap. — Ribajnaj sel ajlam — könnyezett fel az ég felé, mikor eltávozott a templomból és hazament —, mivel vezeklem le azt a nagy bűnt, amibe az én meggondolatlanságom belevitt?

De alighogy hazaért, már beállított reb Majse kis fia, szalvétába bugyolált tányérral. — Ezt édesapám küldi és szimchász purimot kíván reb Gedáljenak.

— Szimchász purim! — gondolta reb Gedálje. — Hát lehet nekem, ribajnaj sel ajlam?!

De mekkorát bámult, mikor elment a fiú és ő megnezte, mit küldött reb Majse. Vadonatúj százasba göngyöltén húsz körmőci aranyat küldött, mert a milliomos zsidó mindig ennyit szokott juttatni a rófnak.

— Ez maga több mint kétszáz forint! — dobant fel megváltó örömeiben reb Gedálje Aranyos szíve. — Ebéd után elmegyek és magam viszem Alistálra az embernek.

De ebédig még mások is jöttek. Reb Bünem kócin fia egy horitékkal, melyben egy ropogós ötvenes volt. szintúgy reb Sulem fia, narancsba szúrt három darab arannyal, azután még mások is, ki egy tekeres ezüst forintossal, ki más pénzzel.

Délig közel négyszáz forint volt együtt. kétszerese annak az összegnek, amit ígért volt az alistáli a lányával, de reb Gedálje ebből a pénzből egy krajcárt sem tartott meg magának. — Isten csodát tett — gondolta szent hittel —, de nem én érettem tett csodát, hanem csakis az alistáli reb Jiszaszcharért. Hogy meg ne rendüljön az Istenbe vetett bizalma. Zsebkendőbe kötötte az egészset, rohant-repült át Alistálra az emberhez, hogy még napszállta előtt ott legyen. S mikor odaért, nem ment be az emberhez, csak bekopogtatott az ablakán: — reb Jiszaszchar! — s mikor kinyílt a kicsike ablak. ő elfordult, hogy ne lássák, úgy nyujtotta be a pénzzel tele zsebkendőt. S hogy ne kelljen sokat magyarázni, honnan a pénz, eltakarta az arcát, hogy tompa színe legyen a hangjának és csak azt mondta reá Jiszaszcharnak:

— Éleje nóve küldi magának sláchmóneszul!!

És ezzel már sietett is ki a faluból, hogy utól ne érje reb Jiszaszchar. S reb Gedálje Aranyosnak, mikor hazafelé ment, csak ez a gondolat melegítette a lelkét:

— Köszönöm neked, te Legfelsőbb, hogy megmentettél a bűntől és ilyen purimot szereztél a te szolgáltnak.

Peterdi Andor: Misztérium

*Arasznyi csak az életünk: fogy, mulik, lejár.
mint a Nap, amely ragyogva, tüzelve száll
s nyomában csend, sötétség, éjszaka terül.
fénye elbujdosik és a tüze lehül.*

*Így halnak el a csillagok is éppen,
a messzi, messzi titokzatos térben,
meghal a hópehely, a szikra, a hang,
ha villám zengi is, vagy lélekharang.*

*Ámuló vándorok vagyunk itt csupán,
s ellobbanunk egy égő röpke perc után,
mint a Jupiter, vagy csak egy gyufaszál:
Életünket úgy fujja el a halál.*

*S úgy hullunk mind a jelenből a multba.
Rokkantan, aszottan és torzzá fakulva.
És örökké csiráznak új élet-magok:
Emberek, erdők, tájak, csillagok...*

TOLLHEGYRŐL

„ELGONDOLNI IS RETTENETES...”

Vajjon mi lehet az, amit ma világháborúk, forradalmak és ellenforradalmak, különböző terrorok és különböző inflációs és deflációs csapások után a gazdasági válság csúcspontján vagy mélypontján még elgondolni is rettenetes? Egy bécsi ujság megadja erre a nehéz kérdésre a feleletet: A cionisták, akik tudvalevőleg a legutóbbi bécsi választáson többséget kaptak és most a hitközség vezetése az ő kezükbe került, első intézkedéseik között a demokratikus szellemnek megfelelően előterjesztették a választójog reformját, amely kimondja, hogy ezentúl minden hitközségi tagnak van választójoga, férfinak, nőnek egyaránt. Már most elgondolni is rettenetes, hogy amit künn a profán fórumon szükségesnek hirdetnek s követelnek: általános választójogot valósítsanak meg benn a zsidóság kebelében is. És amit elgondolni is még rettenetesebb: zsidó nők válasszanak és választassanak! Holott írva vagyon az az „Éseth Chájl“ című fejezetben, hogy „kezei tartják a fonót“, de hogy szavazócédulát is fognak, arról nincs ott szó. Ezt valóban elgondolni is rettenetes. Ez legfőleg Béciben történhetett meg a cionisták „uralma“ alatt! No meg Budán, ahol ugyan nem cionisták csinálták ezt a „reformot“, de ebben a tekintetben úgy látszik „rosszabbak a cionistáknál“.

HALLANI KELLETT BALTAZÁR DEZSŐT, amint ezt a szót „Cion“ kiejtette. Mennyi lágyság, zene, szín, megindultság és melegség volt a szó kiejtésében! És az ember nem győzi csodálni, hogy tulajdonképpen mit akarnak ettől a szent szótól némely meg nem értő zsidók?!

Ókori palesztinai zsidó mécses „Horogkereszt“-jelvényvel
A berlini zsidó muzeum gyűjteményéből
Alte jüdische Menora mit „Hackenkreuz“

Mrs. Rose Halprin, a szentföldi zsidó kórházakat és egészségügyet fentartó „Hadassah” elnöke. Balra dr. Löwenherz József, a bécsi hitközség cionista elnöke. Jobbra Farkasházy Miklós kiállításának egy rajza

KRÓNKA ÉS SZEMLE

DR LÖWENHERZ, a bécsi hitközség cionista elnöke néhány napig a budapesti zsidóság vendége volt. Nagy szeretettel fogadták mindenütt. Stern Samu udvari tanácsos, a pesti hitközség elnöke, nagy előzékenységgel fogadta úgy otthonában, mint a dohányuccai templomban bécsi kollégáját. Dr Friedmann Ignác, dr Kahán Nisson, dr Izsák Ede és a pesti zsidó társadalom számos kiválóságánál gyültek össze tiszteletére. A Herzl-teremben rendezett ünnepség pedig a legimpozánsabb keretek között folyt le. Dr Osztern tartalmas előadása és dr Izsák elnöki üdvözllete után frenetikus tapsok között emelkedett szóra dr Löwenherz elnök. Vázolta a modern hitközség feladatait, esetelte a vezetése alatt álló bécsi hitközség életét és a zsidó történelemből vett példákkal illusztrálta a zsidó hitközség fejlődésének útját. Sok megszívlelnivaló tanulságot tárt a pesti közönség elé, mely teljesen szeretetébe fogadta a „cionista elnököt”. Nagytudású férfiú, rokonszenves egyéniség, akinek beszédéből szuggesztív erő árad. Akik hallgatták, értékes új gondolatokkal gazdagodtak.

A MULT ÉS JÖVŐ KAMARAESTJE a régi Zeneakadémia hangversenytermében, a Pro Palesztina Herzl-teremben folyt le, amely zsufolásig telt meg. Az intim környezet érvényre juttatta az előadás minden finomságát. Misztikus félhomályban helyezkedtek el körben az est szereplői. Dr Patai József bevezetőt mondott a zsidó dal útjáról. Majd megszólalt Ábrahámsohn Manó főkantort hatalmas éneke, régi bibliai recitálásokat és hangulatos jemeni dalokat interpretálva óriási sikerrel. Gerő György karmester a zongora mellől magyarázta végig az est zenei motívumait és a zsidó egyházi zeneművészetet pompásan illusztrálták Zöldessi Mária zongoraművésznő, Hillinger Margit, a magy. kir. Operaház tagja, Ligeti Dezső operanékes és Nemes Pál hegedűművész. Hollán Lili a műsort versekkel, bibliai részletekkel és imákkal egészítette ki, különösen Patai József Fohászával aratott nagy sikert. Bauer Lilla táncművésznő stílusos zsidó tánca nagy sikert aratott. A Mult és Jövő kamaraestje új alakját mutatta be a zsidó kultúra ismertetésének.

FARKASHÁZY MIKLÓS KIÁLLÍTÁSA. A Mult és Jövő olvasói előtt nem ismeretlenek Farkasházy Miklós festőművész képei. Legújabb munkáit, melyeknek nagy-

része a művész hosszabb párizsi tartózkodása alatt készült, a Szépművészeti Kiállítások termeiben (IV., Mária Valéria ucca 8. sz. alatt) mutatja be a közönségnek. A rendkívül érdekesnek ígérkező kiállítás, mellyel érdemlegesen jövő számunkban foglalkozunk majd, április 2-án, vasárnap nyílik és 12-én, peszach másodnapján zárul. Olajfestmények, pasztellek és rajzok képezik a kiállítás anyagát. Díjtalanul megtekinthető hétköznap 9—6-ig. ünnepnap 9—2-ig.

A SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁS névsorát lezártuk. Újabb távirati jelentkezésnek már csak a legkivételesebb esetben tehetnénk eleget, ezt is már csak az első osztályon és a harmadik osztályon. Második osztályú helyek már nem szerezhetők, az első osztályon ráfizetés 400 pengő.

LLOYD TRIESTINO

PALESZTINÁBA

Triestből 4¹/₂ nap alatt a legmodernebb hajókon hetenkénti indulással

III. o. hajójegy ára 168 P.

teljes, szigoruan rituális ellátással, a jeruzsálemi főrabbinátus ellenőrzése mellett.

GYORSJÁRATOK A LEVANTERA ÉS A TÁVOL KELETRE

Helyfoglalás mindkét budapesti irodánkban
Thököly út 2. T.: 31-4-13, Váci-u. 17. T.: 88-7-29

A ZSIDÓ GIMNÁZIUM BARÁTAI. A zsidó gimnázium barátai összegyűltek, hogy tízéves munkájukról beszámoljanak. Meleg, hangulatos jubileum volt ez. Önzetlen munkának megkapó ünnepe, melynek hangulatában dr. Berger Gyula elnöki megnyitója, dr. Rosenfeld Viktor titkári beszámolója, Berceller pénzügyi jelentése is szívhezszóló, bensőséges vallomássá emelkedett. Lelkes emberek vallomásává, akik teljes odaadással akarják szolgálni a zsidó ifjúság nevelésének ügyét. És a megindultság jutott kifejezésre Goldberger igazgató szavaiban is, valamint Héber Bernát tanár és Dukesz Arnold üdvözlésében. A gimnázium barátai működésének ismertetésére még visszatérünk. Este a banketten a fehér asztalnál Glücksthal Samu felsőházi tag, előljáró, dr. Patai József, dr. Friedmann Ignác, dr. Roth méltatták a gimnázium barátai egyesületének tevékenységét.

A KOROMPAI „WIZO“ EGYESÜLETBEN Löwinger Dávidné elnöknő, Grün Miksáné kultúrreferens, Goldsticker Izidorné titkár lelkes munkássága mellett nemcsak a palesztinai ügy iránti érdeklődés, de a csoport létszáma is állandóan növekszik. Taub Albertné mint alapító, minden „tiszttség“ nélkül áll az egyesület rendelkezésére. Nemrég rendezett kultúrelőadásuk színvonalát a Heilbraun József által vezetett cionista ifjúsági dalárda is emelte.

NÉBEL DR SZALONTAI FŐRABBI ELŐADÁSA ARADON. Az Aviva Barissia szabad egyetemi előadásainak sorozatában dr. Nébel Ábrahám szalontai főrabbi tartott előadást a Biblia filozófiájáról. A hosszantartó tapssal honorált szabadelőadás egy alapos felkészültségű és mélyen gondolkozó előadóval ismertette meg az aradi közönséget.

PATAI-EST SZÉKESFEHÉRVÁRON. A székesfehérvári zsidóság folyó hó 19-én Patai Józsefet látta vendégül. A vonatnál dr. Hirschler Pál főrabbi, dr. Heumann József, a hitközség kultúrbizottságának elnöke és a zsidó intézmények számos vezető tagja fogadta dr. Patai Józsefet, akinek bemutatták a székesfehérvári zsidó intézményeket, az iskolát, az aggokházát, népkonyhát, stb. Délután a középiskolai ifjúság gyűlt össze dr. Patai József tiszteletére, majd nemsokára a felnőtt ifjúság köre üdvözölte a vendéget, aki buzdító szavakat intézett külön-külön az ifjúság minden csoportjához. Estefelé dr. Szegő Miklós, a hitközség alelnökénél gyűltek össze a székesfehérvári zsidóság előkelőségei dr. Patai üdvözlésére.

Az előadás a Kereskedelmi Csarnok dísztermében volt, amely zsúfolásig megtelt. Dr. Hirschler Pál főrabbi bevezetőjében méltatta Patai József jelentőségét, mint a magyar zsidóság nevelőjét. A Mult és Jövő minden politikától és a személyeskedéstől mentesen szolgálja a zsidó kultúra ügyét és művészi színvonalával páratlanul áll a világ zsidó sajtójában. Patai a héber költészet fejlődését ismertette a középkortól kezdve napjainkig, a szentföldi héber kultúra fölvirágzásáig. Dr. Lánzos Aladárné új héber költők verseit szavalta mély átérzéssel, minden egyes számmal nagy tetszést aratva. Dr. Heumann József, a kultúrbizottság elnöke méltatta és köszönte meg az előadást.

A nagyszabású előadó est után dr. Löwy Károly kormányfőtanácsos, a székesfehérvári hitközség és a közsegkerület elnöke díszvacsorát adott dr. Patai tiszteletére. Az illusztris házigazda után dr. Szegő Miklós alelnök mondott nagyhatású fölköszöntőt Patai Józsefnek, „jelenőségének igazi értékeléséhez majd csak a történelem adja meg a kellő perspektívát“. Majd dr. Neuhauser méltatta Patai publicisztikai tevékenységét. Dr. Patai megindultan válaszolt és rámutatott a székesfehérvári zsidóság magas kulturális színvonalára, amely a modern zsidóság eszméinek befogadására predesztinálja.

ZSIDÓ HUMOR

Rabbi Itzele Wolozeynből óvakodott a rossznyelvűségnek még az árnyékától is. Egyszer azt kellett mondania egy emberről, hogy hazudik, nem lehet benne bízni. Nem akart csunya szót kiejteni száján, azért így fejezte ki magát:

Az illetőnek különös emlékezőtehetsége van. Vannak emberek, akik visszaemlékeznek tíz év előtti dolgokra. Olyanok is vannak, akik húsz, ötven évre emlékeznek vissza. Az illető pedig olyan dolgokra is emlékezik, amelyek sohase történtek meg.

AZ APTI CADIK MÉG PIPÁL.

Egy litván, aki ellensége volt a chaszidizmusnak, ellátogatott az apti cadikhoz, hogy „körülnézzen“. Reggel bement a tanházba, látta az apti ott ül és gondolatokba merülve pipál. A litván felvette a talisz és tefilint, megimádkozott, aztán leült és megtanulta a napi misnáját, egy lapot a Talmudból, egy fejezetet a Sulchan Aruchból, közben majdnem dél lett s az apti Rabbi még mindig ült s pipált.

— Rabbi, — mondta a litván, — hiszen elmulasztotta a Semá idejét!

— Megmagyarázom neked — felelt az apti. — Te felkeltél reggel, rögtön imába fogtál, aztán tanulni kezdted, én meg felkeltem és kezdtem a hálaimát: „Mode ani lefonecho“ „Hálát adok én Neked“... És mindjárt elgondolkoztam, ki az az „én“ s ki a „Neked“ — és még mindig állok s nem tudok elmozdulni...

A Pesti Chevra Kadisa Izr. Szentegylet

február hó 23-án

alapítási ünnepélyét

megtartotta

A Pesti Chevra Kadisa Előljárósága

lakásberendező
ipar

Semmelweis uca 7.
Külön javító és bőrfestő műhely

Himzett ágykészlet occasió:

1 paplanlepedő, 2 párna, 1 kispárna P 35.—
Tiszta lenlepedő: 2.20 m. hosszú ... „ 8.80
Lendamaszt-törülköző 1.20 m. hosszú „ 2.90
Nem tömegáru, megbízható jó minőség

Székely Jenő cégnél

Budapest, IV.,
Petőfi Sándor u. 9

DR WALLENSTEIN ZOLTÁN pécsi főrabbi nagyhatalmú előadást tartott a magyar zsidóság hitvédelmi szövetségében, a pesti hitközség Goldmark-termében. „Miből merítsen új erőt a magyar zsidóság” volt a címe az előadásnak, amely felölelte a zsidóság legaktuálisabb problémáit. A közönség nagy lelkesedéssel fogadta a kiváló rabbi előadását. Bevezetésül Sós Endre, befejezésül dr Hevesi Ferenc pesti rabbi köszöntötte a tudós előadót.

A LÉVAI CHEVRA KADISA rövid két év alatt két szép intézménnyel gazdagodott, az egyik egy modern *Cadik-Hadin* épület a hozzávaló helyiségekkel, gyönyörű ceremónia-termével, a másik áldásos intézménye az *Aggok Háza* saját épületében, 8 szoba, fürdőszoba és az összes mellékhelyiségekből áll. Jelenleg 10 személyt lát el fényesen. 50 alapító, 130 rendes tagja van. A lévai zsidó társadalom áldozatkészsége folytán létesült intézményt *Schulcz Ignác* elnök hozta fedél alá, aki a Chevrának is az elnöke.

A NAGYSZENTMIKLÓSI IZRAELITA HITKÖZSÉG január 21-én megtartott közgyűlésén dr *Kassovitz* Henrik orvost a hitközség körül szerzett érdemeinek elismeréséül egyhangú lelkesedéssel díszelnökévé választotta.

FRIEDMANN LIPÓT, a mosoni Chevra Kadisa 30 éven át páratlan tiszteletben álló elnöke, híres rabbidinasztia sarja, november 26-án 70 éves korában elhunyt. A meghaldogult messze földön ismert talmud-tekintély, nagyműveltségű, mindenütt segítő s a környék általános tiszteletének örvendő ember volt. A mostani Chevra Kadisa, amelyet személyi áldozataival tett naggyá, háláját még azzal sem jelezhetette, hogy a részére fenntartott díszsír helyre temesse, mert a határtalanul szerény ember úgy rendelkezett, hogy az általa adományozott temető rész *legtávolabbi zugába* helyezték örök nyugalomra. A Chevra most ennek a temető résznek elkülönítését határozta el s díszsír helynek jelentette ki. Temetése óriási részvét mellett november 28-án volt. A gyászháznál a család nevében veje, dr. *Serbu* Adolf tanítónőképző-intézeti igazgató búcsúztatta. Gyászbeszédet tartottak: *Snyders* győri főrabbi, *Scheiber* Pál hitközségi elnök, *Zeiden* L. Chevra-gondnok, dr. *Weisz* R. (ez utóbbi a boldogasszonyi hitk. és fel. intézmények nevében).

A ZSIDÓ GIMNÁZIUM BARÁTAINAK EGYESÜLETE elhatározta, hogy a gimnázium lelkes hívének, *Kramer Malkiel* emlékét nevét viselő héber irodalmi tanfolyammal örökíti meg. A gimnázium a létesítendő tanfolyam megvalósítására vonatkozólag pályázatot írt ki. A beérkezett pályaművek meghíralására az egyesület dr *Heller* Bernátot és dr *Patai* Józsefet kérte fel. Mindketten a díjat *Widder* Salamon tanár művének ítélték oda és meleg dícsérettel emelték ki az alapos pedagógiai munkát. Az egyesület *Widder* tanárt bízta meg a tanfolyam vezetésével.

„AUFANG” cím alatt jelenik meg a köznapokban Románia első és egyetlen illusztrált jiddis havi folyóirata I. D. *Izrael* szerkesztésében. A folyóirat foglalkozik irodalommal, színházzal, művészettel, tudománnyal. Munkatársai a legismertebb jiddis írók, költők, tudósok és publicisták. Célja: propagálni a jiddis kultúrát Romániában és kontaktust teremteni az ottani írók és a nagy jiddis író-család között. Előfizetési díj: félévre dollár 0.75. Címe: *Sighet-Maramuros*, str. *Ilie Maris* 48.

A RÓZSAHEGYI „MAKABI” TORNAEGYLET első nyilvános tornaakadémiája erkölcsi és anyagi sikerrel zárult. Dr *Gál* Pál elnök nívós megnyitóbeszéde után héber és szlovák recitációk következtek és azután egymásután peregték le az akadémia szabadgyakorlat- és szertornamutatványai, amelyekben az ott szerepelt tagok a legkisebektől az asszonyok és férfiak csoportjáig a legnagyobb elismerést váltották ki. Az est nívóját *Wix* Ernő zongoratanár elsőrangú játéka kiválóan emelte.

STERNBERG CHAIMNÉ HALÁLA. Hosszú szenvedés után meghalt Máramarosszigeten 75 éves korában Sternberg Chaimné. Az elhunyt nagyasszony egy negyed évszázaddal ezelőtt maradt özvegyen és azóta nemes zsidó szívének egész melegével a máramarosi szegény zsidó betegeket és az élet más mostoháit istápolta. A temetés az egész város osztatlan részvéte mellett ment végbe Máramarosszigeten. Az elhunyt nagyasszonyban dr. Sternberg Aladár, a máramarosi zsidóság vezetőgyénisége édesanyját gyászolja.

WERTHEIMER MIKSA kolozsvári szeszgyáros a Meritul industrial elsőosztályú érdemjelével lett kitüntetve. Wertheimer volt az első zsidó, akit a kereskedelmi és iparkamara ipari osztályának elnökévé választottak meg, több ízben elnöke volt a kolozsvári hitközségnek és Chevra Kadisának és a zsidó közélet, valamint a közgazdasági élet terén mindig az elsők között állott.

RABBI REICH IZRAEL. Nagy hírű talmudkapacitás volt a batorkeszi rabbi. Mint néhai R. Koppel Reich fiát, a pesti orth. rabbiméltóságra is kombinálták. De ő inkább csendben akart tudományos működésének élni. Főműve: „*Minchasz Jiszroel*”, három hatalmas foliókötet, nagy elterjedtségre tett szert. Responzumaiiban rengeteg tudással adta meg a feleletet a legkomplikáltabb kérdésekre. Temetése óriási részvét mellett folyt le.

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

ez évben ismét készít az ismert kitűnő minőségben, szigoruan rituális előírás szerint

SCHREIBER SIMON

egri főtit. főrabbi úr felügyelete alatt a

FRANCK HENRIK FIAI R. T.

Iroda:

**Budapest, I.
Budafoki-út 64**

Levélcím:

**Budapest 113.
Postafiók 5.**

Telefon: **68-8-44**
68-8-45

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kelemfestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

SÍRKŐAVATÁS. Az 1931. év végén hirtelen elhunyt Szofer Manoné, marosvásárhelyi főrabbiné sírkövének felavatásán az összes zsidó intézmények képviseltették magukat. Szívre szóló gyászbeszédeket Szofer Manó főrabbi, a megholdogult férje, majd Klein Fülöp dévai, Lichtenstein Ábrahám nyíracádi rabbi, mint vejei és Schönberg Dávid alrabbi mondták. A hitközség nevében Mandel Mór hitközségi elnök fejezte ki részvétét és befejezésül Gábel Sándor Chevra-elnök bezárta a gyászszertartást.

TISBI ILLÉS SZERZŐI ESTJE. Legutóbb közöltük a Palesztinába induló fiatal költő búcsúestjének programját. Az est igen szép keretek között folyt le. Báró Hatvany Bertalan, dr. Patai József, Katona József és Salgó László méltatták a fiatal poéta költészetét. Nagy sikert arattak az előadott Tisbi-versek Kelen, Jemnitz megzenésítésében. Baló Elemér, Tordai Judit, Hollán Lili, Bokor Endre, Markó Eta, Zöldessi Mária megérdemelt sikert arattak. Tisbi Illés héberül és magyarul írt búcsúsorokat, melyeket legközelebbi számunkban fogunk közölni.

A MIKÉFE TEMETŐI VIRÁGÁRUSÍTÓ PAVILLONJA. A rákoskeresztúri izraelita temető virágárusító pavillonját a Pesti Chevra Kadisa ez év elejétől átengedte a Mikéfének, melyben így immár ez a 91 éves egyesület árusít virágot. A Chevra Kadisa eme nemes gesztusa által kötelességének érzi a feladatát különben is átérző kertészképzőtelep, hogy a szeretteik sírjait látogató közönség minden tekintetben megfelelő kiszolgálásban részesüljön. A pavillonban virágot vásárló emberek ama tudattól lesznek áthatva, hogy a kegyelet ápolása mellett egy a mai időkben különösen nagyjelentőségű zsidó jótékonyági intézményt is megsegítettek.

ZSIDÓ ÉLET FOGARASON. Munkatársunk erdélyi körútja alkalmával örvendetes zsidó társadalmi és kultúréletre akadt Fogarason. A Kultúregyesület helyiségeiben állandóan pezsdülő élet folyik. Olvasóterem, játéktér és jófelszerelt könyvtár áll a tagok rendelkezésére. A színpaddal ellátott nagyteremben pedig egymást érik az összejövetelek, előadások és estélyek. A legnagyobb dícséret illeti érte a fogarasi zsidóság vezetőit, Thierfeld Mór hitk. elnököt, dr. Schul Ottót, Neumann Henriket, Thierfeld Samut és Schönberger Sándort.

HÁZASSÁG. Dr. Lantos Tivadar, a Phönix biztosító Keren Kajemeth osztályának vezetője március 5-én tartotta esküvőjét a dohányuccai templomban Schweid Ilonkával. Dr. Fischer Gyula főrabbi megindító beszéddel áldotta meg a Cion felépítéséért dolgozó fiatal párt.

HALÁLOZÁS

Oszmann Albert, a Somogy megyei Takarékpénztár volt vezérigazgatója, a kaposvári Izr. Hitközség örökös díszelnöke, a IX. Izr. Községkerület elnökhelyettese e napokban hosszú szenvedés után visszaadta nemes lelkét Teremtőjének. A megholdogult életében az ottani szegényeket valláskülönbség nélkül mindig támogatta. Dr. Oszmann Aurél, fia, apját gyászolja benne.

Súlyos csapás érte Szabó Jenőt, a szatmári vagongyár vezérigazgatóját. Testvére, özv. Horváth Sándorné szül. Schön Etel 57 éves korában Szatmáron hirtelen elhunyt. Halálát leánya, fia és széleskörű rokonsága gyászolja.

Weisz Kálmán, a Dunabank lévai fiókjának igazgatója meghalt. Az elhunytban Weisz Gyula gyáros testvérét gyászolja.

A GSCHWINDT-FÉLE SZESZ-, ÉLESZTŐ-, LIKÓR- ÉS RUMGYÁR RT. folyó év március hó 4-én megtartott rendes évi közgyűlése az 1932. évre részvényenként 6.50 pengő osztalék kifizetését határozta el. A szelvények folyó hó 6-tól kezdve kerültek beváltásra a részvénytársaság központi irodájában (IX., Ipar ucca 17.) és a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál.

NEIGER

J. rituális étterme

Budapest, VI., Teréz-körút 4

Lakodalmak és bankettek részére külön díszterem! Ujjonnan átalakítva

Kitűnő 4 fogásos ebédet hához szállítunk P 1.80-ért

Templomi hímzéseket

készít művészes kivitelben, régi hímzéseknek átdolgozását elvállalja olcsó árak mellett

HERZ EMMA
ARANYHIMZŐ MŰTERME

Budapest, IV.,

Kossuth Lajos-utca 3.

Telefon: Aut. 856-32

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, hához szállítva is. * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. * Elsőrendű fajborok.

Budapest, VI., Révay ucca 4/B

Telefon 23-8-43

SÍRKÖVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 3/c
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek
sírkőraktára

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

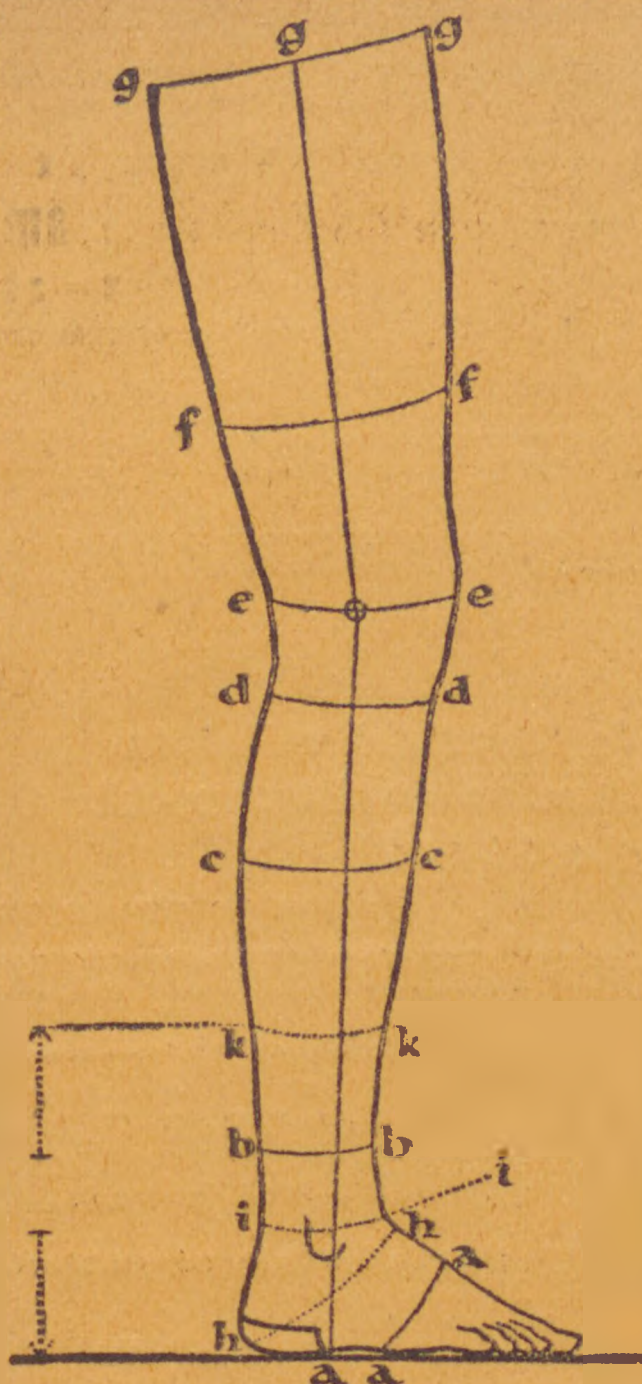
Előrehaladti idény miatt leszállított árak!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Üzletek:
 IV., Kristóf-tér 6
 IV., Kossuth Lajos-u. 8
 VIII., Üllői-út 40
 I., Krisztina-tér 3

Gummiharisnyát, gummifűzőt, gyógyhaskötőt

bizalommal, garanciával
 szaküzletben vegyen

Hungária Kötszergyár r.-t.

gummiharisnya és gummiszövet gyára
 Budapest, VII., Akácfa-utca 2.

jelü gummiharisnyák a legjobbak!

Ami a szülőket legjobban érdekli

**Leány- és fiúruha,
 Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA
 Budapest, VI. ker.,
 Király-utca 18. sz.

Rendeljen azonnal

aluminiumezüstszinű

szédertálat!

P 18.80

KOLLER CSILLÁRGYÁR

Budapest, VIII., Dobozi-u. 15. T. 31-3-37

Hirdetmény

2783/1933. sz.

Felhívjuk Hittestvéreink figyelmét, hogy több mézárszék, baromfiárusító és füstölthús-, illetve kolbászárusító hirdeti kósernek az áruát, holott ezek az árusító helyiségek nem állanak főtisztelendő Rabbiságunk felügyelete alatt és így árujuk nem kóser. Kóser árut csak a főtisztelendő Rabbiság felügyelete alatt álló árusítónk árúsítanak, akiknek címeit hirdetményünkben közzétettük és csak ezeknek van módjukban a vásárolt áru ellenében gabellatérítési jegyeket kiadni.

Ott vásároljunk tehát csak, ahol gabellatérítési jegyeket adnak!

Ujabb baromfiárusító helyeink a következők:

Katzburg József VI., Szondy-u. 45
Glancz Dezső VI., Szív-utca 59 sz.
Kóser-szalámi és füstölthúsárugyár fiókja, VI., Eötvös-u. 6 (T. 17-9-58)

Nem áll már főtisztelendő Rabbiságunk felügyelete alatt:

Keller I.-né Klauzál-téri csarnok
 Budapest, 1933 február 17

A Pesti Izr. Hitközség Rabbisága

SIRKŐVEK

a legolcsóbb árban kaphatók מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 36-4-20 Szombaton és ünnepnappal zárva

Tábla- és tükörüveg nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon: Aut.

101-12, 101-13

EZÜST

díszműáru,
evőeszközök
gyári árban

SCHLEIFER ezüstárugyár
VII., Kazinczy-utca 10. Telefon: J. 435-28

Fürth A. Marcel

lakástakarító- és féregirtó vállalata

Budapest, V., Vilmos császár-út 42

Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Hangszerek, zongorák

részletre is legolcsóbban

REMÉNYINÉL

VI., Király-utca 58

Edmond Fleg (Paris): Miért vagyok zsidó?

A modern zsidó problémájának újszerű megvilágítása. A felelet, melyet minden zsidónak meg kell adnia a kérdésre

Múlt és Jövő kiadása
Gondos Sándor bizománya
Ára 2 pengő

Celluloid ajtóvédő

Megvéd kopástól, piszkolódástól. Minden színben és formában készül

Celluloid kilincs

Minden színben készül. Elegáns, tartós és mosható. Meglévő rézkilincset is átpréselünk, az csontkaraktert kap. Nem kell használni fémtisztítót, nem kell vesződni a tisztogatással

HIGIÉNIA CELLULOIDIPAR

Vezérképviselet:

BOJÁR ÉS TÁRSA

V. ker., Lipót körút 4. * Telefon 28-7-52

Perzsa szőnyeg

Antikbutor

Műtárgyak alkalmi vételekből!

ANTI-KART R. T.

IG.: STERNBERG Z. J.

VII., DOB-UTCA 31. SZÁM

Egyedüli szombattartó a

»Favorit« Gőzmosóda

kelmefestő és vegytisztító (Tul.: Berkovits Lajos)

Budapest, VII., Kazinczy-utca 6

Háztól és hához
szállítás. Vidékre
külön postaosztály

Üzlethelyiséggel rendel-
kező egyéneknek helyben
és vidékre képviseletet adok

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

o Parkasról esidőtemetővel szemben

Telefon: Aut. 572-59

A múzeum körüli eredeti

Csángó bőröndös-cég

megmarad a régi helyén

Házbérongedmény miatt
még olcsóbban
mélyen a régi áron
alul árusít

Óvakodjék silány utánzattól,
mert készítményeit csak a
MÚZEUM KÖRÚT 5.
alatti üzletben árusítja, a cím
fontos, **FIÓKÜZLETE NINCS,**
hasonnevű céggel nem azonos